

DJEČJA PRAVA I SLOBODNO VRIJEME

Zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu

Zagreb
2010.

Izdavač

Pravobranitelj za djecu, Zagreb, A. Hebranga 4
01/4929 669, www.dijete.hr

Za izdavača

Mila Jelavić, dipl. iur.

Urednica

Maja Flego

Recenzentica

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš

Lektorica

Sanda Uzun-Ikić

Oblikovanje

Ivančica Srnec

Grafička obrada i tisak

Tamposit, Nedelišće

Naklada

800 primjeraka

Tiskano u listopadu 2010.

ISBN 978-953-7790-00-4

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 746875

SADRŽAJ

Predgovor	5
DJECA I SLOBODNO VRIJEME	9
<i>Mila Jelavić</i> Prava djece i slobodno vrijeme – što o tome govori Konvencija o pravima djeteta	11
<i>Pia Baban, Željka Galić, Gabriela Marin</i> Što je za nas slobodno vrijeme i kakve sadržaje trebamo	17
<i>Sanda Puljiz</i> Uloga obitelji u provođenju slobodnog vremena djece i programi Centra za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica	21
<i>Branka Reić Kukoč, Ana Pezo</i> Uloga lokalne zajednice u ostvarivanju prava djece na kvalitetno slobodno vrijeme	29
<i>Jasenska Đenović</i> Slobodno vrijeme djece i preventivni programi u sustavu odgoja i obrazovanja	35
<i>Tanja Opačak</i> Dostupnost sadržaja slobodnog vremena djeci s teškoćama u razvoju	39
<i>Maja Gabelica Šupljika</i> Sport i rekreacija u slobodno vrijeme djece – za sve ili samo za odabrane?	47
<i>Toni Maglica</i> Slobodno vrijeme djece i mladih smještenih u Dom za djecu “Maestral”	55
<i>Grozdana Ribičić</i> Mladi u Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu	61
<i>Sretna Vrdoljak-Roguljić</i> “Šareni tjedan” Obiteljskog centra Splitsko-dalmatinske županije – druženje uz zabavu i igru	65
DVA LICA INTERNETA	71
<i>Lada Maleš</i> Putovima interneta - osnove za odrasle početnike	73
<i>Ana Pezo</i> Uloga odraslih u zaštiti djece na internetu	79

<i>Stipe Jagnjić</i> Uloga policije u zaštiti djece od nasilja putem računalnog sustava ili mreže	87
DJEČJI I UČENIČKI ČASOPISI U PROMICANJU DJEČJIH PRAVA	101
<i>Srećko Listeš</i> Školski listovi u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj	103
<i>Ana Pezo</i> Rad novinarskih radionica za djecu u Uredu pravobraniteljice za djecu u Splitu	115
<i>Silvija Maria Franov</i> Kako nastaje školski list "Idra"	125
<i>"Spektrov" programatski manifest</i> Želimo mijenjati stanje u našem društvu!	127
<i>Ana Pezo</i> Zaštita i promicanje dječjih prava u učeničkim časopisima	145
<i>Ivanka Stričević</i> Časopisi za djecu i mlade: produkcija, percepcija i kvaliteta u digitalnom dobu i informacijskom okružju	153
<i>Željka Horvat-Vukejla</i> Uloga nekomercijalnih časopisa za djecu u medijskom osvješćivanju i snaženju djece	163

PREDGOVOR

Zbornik “Dječja prava i slobodno vrijeme” nastao je kao rezultat brojnih i raznovrsnih aktivnosti koje je proteklih godina pokretao Ured pravobraniteljice za djecu, prateći, bilježeći i propitujući kako djeca ostvaruju svoje “pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njihovoj dobi, kao i na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnostima”. Razgovarali smo o tome s djecom pri posjetima ustanovama u kojima djeca borave, bilježili njihova razmišljanja, pritužbe i prijedloge, kao i prijave koje su našem Uredu upućivali roditelji i drugi odrasli, upitali smo za mišljenje stručnjake, organizirali raspravu o sportu i tjelesnim aktivnostima djece u Hrvatskome saboru, pozivali gradonačelnike i načelnike općina da u svojim sredinama osiguraju više dječjih igrališta i da osnuju centre za mlade te apelirali na medije da više pozornosti posvete temama o pravima djece i u tom području.

Dok smo od odraslih najčešće primali pritužbe zbog nedovoljne zaštićenosti djece, koja stradavaju zbog povreda ili postaju žrtvama nasilja na ulici, dječjem igralištu, sportskom terenu i drugdje, djeca su se češće žalila na oskudnu ponudu sadržaja za kvalitetno provođenje slobodnog vremena primjereno njihovoj dobi, pogotovo onih besplatnih i onih koji bi bili usklađeni s njihovim željama i interesima. Stručnjaci su, pak, upozoravali na važnost dječjih slobodnih aktivnosti, na velike mogućnosti koje se danas mogu i trebaju ponuditi svoj djeci, ali i na rizike koje donosi izazov slobodnog vremena te na odgovornost odraslih, koji su djecu dužni zaštititi.

Pravobraniteljica za djecu je sve njih u brojnim prilikama podsjećala da pri planiranju sadržaja i načina provođenja slobodnog vremena valja konzultirati se s djecom, pitati ih što žele i trebaju te kakvi im sadržaji i oblici aktivnosti najviše odgovaraju. Djeca imaju pravo na izražavanje mišljenja i sudjelovanje u rješavanju ovih pitanja. Njihove su želje katkad možda pod utjecajem medija i potrošačkog načina života koji vode odrasli i koji snažno utječe na sustav vrijednosti u društvu, ali mnoga su djeca svjesna tih utjecaja i kritički se odnose prema takvoj stvarnosti. Ona žele da se društvo prema njima odnosi kao prema nositeljima prava, a ne kao prema potrošačima ili kupcima sadržaja slobodnog vremena.

U želji da osvijestimo odgovornosti odraslih u vezi sa slobodnim vremenom djece i uputimo na njihove glavne nositelje, da podsjetimo na raznovrsne dječje potrebe i različite

sadržaje i aktivnosti koje mogu biti odgovor na te potrebe, kao i da upozorimo da u svemu tome polazište treba biti i ono što djeca misle i žele, proteklih smo godina održali tri tribine o temama vezanima za slobodno vrijeme djece i mladih. Tribine “Djeca u slobodnom vremenu” i “Dva lica interneta” održane su 25. i 26. rujna 2008. u Splitu, u Gradskoj knjižnici Marka Marulića, a tribina “Uloga dječjih i učeničkih časopisa u promicanju dječjih prava” održana je 15. listopada 2009. na Sveučilištu u Zadru. U pripreme i realizaciju tribina bila su uključena i djeca, pretežno novinari učeničkih listova i članovi debatnih grupa u osnovnim i srednjim školama. Oni su, iznoseći svoja mišljenja, pomogli pravobraniteljici za djecu u definiranju stajališta i preporuka, pa su stoga i njihovi tekstovi uvršteni u zbornik. Zbornik sadržava većinu priopćenja s tih triju tribina, ali neki su tekstovi naknadno napisani ili pripremljeni kako bi se tema zahvatila u cjelini. U tekstovima čiji su autori pravobraniteljica za djecu i njezin multidisciplinarni stručni tim često su korišteni dijelovi Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu i njezine preporuke.

Sadržaj zbornika podijeljen je u tri poglavlja, koja prate sadržaj triju tribina. Prvo poglavlje, “Djeca i slobodno vrijeme”, objašnjava sadržaj ovoga dječjeg prava, opisanog u članku 31. Konvencije o pravima djeteta, koje je blisko povezano s brojnim drugim pravima. Tu su i “dječje smjernice” odraslima, koji trebaju stvoriti uvjete za ostvarivanje tih dječjih prava, a autori smjernica su djeca-novinari iz splitskih osnovnih škola. U tom poglavlju opisuju se uloge i odgovornosti u ostvarivanju dječjeg prava na slobodno vrijeme, koje su podijeljene između obitelji, odgojno-obrazovnih ustanova i lokalne zajednice, pokazuje se što znači provođenje načela nediskriminacije, osobito u tekstovima koji govore o slobodnom vremenu djece s teškoćama u razvoju te o važnosti sportskih aktivnosti za svu djecu, neovisno o tome imaju li predispozicije za iznimne sportske rezultate. Iznese ni su i primjeri rada ustanova koje u svojim sredinama osmišljavaju kvalitetne sadržaje slobodnog vremena djece i mladih.

S obzirom na ispunjenost dječjeg slobodnog vremena medijima, osobito internetom, te iznimnu važnost upoznavanja djece sa sigurnim služenjem internetom i zaštitom od mogućih rizika, drugo poglavlje zbornika, “Dva lica interneta”, posvećeno je toj temi, s naglaskom na ulogu odraslih u zaštiti djece.

Treće poglavlje, “Dječji i učenički časopisi u promicanju dječjih prava”, u prvi plan dovodi pomalo zapostavljen medij, koji bi mogao biti učinkovit instrument i dječjeg sudjelovanja i učenja o dječjim pravima, ali i razvijanja medijske pismenosti djece. Pritom se misli na časopise u tiskanom ili u elektroničkom obliku, u kojima aktivno sudjeluju i koje pišu sama djeca. Oni su vrijedni i kao izvor informacija važnih za djetetovu dobrobit i kao prostor izražavanja vlastitog mišljenja djece.

Na kraju, ovaj je zbornik svojevrstan podsjetnik da pravo djece na kvalitetno provođenje slobodnog vremena podrazumijeva sljedeće obveze odraslih: omogućiti to pravo svakom djetetu, bez diskriminiranja na bilo kojoj osnovi, te osigurati da se te aktivnosti ostvaruju u uvjetima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena, a pritom uvijek dati prednost najboljim interesima djeteta i uzimati u obzir dječje mišljenje.

DJECA I SLOBODNO VRIJEME

Mila Jelavić*

PRAVA DJECE I SLOBODNO VRIJEME – ŠTO O TOME GOVORI KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

Kao sveobuhvatan pravni akt, Konvencija o pravima djeteta obvezala je države stranke da osiguraju svakom djetetu pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njihovoj dobi te na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnosti. Djeca imaju pravo na slobodne aktivnosti primjerene svojim mogućnostima, željama i sposobnostima. Odrasli su im dužni omogućiti ostvarenje ovoga prava, a izostanak kvalitetnih sadržaja slobodnog vremena jedan je od oblika zanemarivanja djece i njihovih interesa.

Za potrebe ovoga rada, pod pojmom slobodnog vremena podrazumijevamo vrijeme prije ili poslije vremena koje dijete provodi u obvezujućim ustanovama – vrtiću, školi i drugdje. Brojna su prava i potrebe koje djeca mogu ostvariti u slobodno vrijeme; od socijalnih, psiholoških i obrazovnih potreba do razvijanja zdravih stilova života i preveniranja nepoželjnih oblika ponašanja. Ostvarivanjem prava na slobodno vrijeme djeca mogu ostvariti brojna prava koja im Konvencija jamči. Jedno među njima je izražavanje vlastitog mišljenja (članak 12.). Dječje pravo na izražavanje vlastitog mišljenja vrlo je važno za sva područja dječjeg života, pa tako i u slobodno vrijeme. Ne bi se smjelo dogoditi da slobodno vrijeme djetetu osmišljava ili kreira roditelj ili druga odrasla osoba, ili da ga pak upućuje na to kako ga treba provoditi, a da dijete nema pravo reći što misli o konkretnoj aktivnosti, tj. želi li ono to što su mu drugi izabrali ili namijenili. Na isti način Konvencija uspostavlja i standard slobode izražavanja djeteta (članak 13.). Dijete ima pravo na slobodu izražavanja, što uključuje slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno, pismeno ili tiskom, umjetničkim oblikom ili bilo kojim drugim sredstvom prema dječjem izboru. Ovo dječje pravo može biti ograničeno samo ako je to propisano zakonom ili je uvjetovano poštivanjem prava i ugleda drugih ili zaštite državne sigurnosti, javnog reda, zdravlja ili morala.

I pravo na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja (članak 15.) još je jedno dječje pravo važno u provođenju slobodnog vremena. Dijete ima pravo na slobodu udruživanja i

* Pravobraniteljica za djecu

mirnog okupljanja i u tom pogledu ne postoje nikakva ograničenja za ostvarivanje ovoga dječjeg prava, osim ako je to propisano zakonom ili radi interesa državne ili javne sigurnosti, javnog reda, zaštite javnog zdravlja ili morala ili, pak, zaštite prava i sloboda drugih.

Da bi se navedena dječja prava mogla ostvarivati, nužno je poštovanje dječjeg prava na informaciju (članak 17.). Djetetu se jamči pravo na pristup informacijama i materijalima iz raznovrsnih izvora, domaćih i međunarodnih. Radi ostvarenja tog cilja države moraju poticati sredstva javnog priopćavanja na širenje materijala koji za dijete imaju društvenu i kulturnu vrijednost, poticati međunarodnu suradnju u proizvodnji, razmjeni i širenju informacija i materijala iz raznovrsnih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora.

Dječje pravo na odmor i slobodno vrijeme (članak 31.) jedno je od onih prava kojim države moraju posvetiti punu pozornost te poticati stvaranje odgovarajućih i jednakih uvjeta za svu djecu. Država je dužna poticati stvaranje uvjeta za provođenje kulturnih, umjetničkih i rekreativnih aktivnosti i aktivnosti slobodnog vremena. Djeca imaju pravo na igru i razonodu primjereno svojoj dobi i sklonostima.

Dovedu li se u kontekst navedena dječja prava (na izražavanje vlastitog mišljenja, slobodu izražavanja, slobodu udruživanja i mirnog okupljanja, na informaciju te na igru i odmor) i slobodno vrijeme, posve je jasno da svako dijete pri odabiru načina provođenja slobodnog vremena, izbora aktivnosti i načina ostvarenja ovoga svog prava treba biti u najvećoj mogućoj mjeri uključeno u sve faze tog procesa, od odabira do sudjelovanja u kreiranju slobodnog vremena uz uvažavanje njegovih sklonosti. Također, dijete treba sudjelovati i u osvještavanju potencijala kojima raspolaže.

Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece

Iako je ovo dječje pravo jednakovrijedno kao i ostala konvencijska prava i iako Konvencija ima snagu iznad zakona i može se primjenjivati neposredno, u Hrvatskoj se tek u dokumentu iz 2003. godine Prioritetne aktivnosti za prava i interese djece od 2003. do 2005. prvi put uvodi "slobodno vrijeme" kao posebno područje. U tom su dokumentu bile naznačene bitne smjernice i zahtjevi. Nažalost, mnogi nisu ostvareni u praksi. Stoga je sasvim opravdano da se u dokumentu koji je nastao nakon Prioritetnih aktivnosti, a to je Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, za slobodno vrijeme djece, kao važan odgojni, kulturni i socijalni činitelj, opredijelilo mnogo naglašenije. U tom se dokumentu ističe da aktivnostima u slobodno vrijeme djeca pristupaju dobrovoljno i jako motivirana te da aktivnosti odabiru prema svojim željama, interesu, sklonostima i sposob-

nostima. Pritom je riječ o novim sadržajima, a ne onome što djeca već ostvaruju u sustavu odgoja i obrazovanja. U opisu stanja naveden je i niz aktivnosti učenika s teškoćama u razvoju koje su organizirane u okviru Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

U Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine postavljeni su sljedeći ciljevi u području Slobodno vrijeme i kultura djece:

- učiniti kulturu dostupnom svakom djetetu
- osmišljavati i ostvarivati aktivnosti djece i za djecu u slobodno vrijeme
- stvarati prostor za provedbu dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- educirati voditelje i publicirati priručnike za voditelje dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- poticati razvoj kreativnosti i afirmaciju sudjelovanja djece u kulturi
- utvrditi obveze i dužnosti subjekata odgovornih za provedbu dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- omogućiti primanje usluga sponzora i donatora u organizaciji dječjih aktivnosti u slobodno vrijeme
- pratiti rad i dostignuća djece u slobodno vrijeme putem medija
- uključiti učenike osnovnih i srednjih škola u sustav natjecanja školskih športskih klubova do razine škole, općine/grada, županije do državnog prvenstva
- osigurati da svi učenici tijekom osnovnog školovanja nauče plivati.

Bilo bi svakako vrlo zanimljivo provesti analizu učinjenog s obzirom na navedene ciljeve, obuhvat djece, dostupnost željenih sadržaja i dječjih postignuća, i to ne samo s pozicije nositelja pojedinih ciljeva i njihova ispunjenja već i iz pozicije djece kojima su ove aktivnosti namijenjene.

Prijave Uredu pravobraniteljice za djecu

Putem aktivnosti slobodnog vremena djeca ostvaruju brojna svoja prava: pravo na jednakost, pravo na najbolji interes, pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, pravo na obrazovanje, pravo na obiteljsku skrb i zaštitu, pravo na vjeroispovijest, pravo na privatnost, pravo da znaju svoja prava. Nažalost, putem tih aktivnosti djeca doživljavaju i brojne povrede svojih prava. Prema podacima Ureda pravobraniteljice za djecu, možemo govoriti o povredama koje se odnose na:

- nedostupnost aktivnosti slobodnog vremena zbog organizacijskih ili financijskih poteškoća
- neprimanje i neuključivanje djece s teškoćama u razvoju, djece slabijeg imovinskog statusa i djece pripadnika nacionalnih manjina u grupe slobodnih aktivnosti

- nesudjelovanje djece u kreiranju programa slobodnih aktivnosti
- nasilje nad djecom i među djecom u slobodno vrijeme
- neprimjereni medijski sadržaji za djecu
- nasilje putem interneta
- sprječavanje dječje igre od strane odraslih
- neodgovarajući i ugrožavajući prostori i igrališta za djecu
- neprimjereni higijenski i prostorni uvjeti kampova za djecu
- nedostatak igrališta za djecu, bazena i dvorana
- nedostatak zelenih površina za djecu
- pristranost žirija na dječjim natjecanjima
- nekompetentnost organizatora ili voditelja aktivnosti slobodnog vremena
- neprimjereni ponašanje trenera u sportskim klubovima
- prisiljavanje i upisivanje djeteta na velik broj slobodnih aktivnosti protivno njegovim interesima i mogućnostima.

Tko je odgovoran za ostvarivanje dječjih prava koja se odnose na slobodno vrijeme

Najveću odgovornost u kreiranju i ostvarenju prava na slobodno vrijeme djeteta imaju njegova obitelj, škola i lokalna zajednica. **Obitelj** je mjesto građenja pozitivnih odnosa i poticanja na bavljenje različitim aktivnostima te ona svojim aktivnim i zainteresiranim pristupom može olakšati djetetovo uključivanje u aktivnosti slobodnog vremena. U obitelji se uči i o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena, razvijaju se kultura i navike provođenja slobodnog vremena svih članova obitelji, kao i sklonost aktivnostima koje potiču stvaralaštvo i razvoj, te se oblikuju stavovi i ponašanja djece u slobodno vrijeme. Obitelj je osnovni pružatelj/izvor potpore i usmjeravanja kao i razumijevanja za djetetove potrebe i mogućnosti, ali ona treba i nadzirati dijete u ostvarivanju prava na slobodne aktivnosti te ga, u slučaju potrebe, zaštititi od rizika i opasnosti. Ako obitelj ima nerealna očekivanja od takvih djetetovih aktivnosti, a usto ih ne nadzire te nije zainteresirana niti upućena u njihovo odvijanje, tada aktivnosti djeteta u slobodno vrijeme postaju činiteljem rizika.

Zajedno s obitelji važno mjesto u ostvarivanju prava na slobodno vrijeme ima **škola**. Pri kreiranju slobodnih aktivnosti škola mora uvažavati želje, interese i motivaciju djece za izbor pojedinih aktivnosti. Nužno je da škola djeci ponudi različite izvannastavne i izvanškolske aktivnosti te da im omogući sudjelovanje u osmišljavanju tih slobodnih aktivnosti. Isto tako, škola mora pružiti jednake mogućnosti i pravo pristupa svim slobodnim aktivnostima za svu djecu. Škola će pokazati stvarnu zainteresiranost za djecu tako da svoja vrata i organizacijske potencijale ne zatvori po svršetku nastave, već da sve svoje resurse stavi u funkciju zaštite dobrobiti djeteta te da organizira i omogući djeci ostva-

rivanje prava na slobodne aktivnosti. Posebice je ovo važno u manjim sredinama, gdje su mogućnosti uključivanja u aktivnosti slobodnog vremena ograničene, gdje je i izbor aktivnosti malen ili ga uopće nema. Važno je da škola i s djecom i s njihovim roditeljima ostvaruje partnerski odnos u kojemu će svi biti usmjereni na ostvarivanje dobrobiti djeteta.

Osim obitelji i škole vrlo je važna i uloga **lokalne zajednice** u osiguravanju uvjeta za aktivnu i kvalitetnu organizaciju te provođenje slobodnog vremena djece. Da bi svoju ulogu ispunila na dobrobit djece, lokalna zajednica mora osigurati međuresornu suradnju svih subjekata lokalne zajednice te osigurati prostorne, kadrovske i druge uvjete za kvalitetno provođenje slobodnog vremena i aktivnosti djece. Istodobno, nužno je osigurati uvjete za sudjelovanje djece u odabiru i kreiranju aktivnosti slobodnog vremena. Izbor tih aktivnosti ovisi o dobi djece, njihovim potrebama, interesima i željama, zatim o mogućnostima obitelji, u organizacijskom ili materijalnom smislu, o očekivanjima i željama roditelja, i na kraju o ponudi aktivnosti unutar obitelji, škole ili lokalne zajednice. Djeci i mladima treba osigurati raznovrsne kvalitetno organizirane i osmišljene aktivnosti slobodnog vremena, pravodobno ih informirati o mogućem izboru te im pružiti mogućnost slobodnog odabira aktivnosti, s obzirom na osobne potrebe, želje, sposobnosti i slično. Posebice valja voditi računa o najboljem interesu djece te njihovoj sveobuhvatnoj i pravodobnoj zaštiti tijekom slobodnog vremena, zatim o pravu na izbor, kreiranje i sudjelovanje u aktivnostima koje ih se tiču te o pravu svakog djeteta na jednak pristup slobodnim aktivnostima.

Tribina “Djeca u slobodnom vremenu” u Splitu

Da bi upozorio na važnost slobodnog vremena u životu svakog djeteta te uputio na potrebe, ali i brojne probleme djece u ovom području, Ured pravobraniteljice za djecu organizirao je tribinu “Djeca u slobodnom vremenu”, 25. rujna 2008. u Splitu. U radu tribine sudjelovali su učenici osnovnih škola Grada Splita i tom prilikom predstavili svoje projekte vezane za dječja prava i slobodno vrijeme. Najviše ih, kako su naveli, muči nedostatak prostora za igru i druženje, preopširne školske obveze, ali, među ostalim, i nedovoljno vremena za kvalitetno druženje s roditeljima. Stručnjaci koji su sudjelovali u radu tribine istaknuli su potrebu promicanja i poštivanja ovoga dječjeg prava, ali uputili su i na brojne druge aktivnosti za dobrobit djece. Njihovi prijedlozi sadržani su u zaključcima tribine, koje navodimo u nastavku:

- Nužne su aktivnosti koje će pridonijeti razumijevanju pravih potreba djece i uvažavanju djece kao ravnopravnih građana, koji imaju pravo na izražavanje vlastitog mišljenja i sudjelovanje u osmišljavanju i kreiranju programa koji su njima namijenjeni.

- Potrebno je voditi računa o jednakoj dostupnosti i jednakim mogućnostima sudjelovanja u aktivnostima slobodnog vremena svoj djeci, posebno djeci s teškoćama.
- Važno je poticati kvalitetne preventivne programe i promovirati pozitivnu praksu.
- Ovisno o dobi, treba uključiti djecu u kreiranje programa slobodnog vremena koji su namijenjeni upravo njima.
- U realizaciju preventivnih programa valja uključiti sve sektore društva, pogotovo one koji najsnažnije utječu na odgoj djece i mladeži: obitelj, školu, vršnjačke skupine, lokalnu zajednicu i medije.
- Potrebno je osigurati prostorne, kadrovske i druge uvjete za provođenje programa slobodnih aktivnosti (ustrojiti centre za mlade u svim gradovima, organizirati programe tijekom školskih praznika i učiniti ih dostupnima svoj djeci).
- Važno je poticati razvijanje kulture provođenja slobodnog vremena i stvaranje navika u djece za smisleno bavljenje aktivnostima koje potiču stvaralaštvo i osobni razvoj.
- Nužno je osmisliti slobodno vrijeme i izvanškolske aktivnosti djece u skladu s njihovim potrebama i najboljim interesom.
- Potrebno je uvesti licencije i edukacije za trenere i voditelje sportskih i drugih aktivnosti slobodnog vremena za djecu.
- Djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova moraju trajno biti uključeni u programe edukacije i stručnog usavršavanja, što treba biti povezano s njihovim stručnim napredovanjem.
- Potrebno je proširiti primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i nad djecom i u prostorima izvan odgojno-obrazovnih ustanova i obitelji, u području slobodnog vremena djece.
- Nužno je poboljšati suradnju i protok informacija među svim subjektima u lokalnoj zajednici.
- Treba provesti mjere Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine koje se odnose na slobodno vrijeme.

Literatura

- Konvencija o pravima djeteta (2007) Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu. (2009) URL: <http://www.dijete.hr>.

Pia Baban, Željka Galić, Gabriela Marin*

ŠTO JE ZA NAS SLOBODNO VRIJEME I KAKVE SADRŽAJE TREBAMO

Tema jedne od radionica za novinare učeničkih listova, održanih u organizaciji splitskog ureda pravobraniteljice za djecu, bila je “Naš glas za slobodno vrijeme”. Cilj radionice bio je čuti glas djece o ostvarivanju njihovih prava u slobodno vrijeme te ih potaknuti na izbor pozitivnih sadržaja i njihovo promicanje u školskim listovima. Pravobraniteljici i njezinim suradnicima bilo je važno čuti što je to što mladima treba u slobodno vrijeme, što nemaju, a htjeli bi imati, biraju li sami sadržaje slobodnog vremena ili su im oni nametnuti... Svoje radove nastale u radionici kao i anketu koju su proveli naši novinari na temu slobodnog vremena u Osnovnoj školi “Kman – Kocunar” u Splitu predstavili smo na tribini o pravima djece u slobodno vrijeme održanoj u Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu 25. rujna 2008., također u organizaciji Ureda pravobraniteljice za djecu. Evo kako smo to učinili.

Djeca imaju pravo na slobodno vrijeme te na provođenje toga vremena na način za koji oni misle da je najbolji.

Mnogo djece se žali da im roditelji previše rade te da nemaju dovoljno slobodnog vremena za druženje s njima. Roditelji bi trebali odrediti svoje prioritete te bi im tako djeca trebala biti na prvome mjestu. Isto tako, roditelji ne bi trebali nagrađivati svoju djecu skupim poklonima, već svojom ljubavlju i pažnjom. Djeca trebaju imati pravo glasa u obitelji te se i njihove želje, mišljenja i prijedlozi trebaju uvažavati.

U našoj školi imamo velik izbor aktivnosti. No katkad djeca nemaju pravo sama odabrati ono što im se sviđa, već im roditelji ili nastavnici nameću ono što oni žele za njih. Učitelji bez nas odlučuju koje će nam aktivnosti ponuditi, a onda puno toga nedostaje i nije zanimljivo. Zbog toga su djeca katkad nesretna i osjećaju se prisiljeno na neku aktivnost, koju ona možda i ne žele. Mi smatramo da djeca imaju pravo da sama odaberu neku aktivnost koju žele pohađati, jer će na taj način bolje djelovati i osjećati se sigurnije te će im zasigurno biti draže. Iako u našoj školi imamo dosta aktivnosti, ipak nam nedostaje prostor u kojem bismo se svi zajedno družili i upoznavali svoje različitosti.

* Učenice 8. razreda Osnovne škole “Kman – Kocunar” i Osnovne škole “Mejaši” u Splitu

Svi se volimo družiti s prijateljima. Razgovarati s njima, dijeliti tajne, no katkad nemamo dovoljno prostora za to. Trebamo malo više prostora za igru: parkova, šetališta, klubova za mlade ili općenito Centar za djecu i mlade u kojemu se svi možemo zajedno družiti. No nitko baš i ne sluša naše zahtjeve, osim pravobraniteljice za djecu, koja ipak treba podršku drugih da bi nam osigurala povoljan prostor.

Centar za mlade zamišljamo kao prostor prepun raznovrsnih pozitivnih sadržaja. U našem Centru za mlade svako dijete bi moglo pronaći nešto za sebe. Od kemijskog laboratorija, dramskih, sportskih, likovnih, plesnih i kulinarskih radionica do kina. Našao bi se tu čak i teleskop za one koji vole proučavati nebo. Centar bi imao i svoju malu knjižnicu i čitaonicu. U okviru svojih aktivnosti imao bi uključene i posjete kazalištu, muzejima, utakmicama, restoranima i slično. Bio bi to svakako šaren i zanimljiv Centar, o kojem svi sanjamo.

Sva djeca na Zemlji su jednaka. Razlika među njima je u boji kože, nacionalnosti, vjeroispovijesti itd. No svi smo jednaki po onome što nam je u srcu. Sva su djeca nevina i iskrena. Visina i težina ne mijenjaju našu osobnost i ono što nam je u srcima. Svi imamo pravo na odabir naših aktivnosti u slobodno vrijeme, bez obzira na to kakvog su imovinskog stanja naši roditelji ili imamo li poteškoća u razvoju.

Poruka koju smo željeli odraslima poslati ovom prezentacijom je sljedeća: Dopusnite djeci da svoje vrijeme provode na način koji žele, naravno ako je to prikladan način za njih i za vas!

U gradu nemamo, a trebamo: mnogo parkova do kojih možemo doći očuvanjem okoliša i manjom potražnjom za stambenim zgradama koje pokrivaju zelene površine, nemamo klizališta, bazene, lijepi okoliš, trebamo više knjižnica, veći, bogatiji i bolji ZOO, više humanitarnih i dobrotvornih akcija za pomoć djeci, gdje bismo svojim primjerom trebali uputiti na dobru volju i potaknuti druge na dobar čin.

Htjeli bismo da u našem gradu postoji više igrališta i parkova za djecu, tako da imamo gdje provoditi svoje slobodno vrijeme. Smatramo da se ne bi trebala zanemariti ni djeca invalidi jer oni imaju svoje potrebe kao i svi mi.

Anketa o provođenju slobodnog vremena

Anketa je provedena u Osnovnoj školi "Kman – Kocunar" s učenicima 8. i 5. razreda i ovdje donosimo njezin veći dio.

PITANJE	ODGOVOR	Ž (8.)	M (8.)	Ž (5.)	M (5.)
1. Imaš li uz školske i druge obveze dovoljno slobodnog vremena za igru i druženje?	da	72%	28%	90%	75%
2. Koliko slobodnog vremena imaš dnevno?	više od 3 sata	30%	80%	60%	80%
	1 – 2 sata	67%	15%	35%	18%
	oko 1/2 sata	3%	5%	5%	2%
3. Korištenje svog slobodnog vremena planiraš:	sam	22%	25%	24%	32%
	s prijateljima	67%	70%	56%	60%
	s roditeljima	11%	5%	20%	18%
4. Top lista aktivnosti kojima se baviš u slobodno vrijeme:	TV	2.		3.	
	druženje s prijateljima	1.	2.	1.	1.
	sport		1.		3.
	internet, glazba	3.	3.	2.	2.
	strani jezici	4.			
5. Sport kojim se baviš	nogomet		67%		
	plivanje	2,9%			
	mažoretkinje	6%		14%	
	tae kwon do		5%		
	rukomet				
	neki drugi	26%	70%	23%	21%
6. Najradije čitaš:	lektiru			72%	
	slobodno čitanje	20%	30%	10%	
	časopise, stripove	80%	70%	12%	
7. Smatraš li da je računalo tvoj najbolji prijatelj?	da	3%	10%	1.2%	2%
	ne	97%	90%	98,8%	98%
8. Računalo koristiš za:	videoigrice, internet	16%	10%	57%	42%
	obrazovne svrhe	84%	90%	43%	58%
9. Ako se koristiš internetom, koje sadržaje najčešće pregledavaš?	Wikipedia	0,7%	0,2%	35%	25%
	msn, chat	36%	76,8%	50%	65%
	Youtube, igrice	64%	23%	15%	5%

Sanda Puljiz*

ULOGA OBITELJI U PROVOĐENJU SLOBODNOG VREMENA DJECE I PROGRAMI CENTRA ZA DJECU, MLADE I OBITELJ VELIKA GORICA

Današnja se obitelj suočava s promjenama, a one nikada dosad nisu bile toliko brojne. Konzumerizam, prezaposlenost roditelja, povećani radni i emocionalni zahtjevi, kriza morala i mijenjanje sustava vrijednosti uzeli su svoj danak. Djeca su dugo odvojena od svojih roditelja, a svaki peti brak završi razvodom. Sve to ostavlja ozbiljne posljedice na razvoj djetetove ličnosti, posebno u ranijoj dobi. Roditelji su zbunjeni, osjećaju se nesigurno, zahtjevi na poslu su pojačani, stres je sve veći, a očekivanja su vrlo visoka. Nekada su djeca dugo bila uz majku, ona nije morala svakodnevno ići na posao i ostavljati dijete u vrtiću, već je bila sa svojom djecom. Roditelji još donedavno nisu morali razmišljati o tome ima li štetnih aditiva u dječjoj prehrani, jesu li igračke onečišćene, ima li njihovo dijete prostor za igru. Sve to obilježava obiteljske odnose, pa tako i način provođenja slobodnog vremena njegovih članova.

“Obitelj je temeljna socijalna institucija koja presudno utječe na sudbinu pojedinca, ona je temeljna jedinica društvene strukture i ishodište društvenih odnosa” (Nacionalna obiteljska politika, 2003., str. 13.). U obitelji djeca usvajaju intelektualne, kulturne, društvene i moralne vrijednosti, a roditelji su prvi i najvažniji učitelji. U obitelji se uči komunikacija, ponašanja, stavovi, interesi, ali i način provođenja slobodnog vremena. Budući da je malo zajednički provedenog slobodnog vremena, izuzetno je važna njegova kvaliteta. Način na koji se u obitelji provodi slobodno vrijeme utjecat će na djetetov razvoj, na njegovo odrastanje, samopouzdanje, razvoj kreativnosti i socijalnih vještina, kao i na razvoj intelektualnih sposobnosti. Prema Konvenciji o pravima djeteta (2007.), dijete ima pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njegovoj dobi kao i na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnostima.

* Ravnateljica Centra za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica

Roditelji često ne obraćaju pozornost na provođenje slobodnog vremena svog djeteta ustrajavajući na ispunjavanju školskih obveza. Boravak u školi tijekom kalendarske godine zauzima oko 15% budnog vremena djeteta (Mataga Tintor i Puljiz, 2007.). To znači da dijete, uza sve svoje obveze, još ima mnogo slobodnog vremena i potrebno mu je posvetiti potrebnu pozornost. Slobodno vrijeme je važan dio života i razvoja svakog djeteta. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006.) govori o važnosti slobodnog vremena djece kao o važnom odgojnom, kulturnom i socijalnom činitelju. Naglasak je na aktivnostima koje djeca oblikuju, osmišljavaju i provode sama i/ili zajedno s odraslima (odrasli su u funkciji animatora ili mentora, a ne učitelja), a za koje su sama motivirana.

Slobodno vrijeme je vrijeme u kojemu se posvećujemo sebi, zadovoljavamo vlastite potrebe, poput potrebe za igrom, zabavom i raznodom, odmorom, ali i rastom i razvojem i usvajanjem novih znanja i vještina. Slobodno vrijeme nudi mogućnost za razvoj potencijala, tako se oplemenjujemo i postajemo ono što jesmo (Berc i Buljevac, 2007.).

Stav koji roditelji imaju prema slobodnom vremenu i način kako ga provode oni će prenijeti i na svoju djecu. Roditelji mogu poticati, ali i obeshrabriti interese djece. Oni mogu pokazati interes za djetetov svijet i hobije i njegovu intimu. Mnogi roditelji sami ne provode sadržajno svoje slobodno vrijeme, pa onda ne mogu ni svojoj djeci osigurati potporu u tome.

Slobodno vrijeme u obitelji važno je za komunikaciju i izgrađivanje obiteljskih odnosa. Različiti su načini provođenja slobodnog vremena u krugu obitelji: igranje društvenih igara, čitanje i pričanje, zajednički kućni poslovi (npr. zajedničko pečenje kolača), sportske aktivnosti, zajedno provedeni vikendi i godišnji odmori... Zajedničke aktivnosti povećavaju osjećaj povezanosti i međusobnog pripadanja članova obitelji, a to je zaštitni potencijal u prevenciji rizičnih ponašanja. Ako su roditelji često ispred televizora ili računala, ako im je televizor stalno upaljen i služi kao "pozadina", ako ne idu u prirodu i ne šecu, ne bave se sportom, može se očekivati da će te navike usvojiti i njihovo dijete. Na taj će se način lako izgubiti osjećaj zajedništva. Djeca koja puno gledaju televiziju manje se druže, nemaju mogućnost razvijati empatiju ni socijalne vještine. Postaju fizički lijeni, a posljedice su povećana pretilost, premalo kretanja i poteškoće s kralježnicom. Još je opasnija psihička pasivnost, a simptomi su otupljivanje, nerazvijena mašta, nesposobnost rješavanja problema, depresivnost, nezrelost, lošiji školski uspjeh, a često i povećana agresivnost.

Čini se da je potrebno učiti roditelje da budu kreativni i da se kvalitetno druže s vlastitom djecom. Majke često zbog preopterećenosti, ali i neznanja, nisu koncentrirane na jedan sadržaj nego paralelno obavljaju kućanske poslove, gledaju televiziju i razgovaraju s djetetom. Dijete to s pravom doživljava kao odbacivanje. Rijetkost je da članovi obitelji dijele slobodne aktivnosti, mnogo je češće da su "članovi obitelji blizu jedni drugima, ali ne sudjeluju zajednički u pojedinoj aktivnosti" (Berc i Buljevac, 2007.).

Kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena i igranjem odvija se zdrava stimulacija, koja je od presudne važnosti za djetetov intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj. Doživljaji su poput hrane za mozak, na taj se način stimuliraju osjetila, što pozitivno utječe na razvoj mozga. Kako dijete raste, tako se mijenjaju i njegovi interesi, pa tako i način provođenja slobodnog vremena.

Mnogi roditelji se pitaju je li dobro djetetu prepustiti njegovo slobodno vrijeme ili, pak, to vrijeme ispuniti različitim aktivnostima. Uloga roditelja je da usmjeravaju dijete u njegovim aktivnostima, a one se mijenjaju s njegovim odrastanjem. Neki roditelji odlaze u krajnost kontrolirajući svaki slobodni trenutak djeteta, vozeći ga na razne aktivnosti i usmjeravajući ga u skladu s vlastitim ambicijama. U tom slučaju dijete nema mogućnost samo birati i razvijati vlastite interese i želje, a ako ih ono i posjeduje, roditelji nemaju sluha za njih. Nekim je roditeljima pitanje prestiža koje će sve aktivnosti pohađati njihovo dijete, pa ih usmjeravaju na usvajanje što više znanja. Pritom se potiču akademski uspjeh i kognitivni razvoj, na kojem se već ionako dovoljno inzistira u školi. Emocionalni aspekt se zanemaruje, pritisak na djecu je sve veći, a ona se često razvijaju u nesamostalne i nezrele ličnosti. Nije rijedak slučaj da o djetetovim aktivnostima u potpunosti brinu njegovi roditelji, a da ono uopće ne zna koju aktivnosti ima toga dana jer roditelji o svemu odlučuju umjesto djeteta, preuzimajući tako njegove odgovornosti.

S druge, pak, strane, neki roditelji uopće ne sudjeluju u načinu provođenja slobodnog vremena svog djeteta, pa je takvo dijete prepušteno samo sebi. Roditelji također ne pitaju za njegove interese, ni gdje ni kako ono provodi svoje slobodno vrijeme. U tim se slučajevima dijete/adolescent oslanja na vršnjačku skupinu s kojom provodi mnogo vremena, s njima mu je ugodnije nego kod kuće, njegovo slobodno vrijeme je nestrukturirano i besciljno, a opasnost od rizičnih ponašanja mnogo je veća.

Dakle, važno je da roditelji pomognu svom djetetu da pronađe aktivnosti koje će zaokupiti njegovu pozornost, da takvim aktivnostima dijete razvija kreativnost, odgovornost, da uči rješavati probleme i životne situacije te da razvija socijalne vještine. Na taj će način ono odrasti u osobu koja ima vlastite ciljeve i interese, koja je motivirana i lakše podnosi životne frustracije.

Uloga lokalne zajednice u strukturiranju slobodnog vremena djece, mladih i obitelji – Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica

Uz obitelj važnu ulogu i odgovornost u organiziranju slobodnog vremena za djecu, mlade i obitelj ima i lokalna zajednica. Kolika je važnost organiziranja slobodnog vreme-

na u lokalnoj zajednici upozoravaju mnogi istraživači te naglašavaju da djeci i mladima treba ponuditi atraktivne sadržaje koji su u skladu s njihovim potrebama i u “kojima se oni mogu potvrditi i osjećati se vrijedno” (Berc i Buljevac, 2007., str. 37.).

Grad Velika Gorica je primjer takve lokalne zajednice, jer se u njoj nude brojni sadržaji za djecu, mlade i obitelji. Među ostalim, to je jedina lokalna zajednica u Hrvatskoj koja je osnovala ustanovu namijenjenu svim članovima obitelji. Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica započeo je s radom 2003. godine.

Ciljevi rada Centra su sljedeći:

- razvoj vještina za kvalitetniji život djece, mladih i članova obitelji kako bi oni uspješno savladavali probleme na koje nailaze
- pružanje mogućnosti stjecanja novih znanja i vještina korisnika Centra
- pružanje podrške djeci i mladima sa specifičnim teškoćama
- pružanje podrške djeci (i njihovim roditeljima) s govornim teškoćama i teškoćama čitanja i pisanja
- strukturiranje slobodnog vremena djece, mladih i članova obitelji te razvoj kreativnosti i specifičnih vještina
- povećanje samopoštovanja i pozitivne slike o sebi (korisnika Centra)
- izvršavanje posebne obveze uključivanja u individualni ili grupni rad pri savjetovaštvu za mladež, izrečene od Općinskoga državnog odvjetništva ili Općinskog suda
- stručno usavršavanje, mentorski rad, individualne i grupne konzultacije s vanjskim suradnicima
- poticanje suradnje sa stručnjacima iz ustanova i udruga koji rade s djecom, mladima i obiteljima
- informiranje o aktivnostima Centra izdavanjem pisanih materijala, nastupima u medijima, organiziranjem i/ili sudjelovanjem na priredbama, događanjima i stručnim skupovima.

Broj programa i sadržaji koje Centar nudi pokrivaju širok raspon potreba građana Velike Gorice, a usto su svima dostupni i raznoliki. Centar svoj rad zasniva na procijenjenim potrebama zajednice, pa ponudom programa učinkovito odgovara na njih (Puljiz, 2010.).

Programi Centra za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica mogu se podijeliti na:

Programe pozitivnog razvoja – usmjeravaju se na jačanje vještina, stjecanje znanja i formiranje stavova koji pomažu djeci, mladima i odraslima u pozitivnom razvoju. Njihovi ciljevi usmjeravaju se na opću dobrobit djece te općenito na uspješno postizanje razvojnih zadataka.

Preventivne programe – imaju za cilj jačanje zaštitnih i smanjivanje rizičnih činitelja za uključivanje u rizična ponašanja i/ili poremećaje u ponašanju. Imaju vrlo jasno identificirana područja na koja ciljaju (rizične i zaštitne činitelje), odnosno na koja žele djelovati. Mogu se podijeliti na tri razine prevencije – univerzalna, selektivna i indicirana razina.

Univerzalna razina – odnosi se na cijele populacijske skupine koje nisu identificirane na osnovi individualnog rizika.

Selektivna razina – odnosi se na pojedince ili skupine populacije čiji su rizici za razvoj poremećaja znatno viši od prosjeka.

Indicirana razina – odnosi se na visokorizične pojedince u kojih je identificiran minimalan, ali vidljiv znak ili simptom nekog oblika poremećaja u ponašanju.

Programe poticanja govorno-jezičnog razvoja – cilj je pozitivno poticanje komunikacijskih, jezičnih i govornih sposobnosti i vještina.

Programe stručnog usavršavanja – namijenjeni su zaposlenicima Centra, vanjskim suradnicima i volonterima te stručnjacima iz lokalne zajednice koji se bave djecom, mladima i obitelji.

Velik dio programa pozitivnog razvoja usmjeren je na strukturiranje slobodnog vremena djece, mladih i obitelji. Posljednjih godina u Centru se provode sljedeći programi namijenjeni slobodnom vremenu djece, mladih i obitelji:

Likovna grupa – cilj je učenje likovnih tehnika te kreativno izražavanje različitim likovnim tehnikama.

Plesna grupa – cilj je razvijanje osjećaja za pokret i ples improvizacijom i zadanim pokretom.

Grupa za izradu nakita – cilj je razvijanje vještine izrade nakita, kreativnosti te razvijanje fine motorike.

Hobby art – cilj je usvajanje novih kreativnih tehnika uz ukrašavanje predmeta (posude, čaše, pribor za jelo, zavjese i sl.).

Lutkarska grupa – cilj je poticanje mašte i razvoj kreativnosti izradom scenskih lutaka. Radi se na osvještavanju vlastitih osjećaja te se o njima “govori” pomoću izrade i igranja s lutkama te osmišljavanjem predstave.

Dramska grupa – cilj je samostalno osmišljavanje predstava te osvještavanje i izražavanje emocija u dramskim vježbama. Polaznici aktiviraju maštu i slobodno izražavanje.

Rad s drvetom – cilj je upoznavanje s alatima za obradu drveta i načinom rada s alatom, stjecanje znanja i korisnih vještina.

Ljetna igraonica – cilj je razvoj socijalnih vještina, mašte i kreativnosti.

Hokus-pokus – cilj je da se na kreativan način pobudi interes za znanost i istraživanja.

Glazbena kreativna radionica – cilj je učenje sviranja instrumenata primjenom novih kreativnih metoda.

Novinarska grupa – cilj je praćenje rada aktivnosti u Centru i akcije “Velika Gorica – prijatelj djece”, a polaznici grupe uče se izražavanju i komunikaciji.

Proljetni i Zimski kutak – cilj je strukturirano korištenje slobodnog vremena velikogoričkih osnovnoškolaca za vrijeme proljetnih odnosno zimskih učeničkih praznika.

Obiteljska kreativna radionica – cilj je da djeca i njihovi roditelji razvijaju nove vještine i odnos kroz zajednički rad na zadatku te se upoznaju s različitim kreativnim tehnikama, a time jačaju komunikaciju i surađivački odnos.

Neki od navedenih programa, poput Likovne i Plesne grupe, odvijaju se tijekom cijele godine jer za njih postoji velik interes. Tijekom učeničkih praznika ponuda programa namijenjenih strukturiranom provođenju slobodnog vremena mnogo je veća. Odvijaju se dva puta tjedno u trajanju od 90 minuta. U srpnju i prvoj polovini kolovoza Centar za djecu, mlade i obitelj nudi osmišljene programe za djecu koja u vrijeme školskih praznika ostaju u Velikoj Gorici. Toj je djeci često dosadno pa mnogo vremena provode pred računalom ili televizorom, škole i vrtići su zatvoreni, a prijatelji su otputovali. Stoga ne čudi da je interes iznimno velik, tako da svake godine ljetni programi uključuju približno 300 korisnika.

Grupe se organiziraju s obzirom na interes, a osobito su popularne likovne radionice. Pretpostavka je da je to zato što je takav način izražavanja zanemaren u školi, a djeca vole crtati, slikati, oblikovati, općenito vole raditi rukama, a često nemaju mogućnost to činiti. Aktivira se desna polutka mozga, korisnici programa se upoznaju s novim materijalima i tehnikama, ali i izražavaju svoja stanja, iskustva i osobnost u sigurnom okružju.

Voditelji veliku pozornost daju razvoju kreativnosti, koja je u školskom sustavu zanemarena. A upravo su samoizražavanje i stvaralaštvo ključni za psihičko zdravlje, jer ako se djetetu ili mladoj osobi ne dopušta kreativnost, ono će pronaći destruktivne, negativne načine da je izrazi (Mataga Tintor i Puljiz, 2007.). Poticanjem kreativnosti u programima za strukturiranje slobodnog vremena oni obogaćuju svoju kreativnost u različitim područjima života i uspješnije se suočavaju sa svakodnevnim izazovima (Bačurin i Pravdić, 2010.).

Isto tako, programi u Centru nemaju natjecateljski karakter, nije važno da je dijete talentirano da bi se upisalo u neki program. Nažalost, danas u mnogim aktivnostima kojima se djeca i mladi bave postoji velik pritisak da se istakne i pobijedi, da se dobije dobra ocjena, a ne samo da polaznik bude aktivan, da uči i da uživa u onome što radi. Time se, nažalost, potiče stav da igra, kreativnost, pa ni učenje nisu vrijedni ako ne možeš pobijediti (Mataga Tintor i Puljiz, 2007.). U programima za strukturiranje slobodnog vremena razvijaju se kreativnost, samopouzdanje, socijalne vještine, ali i specifična znanja i vještine, a svi su programi bazično socijalizacijskoga karaktera.

Uz navedene grupe, u Centru se od početka rada, od 2003. godine, uspješno provodi i "Obiteljska kreativna grupa" koja je specifična upravo po tome što je namijenjena svim članovima obitelji. Cilj "Obiteljske kreativne grupe" jest razvijanje kvalitetnije komunikacije i odnosa između djece i roditelja, strukturirano zajedničko provođenje slobodnog vremena te poticanje mašte i kreativnosti (Bačurin i Pravdić, 2010.). Uloga voditeljice je da, osim što demonstrira planiranu kreativnu tehniku, podržava i usmjerava sudionike u zajedničkom kreativnom procesu. Uvjet je da djeca imaju navršenih pet godina, a kako jedan susret traje 90 minuta, osiguran je i prostor za igru, jer mlađa djeca nemaju sposobnost toliko duge koncentracije i zadržavanja pozornosti. Zanimljivo je da neke obitelji dolaze u grupu već godinama, tako da se, uz zajedničko provedeno slobodno vrijeme i kreativno izražavanje, prati i sazrijevanje i odrastanje djece i cijelih obitelji. Atmosfera u grupi je zaista obiteljska, njihovi uradci krase prostor Centra, a bila je organizirana i izložba radova nastalih na toj radionici.

Zaključak

Iz svega navedenog valja zaključiti da je velika važnost obitelji u strukturiranju slobodnog vremena djece, jer će to utjecati na njihov cjelokupan razvoj. Nužno je usmjeravati obitelji da zajednički i kvalitetno provode što više svog vremena. Da bi se obiteljsko slobodno vrijeme obogatilo i sadržajno osmislilo, nužno je da i lokalna zajednica ponudi sadržaje za provođenje slobodnog vremena djece, mladih i cijelih obitelji te ih tako potiče na bolju i kvalitetniju komunikaciju.

Primjer takve lokalne zajednice je grad Velika Gorica, koji je, osim što nudi brojne sadržaje, jedina lokalna zajednica koja je osnovala Centar za djecu, mlade i obitelj, ustanovu u kojoj se, među ostalima, provode i programi namijenjeni strukturiranju slobodnog vremena djece, mladih i obitelji. Na taj se način potiče komunikacija i u obitelji i izvan nje. A tako se ulaže u našu budućnost – našu djecu.

Literatura

- Bačurin, I. i Pravdić, A. (2010) Strukturirano provođenje slobodnog vremena. U: Puljiz, S. (ur.) Raditi s djecom, mladima i obitelji. Iskustva Centra za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica. Velika Gorica: Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica, 105-117.
- Berc, G. i Buljevac, M. (2007) Slobodno vrijeme i mladi – preventivni aspekti. Dijete i društvo – časopis za promociju prava djeteta, 9 (1), 25-46.
- Konvencija o pravima djeteta (2007) Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Mataga Tintor, A. i Puljiz, S. (2007) Vodič za roditelje. Velika Gorica: Upravni odjel za društvene djelatnosti, školstvo i predškolski odgoj.
- Nacionalna obiteljska politika (2003) Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Puljiz, S. (2010) Grupni rad s djecom, mladima i članovima obitelji. U: Puljiz, S. (ur.) Raditi s djecom, mladima i obitelji. Iskustva Centra za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica. Velika Gorica: Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica, 67-76.

Branka Reić Kukoč, Ana Pezo*

ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE U OSTVARIVANJU PRAVA DJECE NA KVALITETNO SLOBODNO VRIJEME

Svako dijete ima potrebu za okruženjem u kojemu se osjeća voljeno, prihvaćeno, slobodno, uvaženo, zaštićeno i sigurno. U stvaranju poticajnoga i sigurnog okruženja, osim obitelji i odgojno-obrazovnih ustanova, nedvojbeno važnu ulogu ima i lokalna zajednica, u kojoj se odvija znatan dio djetetovih aktivnosti u slobodno vrijeme.

Iako se brojni zakoni i propisi, zasnovani na Konvenciji o pravima djeteta, odnose na sigurnost i zaštitu prava i najboljih interesa djece u svim područjima života, stvarna zaštita tih dječjih prava često se ne ostvaruje pravodobno ni cjelovito. Jedan od dokumenata kojima je svrha unaprijediti kvalitetu života djece u Republici Hrvatskoj je i Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. Njegovi osnovni ciljevi odnose se na definiranje obveza nadležnih tijela i drugih činitelja koji sudjeluju u zaštiti prava i interesa djece. U njemu su, među ostalim, dobro postavljeni ciljevi i jasno razrađene mjere koje se odnose na slobodno vrijeme djece, među čijim je nositeljima i lokalna zajednica.

Nažalost, među prijavama koje pristižu u Ured pravobraniteljice za djecu ističu se upravo prijave zbog različitih vrsta nasilja nad i među djecom u slobodno vrijeme. Stižu i prijave o unesrećivanju djece na dječjim igralištima, o nedostatku kvalitetnih sadržaja za ispunjavanje slobodnog vremena, o tome da oni nisu dostupni svakom djetetu pod jednakim uvjetima, o nesudjelovanju djece u kreiranju programa slobodnih aktivnosti te o neuvažavanju njihova mišljenja u procesu donošenja odluka povezanih s tim.

Stoga se moramo zapitati: Jesu li postojeće mjere nacionalnih dokumenata i propisa dostatne za učinkovitu zaštitu i sigurnost djece u lokalnoj zajednici? Koliko se djeca uključuju u stvaranje poticajnog okruženja? Jesu li odrasli u lokalnoj zajednici svjesni svoje odgovornosti i jesu li zaista učinili sve kako bi svako dijete ostvarilo svoja prava?

* Savjetnice pravobraniteljice za djecu

Dijete – prvi i pravi pokretač u stvaranju poticajnog okružja

Nedvojbeno je da svi želimo poboljšati kvalitetu života djece u zajednici. Da bismo to postigli, dijete bi nam trebalo biti polazište i cilj. Zbog nepovjerenja i podcjenjivanja dječjih potencijala često je lakše i brže odlučiti umjesto djeteta i “ne komplicirati život”. Ponašajući se tako odrasli djetetu oduzimaju pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, a istodobno sebi daju za pravo donositi odluke umjesto djeteta. Jesu li odrasli uvijek u stanju prepoznati djetetove stvarne potrebe i probleme? U praksi se često potvrđuje da odrasli drugačije vide prioritete djeteta od njega samog, stoga je nužno konzultirati se s djecom u rješavanju pitanja koja se tiču njihova života.

Konvencija o pravima djeteta jamči djetetu pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, osobito u članku 12. Također, preporuka je Odbora za prava djeteta uključiti djecu u proces odlučivanja, kreiranja i provođenja programa koji ih se tiču. Države članice obvezne su osigurati djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose te ih uvažavati u skladu s djetetovom dobi i zrelošću. Pružanje potpore djeci, informiranje i senzibiliziranje djece i odraslih o postojanju prava djece na sudjelovanje i prava na izricanje vlastitog mišljenja o stvarima koje ih se tiču jedan je od prioriteta i u radu Ureda pravobraniteljice za djecu.

Jedan od oblika aktivnog sudjelovanja djece u društvu su i dječja gradska vijeća i vijeća mladih, što je prepoznato i u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, u kojem su i ta vijeća određena kao nositelji pojedinih mjera i aktivnosti. Radi praćenja ostvarivanja participativnih prava djece sudjelovanjem u gradskim dječjim vijećima, vijećima mladih i sličnim tijelima, pravobraniteljica za djecu je zatražila podatke o tome od svih gradova u Hrvatskoj. Iako nisu svi gradovi dostavili izvješća, prema informacijama kojima raspolažemo, velik broj gradova još nema među svojim predstavničkim tijelima nijedno dječje tijelo. Nasuprot tome, u nekim malim općinama prepoznata je važnost dječjeg sudjelovanja u lokalnoj zajednici, pa se formirana dječja tijela priznaju kao ravnopravna predstavnička tijela.

Osim toga, u skladu sa Zakonom o savjetima mladih, koji je donesen u veljači 2007. godine, predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave bila su obvezna osnovati savjete mladih u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu Zakona. Nažalost, odredbe tog zakona u brojnim se lokalnim zajednicama i nadalje ne ostvaruju.

Kako dijete raste i razvija se, njegove se mogućnosti sudjelovanja šire, pa je ono sposobno preuzeti aktivniju ulogu u kreiranju okružja i sadržaja usmjerenih na dobrobit djece. Nažalost, odluke o pitanjima koja se tiču djece najčešće donose odrasli, ne savjetujući

se s njima i ne uvažavajući njihovo mišljenje, želje, kreativnost i entuzijizam. Samo ako ih odrasli shvate ozbiljno pri promišljanju i donošenju odluka, djeca i mladi imat će razloga surađivati pri pronalaženju rješenja. Stoga prvi veliki korak odraslih u tom procesu treba biti: čuti dijete i pokazati mu koliko nam je važno njegovo mišljenje.

Sadržaji slobodnog vremena – obveze, mogućnosti i izazovi u lokalnoj zajednici

Lokalna zajednica je decentralizacijom dobila određena prava, ali i obveze. Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi obvezuje jedinice lokalne te područne (regionalne) samouprave na brigu i skrb o djeci. Lokalna zajednica u cjelini treba skrbiti o poboljšanju kvalitete življenja djece u svojoj sredini osiguravajući pritom prostorne, kadrovske i druge uvjete. Elementi važni za slobodno vrijeme djece kojima bi lokalna zajednica posebno trebala posvetiti pozornost jesu: poticanje sudjelovanja djece u osmišljavanju i kreiranju slobodnih aktivnosti, ponuda širokog spektra kvalitetnih sadržaja slobodnog vremena, jednake mogućnosti i pristup svim slobodnim aktivnostima za svu djecu, kvalitetni preventivni programi, razvoj zaštitnih činitelja i smanjivanje činitelja rizika te osiguravanje prostornih i kadrovskih uvjeta za provođenje slobodnog vremena.

Unatoč propisanim obvezama, različitim mogućnostima te dosadašnjem angažmanu lokalnih zajednica, gledano u cjelini, očit je nedostatak sadržaja i prostora namijenjenih kvalitetnom provođenju slobodnog vremena djece. Većina gradova i općina još nema centre za djecu i mlade. Stanje dječjih igrališta, u smislu dostupnosti, sigurnosti i opremljenosti, daleko je od idealnog, a ni sportski ni kulturni sadržaji nisu jednako dostupni svojoj djeci.

Kvalitetni sadržaji slobodnog vremena pomoću kojih djeca mogu ostvariti svoja prava i zadovoljiti svoje potrebe, za djecu nedvojbeno imaju širu odgojno-obrazovnu, kulturnu, socijalnu i razvojnu vrijednost. U nedostatku takvih sadržaja djeca nerijetko posežu i za neprimjerenim oblicima zabave, koji mogu negativno utjecati na formiranje njihove ličnosti ili ugroziti njihovu sigurnost i zdravlje. Time izazov dječjega slobodnog vremena za svaku lokalnu zajednicu postaje još važnijom zadaćom i odgovornošću.

Prostori za dječju igru i provođenje slobodnog vremena

Važnost igre u životu djeteta neprocjenjiva je, jer kroz igru djeca uče, spoznaju svijet oko sebe, socijaliziraju se i razvijaju. Važan dio tih aktivnosti odvija se na dječjim i sportskim igralištima, gdje dijete, osim igre, ostvaruje i potrebe za druženjem, zabavom, razonom, fizičkom aktivnošću i boravkom na svježem zraku. Stoga je jedna od glavnih za-

daća gradova i općina osigurati i opremiti prostore za dječju igru te održavati prostore i sprave na igralištima u ispravnom stanju.

Za stariju djecu jednako je važno osigurati primjeren prostor za druženje i različite programe u sklopu tzv. centara za mlade, što u mnogim lokalnim zajednicama, nažalost, još nije ostvareno. U svakodnevnim razgovorima i kontaktima s djecom uočavamo njihovu potrebu za prostorom u kojemu bi oni imali aktivnu ulogu te kontinuirano sudjelovali u planiranju, osmišljavanju i realizaciji sadržaja slobodnog vremena. Stoga je pravobraniteljica za djecu u prosincu 2008. uputila preporuku svim jedinicama lokalne samouprave (gradovima i općinama) u Hrvatskoj o potrebi osnivanja centara za mlade. Potaknuta prijavama roditelja, koji su upozoravali na nedostatak ili loše stanje dječjih igrališta i slučajeve stradavanja djece, pravobraniteljica je gradovima i općinama uputila i preporuku o uređenju dječjih igrališta, kojom se željelo potaknuti mjerodavne na redovitiju brigu o uređenosti, opremljenosti i dostupnosti dječjih igrališta, ali ponajprije o njihovoj sigurnosti za djecu.

S obzirom na to da nismo dobili izvješća svih gradova i općina, već samo njih 93, nismo mogli utvrditi stvarno stanje niti točan broj centara za mlade kao niti dati procjenu ukupnog stanja dječjih igrališta u Hrvatskoj. Ipak, prikupljena saznanja upućuju na različitosti u odnosu jedinica lokalnih samouprava prema djeci te njihove različite prostorne, kadrovske i financijske uvjete. Obaviješteni smo o postojanju 11 centara ili klubova za mlade, a 22 jedinice lokalne samouprave izrazile su spremnost da u skoroj budućnosti takve centre osnuju. Nažalost, neke su jedinice lokalne samouprave iznijele mišljenje da im takvo nešto ne treba, što pokazuje neosjetljivost te neprepoznavanje potreba djece kao ni vlastitih obveza i odgovornosti za njihovu dobrobit. Međutim, ima i primjera pozitivne prakse, kao što je grad Velika Gorica, koji ima centar za mlade i formirano dječje gradsko vijeće. Grad godinama prati i propituje potrebe mladih te na njih pokušava što učinkovitije odgovoriti.

U vezi sa stanjem dječjih igrališta zaprimili smo 282 izvješća te vrlo šarolike odgovore o održavanju, kontroli, poboljšavanju postojećih i izgradnji novih sadržaja za dječju igru te o planovima za buduće aktivnosti. Iz izvješća proizlazi da 17 općina uopće nema dječjih igrališta (osim onih za stariju djecu u okviru škola). I dok većina jedinica lokalne samouprave navodi kako je izgradnja igrališta u planu, neki za to ne pokazuju senzibilitet. Ipak, u nekim općinama izgradnju dječjih igrališta i brigu za djecu i mlade vide kao ulaganje u održivi razvoj svoga kraja i zadržavanje mladog stanovništva.

Samo nekolicina gradova posebno ističe postojanje igrališta namijenjenih i djeci s teškoćama u razvoju. Ta su djeca uskraćena u ovom važnom segmentu svojih potreba te

nemaju dovoljno prilika i mjesta za igru i druženje, o čemu bi lokalna zajednica morala više brinuti.

Kao problem pri izgradnji novih i održavanju postojećih dječjih igrališta i sprava za igru, velik broj jedinica lokalne samouprave ističe financijske probleme i ograničenja te probleme imovinskopravne prirode. Pojedini gradovi te probleme rješavaju u suradnji s gradskim tvrtkama, kao i pomoću “programa lokalnog partnerstva”, odnosno neposrednim sudjelovanjem mjesnih odbora, grupa građana, djece i nevladinih udruga u manjim zahvatima u komunalnoj infrastrukturi. Rezultati toga su uređeni parkovi i igrališta uz dječje vrtiće, pri čemu su djeca i mladi također sudionici u stvaranju prostora u kojemu će svakodnevno boraviti, a time se u njih razvija pozitivan odnos prema radu i osjećaj korisnoga i aktivnog sudjelovanja u društvu.

Držimo da bi obavljanjem komunalnih djelatnosti gradovi i općine trebali jasno informirati građane i o tome tko je dužan održavati igralište i kome mogu prijaviti neispravnost sprava. Natpis s tim informacijama trebao bi biti istaknut na samom igralištu, kako bi se omogućila brza reakcija i spriječilo moguće stradavanje djece. Postavljanje natpisa s upozorenjem: “Korištenje sprava za igru na vlastitu odgovornost ili odgovornost roditelja” nikako ne smije isključivati odgovornost vlasnika ili ovlaštenih subjekata za održavanje dječjih igrališta u ispravnom stanju.

Ne smiju se zanemariti ni važnost ni uloga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, u čijim se proračunima osiguravaju sredstva za javne potrebe u sportu, što uključuje aktivnosti poticanja i promicanja sporta te provođenje sportskih aktivnosti djece i mladeži.

Unatoč pojedinačno dobrim primjerima, stanje prostora za dječju igru i provođenje slobodnog vremena ne možemo smatrati zadovoljavajućim. Trebat će još mnogo truda, zalaganja, volje i financijskih sredstava da se u svim krajevima Hrvatske osiguraju najviši standardi sigurnosti za dječju igru, rekreaciju, razonodu i druženje, a tomu težimo.

Zaključak

Nesporno je da deklarativno svi teže poboljšanju kvalitete i standarda življenja djece u zajednici. Da bi se željeni standardi zaista i ostvarili, nužna je osjetljivost te prepoznavanje svih dječjih prava, potreba i problema. Tako se, općenito u društvu, osim povreda prava uzrokovanih nasiljem, još premalo uočavaju druge povrede prava djece u slobodno vrijeme, kao što je nejednaka dostupnost sadržaja slobodnog vremena svoj djeci, problem ostvarenja prava djece na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja, nedostatak pozitivnih sadržaja za djecu i drugo. Općenito se umanjuje važnost dječjih prava u slo-

bodno vrijeme, i od obitelji i odgojno-obrazovnih institucija, i od lokalne zajednice, što je vidljivo i po broju i vrsti prijava povreda prava upućenih Uredu pravobraniteljice za djecu.

Za potpuno ostvarenje prava djece u lokalnoj zajednici nužna je bolja vertikalna i horizontalna prohodnost informacija među subjektima u zajednici, suradnja među institucijama, jasna podjela uloga i preuzimanje odgovornosti, bolja senzibiliziranost lokalnih vlasti za potrebe i probleme djece te kontinuirana procjena i evaluacija stanja.

Uz institucionalno-praktičnu razinu, područje zaštite prava djece u slobodno vrijeme nužno je i bolje regulirati propisima. Tako je, među ostalim, očita i potreba proširenja primjene "Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima" na sve kulturne ustanove, knjižnice, sportske klubove kao i na sve druge institucije u kojima borave djeca. Istodobno se u određenim pitanjima nameće potreba za donošenjem novih ili za objedinjavanjem postojećih propisa i odluka, i to tako da se definiraju pojmovi, standardi i odgovornosti nadležnih tijela.

Pritom djeca svakako trebaju sudjelovati u donošenju odluka koje ih se tiču, jer jedino na taj način mogu stvarno postati subjekti koji aktivno i ravnopravno sudjeluju u svojoj lokalnoj zajednici.

Literatura

- Konvencija o pravima djeteta (2007) Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (2001, 2005, 2007, 2008, 2009) Narodne novine, 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08. i 36/09.
- Zakon o savjetima mladih (2007) Narodne novine, 23/07.
- Zakon o športu (2006, 2008). Narodne novine, 71/06. i **150/08.**
- Zakon o komunalnom gospodarstvu (2003, 2004, 2009) Narodne novine, 26/03, 82/04, 178/04, 38/09 i 79/09.
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu. (2009) URL: <http://www.dijete.hr>.
- Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu. (2010) URL: <http://www.dijete.hr>

Jasenka Đenović*

SLOBODNO VRIJEME DJECE I PREVENTIVNI PROGRAMI U SUSTAVU ODGOJA I OBRAZOVANJA

Odgojno-obrazovna politika, koju je donijela Vlada Republike Hrvatske u svom strateškom dokumentu Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. – 2010., zasniva se na unaprjeđenju sustava odgoja i obrazovanja, na razini predškolskog odgoja i naobrazbe, osnovnoga i srednjeg odgoja i obrazovanja, visokog obrazovanja i sustava obrazovanja odraslih. Definirani cilj je usmjeravanje cjelokupne politike na unaprjeđivanje odgoja i obrazovanja kao sustava koji povezuje zakonske, kadrovske, materijalne, znanstvene i stručne pretpostavke. Kao posebnu vrijednost dokumenta ističemo njegovu otvorenost prema poboljšavanjima tijekom procesa njegove primjene i usklađivanje s obrazovnim standardima Europske unije.

Četiri ključna razvojna prioriteta proizašla iz Plana razvoja su sljedeća:

- poboljšanje kvalitete i učinkovitosti odgoja i obrazovanja u cijeloj vertikali obrazovnog sustava
- poticanje trajnoga profesionalnog razvoja nastavnika/nastavnica i drugih zaposlenika/zaposlenica u obrazovanju
- razvoj strategija upravljanja odgojno-obrazovnim sustavom i njegova učinkovitost
- odgoj i obrazovanje za društvenu povezanost i gospodarski rast i razvoj.

Definirani su prioriteti koji bi trebali ujednačiti kvalitetu odgojno-obrazovnog sustava, a koji uključuju: poboljšanje uvjeta rada, razvijanje navike cjeloživotnog učenja, poticanje raznovrsnih pomoći u učenju, poboljšanje upravljanja odgojno-obrazovnim ustanovama, jačanje preventivne uloge škole naspram društveno neprihvatljivog ponašanja i drugi. U sustavu predškolskoga, osnovnoškolskoga i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja omogućena je jednaka dostupnost i prohodnost u obrazovanju i završavanju školovanja svim učenicima, pa tako i učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama.

Svi razvojni ciljevi i prioritetni zadaci iz Plana razvoja regulirani su Državnim pedagoškim standardima za predškolski odgoj i naobrazbu, osnovnoškolski i srednjoškolski sustav

* Ravnateljica Uprave za predškolski odgoj i osnovno obrazovanje Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa

odgoja i obrazovanja, donesenim na sjednici Hrvatskoga sabora 16. svibnja 2008. i definiranim Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, donesenim na sjednici Hrvatskog sabora 15. srpnja 2008.

Zakon donosi promjene u ciljevima i načelima odgoja i obrazovanja i pedagoškim mjerama koje osnažuju odgojni utjecaj. Reguliraju prava djece i učenika, ali i njihove obveze u sustavu odgoja i obrazovanja. Uloga nastavnika i roditelja mijenja se kao i uloga lokalne zajednice koja ima veće ovlasti, ali i odgovornosti u participiranju u odgojnim postupcima.

U cjelovitom sustavu odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim i školskim ustanovama, radi smanjivanja neprihvatljivog ponašanja djece i učenika, realiziraju se razni oblici prevencije, kao posebne vrste odgoja za zdravo i nerizično ponašanje pojedinca. Preventivni programi su dio odgojno-obrazovnog procesa koji uglavnom provode odgojitelji, učitelji i nastavnici u odgojno-obrazovnim ustanovama u radu s djecom i mladima.

Nacionalni programi u sustavu školstva su sljedeći: program prevencije ovisnosti, program djelovanja za djecu, program djelovanja za mlade, program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, program suzbijanja trgovanja ljudima, program sigurnosti u školama, program aktivnosti sprječavanja nasilja među djecom i mladima, program zaštite djece od mina i oružja, program suzbijanja poremećaja u ponašanju, program promicanja ravnopravnosti spolova, program prevencije HIV-a, program suzbijanja obiteljskog nasilja i mnogi drugi. Na nacionalnoj razini preventivni su programi strukturirani i provode se na nekoliko razina: prevencija putem odgojno-obrazovnog sustava, prevencija putem obiteljskog sustava, prevencija putem zdravstveno-socijalnog sustava i prevencija u lokalnoj zajednici.

U dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama te učeničkim domovima provode se preventivni programi. Oni su dio godišnjeg plana i ovise o specifičnostima same ustanove u kojoj se provode (dob djeteta, materijalni i kadrovski uvjeti te odgojne potrebe). Preventivni programi odvijaju se u obliku raznih nastavnih i izvannastavnih aktivnosti koje su odraz posebnosti škole te interesa učenika i prosvjetnih djelatnika. Aktivnosti traju tijekom cijele školske godine te se financiraju iz državnog proračuna i sredstava od igara na sreću.

U svim odgojno-obrazovnim ustanovama, kao i na razini županija, imenovane su stručne osobe za koordiniranje aktivnosti vezanih uz školske preventivne programe. Povjerenstva za Školski preventivni program u dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama te učeničkim domovima čine koordinator, ravnatelj ustanove, do deset članova koje čine

predstavnici roditelja, odgojitelja, učenika i nastavnika, predstavnici medija i istaknuti stručnjaci koji se bave prevencijom. Sudionici su školskih preventivnih programa u školama ravnatelj, stručni suradnici, razrednici, učitelji/profesori, učenici, roditelji i predstavnici lokalne zajednice.

Ravnatelj odgojno-obrazovne ustanove je osoba odgovorna za odgojno djelovanje škole i provedbu školskih preventivnih programa, osoba koja stvara okruženje koje uvelike pridonosi kvaliteti života djece i mladih i njihovoj ukupnoj životnoj radosti – što nazivamo kultura škole. Stručni suradnici (pedagog, psiholog, stručnjak edukacijskog-rehabilitacijskog fakulteta) uglavnom su nositelji programa te oni izrađuju preventivne programe koji moraju biti prilagođeni potrebama i mogućnostima škole i učenika. Razrađuju aktivnosti za tekuću školsku godinu u suradnji s članovima školskog povjerenstva. Pružaju pomoć učiteljima/profesorima u realizaciji programa te stručnim savjetodavnim radom pomažu učenicima i roditeljima u rješavanju problema.

Razrednici utvrđuju programe i teme koje će afirmirati zdrave stilove života i pozitivne vrijednosti. Organiziraju najmanje četiri roditeljska sastanka godišnje (najmanje jedan tematski), na kojima samostalno ili uz pomoć stručnjaka poučavaju roditelje o mogućnostima prevencije i sustavu zaštite djece i mladih. Razredne preventivne programe usklađuju s voditeljem/koordinatorom školskih preventivnih programa.

Učitelji/nastavnici u funkciji promocije zdravih stilova života prema učenicima djeluju kroz redovnu nastavu, integrirajući sadržaje preventivnih programa u nastavne sadržaje i čine poveznice, kroz izbornu nastavu, dodatni rad i izvannastavne aktivnosti. Učitelji/nastavnici surađuju s razrednicima pojedinih razrednih odjela kako bi se na vrijeme uočilo rizično ponašanje učenika i planirale aktivnosti, i to tematskim planiranjem, pomoću razrednih vijeća, učiteljskih vijeća, aktive razrednika i u individualnim razgovorima. Obveza nastavnika je permanentno stručno usavršavanje iz područja prevencije djece i mladih.

Kvalitetno osmišljavanje provođenja slobodnog vremena učenika pomoću slobodnih aktivnosti važna je obveza nastavnika i roditelja. Slobodne aktivnosti uglavnom su vrlo prihvatljive za učenike širokih interesa i oni su najčešće uspješno uključeni prema svojim interesima, a za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama potrebno je izraditi i poseban individualni program rada prema njihovim sklonostima i mogućnostima, u suradnji s roditeljima. Roditelje je potrebno uključiti u rad škole preko roditeljskih sastanaka, informativnih razgovora ili organiziranjem tribina s aktualnim temama.

Školski preventivni programi danas su dio svih godišnjih planova i programa odgojno-obrazovnih ustanova i školskih kurikuluma. Sve nevladine organizacije i drugi provodite-

lji moraju imati odobrenje za provođenje preventivnih programa u odgojno-obrazovnim ustanovama, koje daje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Financijska sredstva za provedbu programa osigurana su iz državnog proračuna, proračuna grada ili županije i igara na sreću ili sponzora.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa prati događanja o svakom obliku nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama i predložilo je osnivanje interdisciplinarnih timova radi daljnjeg razvoja mreže preventivnih aktivnosti u sustavu odgoja i obrazovanja, ali i reagiranja kad se pojave neki oblici neprihvatljivog ponašanja ili potreba za kriznom intervencijom. Razvoj mreže interdisciplinarnih timova pretpostavlja s jedne strane stručno usavršavanje i razvoj koordinatora preventivnih programa i županijskih povjerenstava, a s druge strane uspostavljanje sustava njihove učinkovite koordinacije i podrške s razine Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Vlada Republike Hrvatske donijela je 25. veljače 2004. Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima koji sadržava: općeprihvaćenu definiciju nasilja, obveze nadležnih državnih tijela i drugih činitelja, oblike, način i sadržaj suradnje između nadležnih državnih tijela i drugih činitelja te ostale aktivnosti i obveze. Riječ je o aktivnostima vezanim uz problematiku nasilja u odgojno-obrazovnoj ustanovi i, u skladu s tim, aktivnostima koje moraju poduzeti odgovorne osobe (stručni suradnici, učitelji ili ravnatelj) radi utvrđivanja činjeničnog stanja te poduzimanja potrebnih mjera. U vezi s tim obveza je svake odgojno-obrazovne ustanove da o svakom slučaju nasilja pismeno izvijesti Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Podaci prikupljeni radi utvrđivanja činjeničnog stanja u vezi s nasiljem dio su dokumentacije škole, a zatim i Ministarstva, i ne mogu se davati na uvid osobama ili ustanovama izvan sustava, osim kad za to postoji pravovaljani nalog i zahtjev nadležne ustanove (npr. suda ili policije).

Sastavni dio svakoga preventivnog programa koji se financira iz Državnog proračuna ili proračuna županije mora biti i vrednovanje i samovrednovanje, iz kojeg je očita njegova uspješnost, ostvarenost očekivanih promjena, efekt korisnosti programa i u konačnici zadovoljstvo provedbom određenog programa u korisnika. To se u obliku izvješća podnosi tijelu koje je financiralo program. Svaki preventivni program treba sadržavati i metodologiju vrednovanja kao pokazatelj učinkovitosti pojedinog programa. U realizaciju preventivnih programa valja uključiti društvo u cjelini, poglavito one koji najsnažnije utječu na odgoj mladeži, a to su obitelj, škola, vršnjačke skupine, lokalna zajednica i mediji.

Tanja Opačak*

DOSTUPNOST SADRŽAJA SLOBODNOG VREMENA DJECI S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

U vremenu kada se od odraslih i djece očekuju vrhunska profesionalna i/ili obrazovna postignuća, kada je pritisak izvrsnosti toliko sveprisutan, kada odrasli i djeca sve manje pozornosti i vremena posvećuju jedni drugima, aktualizirano je pitanje važnosti, nužnosti i kvalitete provođenja slobodnog vremena.

Slobodno vrijeme kao koncept i imperativ u životu djeteta

Kao slobodno vrijeme shvaća se ono vrijeme kada se pojedinac može posvetiti željenom zanimanju po vlastitom izboru, osim profesionalnih, obiteljskih i društvenih obveza, da bi se odmorio i zabavio (Ilišin, Bobinac, Radin, 2001). Ukratko, funkcije uže shvaćenoga slobodnog vremena jesu: odmor (rekuperacija), zabava i razonoda te razvoj ličnosti.

Izbor aktivnosti ovisi o subjektivnim (društveni status roditelja, osobno obrazovanje, sposobnosti i navike) i objektivnim činiteljima (kulturno nasljeđe uže i šire okoline, aktualna ponuda i dostupnost određenih sadržaja).

Slobodno je vrijeme za djecu važno jer ona u aktivnostima slobodnog vremena uče, najčešće lako i spontano. Slobodno je vrijeme ono područje svakidašnjega dječjeg života u kojemu su ona manje izložena nadzoru odraslih.

U praksi dugi niz godina egzistiraju različiti oblici okupljanja djece i mladih. U školskom razdoblju to su izvanškolske i izvannastavne aktivnosti. Najčešće su to kulturno-umjetničke i tehničke te sportske aktivnosti, a odvijaju se u sklopu škole, udruga, organizacija, pokreta i saveza, koji su otvoreni svima koji se žele uključiti te omogućuju bavljenje konkretnim programom. Naravno, okolina utječe na korištenje slobodnog vremena. Ne smijemo smetnuti s uma ni činjenicu da u suvremenom društvu aktivnosti kojima se djeca bave u slobodno vrijeme često bivaju prenesene masovnim medijima.

* Savjetnica pravobraniteljice za djecu

Djeca odrastaju i razvijaju se pod različitim utjecajima iz okoline. Jačina utjecaja mijenja se s godinama, okolnostima i sa značenjem. Osim obitelji, važnu ulogu u životu djeteta imaju prijatelji. To mogu biti djeca iz susjedstva, vrtića i škole. Prijatelji su djeci važni jer zajedno prolaze rast i razvoj i uz njih se lakše suočavaju s teškoćama odrastanja i učenja. Škola je također važna jer u njoj djeca uče, družu se s vršnjacima i komuniciraju s odraslima, koji na neki način utječu na njih. Osim škole, značenje imaju i organizacije i klubovi kojima djeca pripadaju, a to mogu biti sportski klubovi, različite sekcije i vjerske organizacije.

Različito jednaki

Ipak, imati prijatelje, boraviti u redovnom vrtiću i školi, sudjelovati u različitim izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima, biti članom nekoga sportskog kluba, dramske sekcije ili škole stranih jezika nije uvijek jednostavno i moguće svoj djeci, osobito onoj s teškoćama u razvoju. Dostupnost svega navedenog otežana je, a njihov se život, vrlo često uvelike razlikuje od života njihovih vršnjaka.

Ako se djetetu prije rođenja ili odmah nakon poroda utvrdi postojanje neke vrste oštećenja, roditelji, nastojeći mu pružiti najbolju moguću njegu, učenje i (re)habilitaciju zaboravljaju katkad da je dijete s teškoćom ponajprije dijete te da treba odmor i igru primjerenu razvojnoj dobi, igru koja neće biti isključivo u službi poticanja tjelesnoga, motoričkoga i kognitivnog razvoja. I stručnjaci, koji su imajući na umu važnost ranog razvoja od roditelja prije zahtijevali takvo postupanje, sve više usmjeravaju roditelje na nužnost postojanja slobodnog vremena oslobođenog funkcionalne zadaće, slobodnog vremena provedenog u izmjenjivanju nježnosti i "običnom igranju" kroz koje dijete također spontano usvaja različite emotivne, motoričke i kognitivne obrasce.

Po svršetku najranije dobi djeca s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji susreću se često s preporukama stručnjaka o važnosti i potrebi uključivanja djece u vrtiće radi bolje socijalizacije, odnosno upoznavanja i druženja s vršnjacima. Igra, kreativnost i fizičke aktivnosti sadržaji su s kojima se djeca u vrtiću susreću i potom stečena znanja generaliziraju te primjenjuju i u aktivnostima u slobodno vrijeme. Prijateljstva iz vrtića prenose se i izvan njega, u obiteljsko okružje, pa se tako jačaju socijalne spona i potiče inkluzija¹ djeteta s teškoćama i njegove obitelji u širu društvenu zajednicu.

¹ Inkluzija podrazumijeva pružanje jednakih prilika svima kao i maksimalnu fleksibilnost u zadovoljavanju specifičnih obrazovnih i širih društvenih potreba sve školske djece (Kiš-Glavaš, 2001.). Razliku između integracije i inkluzije čini prisustvo odnosno odsustvo podrške zajednice.

Premda je socijalna inkluzija djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji pri vrhu javno deklariranih ciljeva u društvu, u praksi, nažalost, oni nailaze na prepreke uključivanju u vrtiće i škole. Neke od njih su objektivne (arhitektonska nepristupačnost, nedovoljan kapacitet predškolskih ustanova, nedovoljna educiranost stručnjaka, nefleksibilni školski programi), a neke vrlo subjektivne (nesenzibiliziranost ravnatelja i stručnih djelatnika, predrasude).

Međutim, neka svjetska istraživanja, koja se, među ostalim, odnose i na mogućnost i kvalitetu sudjelovanja u različitim aktivnostima u vrtiću i školi, upućuju na to da djeca integrirana u redovne vrtiće i škole, u aktivnostima često sudjeluju s odraslima, ali ne i s vršnjacima. Dakle, pitanje nije samo jesu li djeca s teškoćama integrirana nego i to na koji način sudjeluju u zajedničkim aktivnostima u vrtiću i školi.

Iz razgovora s djecom s teškoćama u razvoju, njihovim roditeljima te sa stručnjacima koji rade s djecom doznajemo o vrlo ograničenom broju dostupnih aktivnosti u slobodno vrijeme djeci s teškoćama u razvoju, ako te aktivnosti nisu namijenjene isključivo njima. Posebno kreirane radionice, posebne sekcije te posebni sportski klubovi i nadalje su osnovni oblik okupljanja djece s teškoćama u razvoju i način provođenja njihova slobodnog vremena. No to nužno ne mora biti negativno. Može značiti i jačanje identiteta određene populacije koja ne niječe svoje oštećenje, ne srami ga se i ne vidi ga kao prepreku ravnopravnom sudjelovanju u društvu. Dobri primjeri takve prakse mogu se pronaći među populacijom slijepih i slabovidnih, gluhih i drugih.

Ipak, takvi programi trebaju biti korak na putu prema inkluziji. Inkluzivne aktivnosti slobodnog vremena morale bi nuditi potrebne prilagodbe, tako da pojedinci različitih sposobnosti mogu sudjelovati. Naravno, u skladu s trendom inkluzije, u skladu s talentom te upornošću i zalaganjem pojedinaca, određeni broj djece s teškoćama u razvoju uključen je u Hrvatskoj u redovne sportske klubove te glazbene i plesne skupine.

Ured pravobraniteljice za djecu tijekom godine zaprima vrlo mali broj prijava povreda kulturnih prava djece, među koje, prema Konvenciji o pravima djeteta, spada i pravo na slobodno kulturno i umjetničko izražavanje, pravo na odmor, slobodno vrijeme i rekreaciju. Još manji broj takvih prijava odnosi se na povrede prava djece s teškoćama u razvoju. No ipak, katkad, osim prijava povreda prava iz socijalne skrbi te prava na kvalitetno obrazovanje, koja prevladavaju kada je riječ o djeci s teškoćama u razvoju, Ured zaprimi i prijave povreda kulturnih prava. Tako je Uredu prijavljen slučaj slijepice djevojčice koja se nije mogla upisati u plesnu i glazbenu školu te školu stranih jezika. Kao razlog odbijanja upisa navedena je nepripremljenost i strah djelatnika navedenih ustanova. Valja naglasiti da je riječ bila o privatnim ustanovama.

Ograničeno razumijevanje okoline o mogućnostima djece s teškoćama u razvoju priječi ih da uživaju u dobrobitima kvalitetno provedenoga slobodnog vremena. Stigma invaliditeta, posebno ako je riječ o oštećenju vidljivom na prvi pogled, i nadalje nesumnjivo postoji. Međutim, mada sporo, edukacijom se ipak mijenjaju stavovi pojedinaca i društvo u cjelini.

Iako McCormick (2004) navodi da je zdravlje i fizičko funkcioniranje najveća prepreka djeci s teškoćama u aktivnostima slobodnog vremena, pojedinci s teškoćama u razvoju ograničenja sudjelovanju u tim aktivnostima i u sportu vide još više u stavovima uže i šire okoline. Rezultati do kojih se došlo istraživanjima navode da su, u usporedbi s aktivnostima njihovih vršnjaka, aktivnosti u slobodno vrijeme koje prakticiraju djeca s teškoćama često pasivnije i praćene osjećajem usamljenosti te roditelji u njima imaju važnu ulogu, produljujući tako razdoblje ovisnosti o roditeljima. Takvi rezultati istraživanja pozivaju društvo na osmišljavanje i stvaranje programa edukacije o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena, namijenjenog ne samo da bi se pomoglo djeci nego i njihovim roditeljima.

Nepristupačna okolina (arhitektonske barijere), prijevoz te nedostatak novca i vremena također su identificirani kao razlozi nedovoljne dostupnosti sadržaja slobodnog vremena djeci s teškoćama u razvoju. Prepoznavanje i utvrđivanje barijera prvi je korak u njihovu prevladavanju.

Dva aspekta dostupnosti

Mogućnost izbora između više različitih ponuđenih sadržaja slobodnog vremena može pridonijeti osjećaju kontrole nad vlastitim životom i samoodređenju, dvama osjećajima koji često izostaju kada je riječ o djeci i mladima s teškoćama u razvoju, a taj izostanak pojačava osjećaj nedostatka osobne slobode i ovisnosti o drugome. Djeca s teškoćama morala bi imati mogućnost izabrati kako će provoditi svoje slobodno vrijeme. Hoće li ići na koncert, na probu dramske skupine ili na plivanje ili će, pak, provesti poslijepodne na igralištu i u parku – sve to trebalo bi im biti jednako dostupno i moguće kao njihovim vršnjacima.

No važno je uočiti da ovdje govorimo o dva zasebna aspekta dostupnosti, koje treba pojasniti.

Dajući mogućnost djeci i mladima s teškoćama u razvoju da sami za sebe biraju, dajemo im veću mogućnost utjecaja i kontrole nad vlastitim životom te osiguravamo implementaciju jednog od osnovnih načela Konvencije o pravima djece, a to je načelo participacije, odnosno sudjelovanja u procesu donošenja odluka koje ih se tiču.

S druge strane, treba osigurati da im uopće bude moguće birati između različitih sadržaja u kojima bi istinski uživali, dakle osigurati njihovu stvarnu dostupnost djeci s teškoćama, i primjenjivati još jedno važno načelo Konvencije, a to je načelo nediskriminacije. To znači da država, a još više lokalna zajednica, treba pojačano raditi na uklanjanju postojećih arhitektonskih barijera kako bi djeca mogla neometano ući u kulturne i sportske objekte i u njima boraviti. Osim toga, lokalna bi zajednica više napora trebala uložiti u bolju dostupnost kulturnih i sportskih sadržaja svoj djeci jer je činjenica da djeca u manjim, a posebice ruralnim sredinama imaju slabiji pristup kulturnim i sportskim sadržajima.

U Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu opširno se govori o odgovorima lokalnih zajednica o postojanju i stanju dječjih igrališta na njihovim područjima. Samo nekoliko gradova posebno ističe opremljenost i postojanje igrališta namijenjenih i djeci s teškoćama u razvoju. Takvo je stanje nezadovoljavajuće, a djeca s teškoćama uskraćena su u ovom važnom segmentu svojih potreba i često nemaju prilagođeno mjesto za igru i druženje.

Na kraju, ali ne i najmanje važna kada govorimo o osiguravanju dostupnosti i mogućnosti izbora, pripremljenost je odraslih koji rade s djecom u različitim kulturnim i sportskim organizacijama.

Iz prijava Uredu pravobraniteljice za djecu uočavamo da često oni koji rade s djecom posjeduju stručna znanja potrebna za vođenje određenih aktivnosti (ples, sport, i sl.), no imaju nedovoljno općenitog znanja o dječjoj psihologiji i pedagogiji, pa su djeca katkad izložena neprimjerenim postupanjima i reakcijama voditelja i drugih odraslih. Dodatno je problem otežan kada je riječ o djeci s teškoćama u razvoju uključenoj u takve organizacije. Tako je Ured zaprimio molbu za pomoć roditelja koji su uz pomoć stručnjaka dugotrajno radili s četverogodišnjim dječakom s teškoćama pažnje i koncentracije kako bi ih prevladao, stekao samopouzdanje i osjećao se prihvaćenim od okoline. Jedan od puteva stjecanja samopouzdanja, ali i prijatelja, bilo je uključivanje u sportski klub kako bi dječak trenirao sport kojim se želio baviti. Međutim, došlo je do verbalnog incidenta, koji je dijete teško doživjelo te su se roditelji obratili Uredu. Zatražili smo izvješće kluba i preporučili da u edukaciju svojih trenera svakako uključe i senzibiliziranje za potrebe djece s teškoćama u razvoju kao i stjecanje osnovnih znanja o poremećajima poput ADHD-a, koji je sve češće prisutan u nekom obliku u velikog broja djece, koja su i potencijalni polaznici njihovih programa i skupina. O svemu je obaviješten i nacionalni savez. Klub je izrazio žaljenje zbog mogućeg doživljaja situacije kao incidentne i djelomično su priznali pogrešno postupanje. Pokazali su spremnost i pokrenuli inicijativu da Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, u suradnji sa stručnjacima iz pojedinih područja, provede edukaciju

profesionalnih trenera u Zagrebačkom športskom savezu kako bi se znali i mogli nositi s eventualnim dodatnim potrebama djece i mladih s teškoćama u razvoju.

Ovaj primjer pokazuje da su promjene moguće ako postoji spremnost za uvažavanje različitosti, uz dodatnu edukaciju odraslih, a kvalitetni sadržaji slobodnog vremena djeci s teškoćama mogli bi postati jednako dostupnima.

Dobrobiti koje sadržaji slobodnog vremena donose djeci s teškoćama u razvoju

Pozitivna i blagotvorna promjena pojedinca kao rezultat sudjelovanja u odabranim aktivnostima slobodnog vremena nesporna je činjenica koju potvrđuju znanstvenici i, što je još važnije, sama djeca. Dobrobit može značiti jednostavno održavanje razine neovisnog funkcioniranja koja bi inače, bez takvih aktivnosti, opadala (Mannell i Kleiber, 1997).

Veliki broj istraživanja nalazi i ističe prednosti i koristi bavljenja tjelesnim aktivnostima u slobodno vrijeme. Santiago, Coyle i Kinney (1993) proveli su istraživanje uspoređujući skupinu koja se bavila tjelesnim aktivnostima u slobodno vrijeme i kontrolnu skupinu koja nije vježbala. Oni su uočili da je skupina koja je vježbala poboljšala svoje funkcionalne kapacitete, a u skupini koja to nije činila došlo je do opadanja istih mjerenih kapaciteta. Pritom je važno istaknuti da tjelesna aktivnost kojom su se bavili nije morala biti zahtjevna i naporna. Redovita tjelesna aktivnost, kako su utvrdili Ayvazoglu, Rattliffe i Kozub (2004), smanjuje rizik od zdravstvenih problema poput pretilosti i bolesti srca, a može povoljno utjecati na povećanje koštane mase i snage, povećanje snage mišića, povećanje kapaciteta pluća, povećanje fleksibilnosti, ravnoteže i koordinacije, poboljšanje imunološkog sustava te može povećati sveukupan doživljaj zdravlja. Nažalost, osobe s invaliditetom, pa tako i djeca s teškoćama, od rane dobi imaju tendenciju da žive "sjededeći" način života. Budući da provođenje slobodnog vremena uključuje autonomiju i samoodređenje, ono djeci s teškoćama pruža mogućnost izbora aktivnosti u kojima će uživati i sudjelovati kako oni žele te mogućnost veće samostalnosti.

Kvalitetno provođenje slobodnog vremena pomaže djeci s teškoćama u emocionalnom i psihičkom razvoju na različite načine, pa je i dobrobit koju donosi na tim područjima velika. Premda ju je teže znanstveno dokazati od pozitivnih tjelesnih učinaka, premda varira ovisno o pojedincu, postoje dostatni dokazi i prihvaćeno vjerovanje da kvalitetni sadržaji slobodnog vremena u kojima djeca s teškoćama u razvoju mogu ravnopravno sudjelovati, znatno poboljšavaju kvalitetu života pojedinaca, a koriste i društvu u cjelini. Ono pridonosi osjećaju sreće i zadovoljstva životom, podiže moral, samopouzdanje i samopoštovanje djeteta, unaprjeđuje sliku o sebi i doživljaj osjećaja slobode i neovisnosti te pridonosi razvoju vještina rješavanja problema (Mannell i Kleiber, 1997).

Slobodno vrijeme pruža priliku za socijalizaciju jer većina ljudi aktivnosti u slobodno vrijeme dijeli s drugima. Socijalizacija je presudna za razvoj u djetinjstvu. Zajedničke aktivnosti slobodnog vremena koje djeca s teškoćama u razvoju provode sa svojim vršnjacima snažno utječu na njihov doživljaj prihvaćenosti. Djeca uče jedna od drugih i u neobaveznim aktivnostima slobodnog vremena, pa ako već u ranoj dobi djeca bez teškoća te aktivnosti provode u društvu djece s teškoćama u razvoju, tada su sklonija prihvaćanju različitih od sebe i spoznaju svakog pojedinca s njegovim jedinstvenim sposobnostima. Inkluzija je ključna, jer se djeca s teškoćama u razvoju često suočavaju s najvećim teškoćama zbog društvene izolacije, a ne zbog svojih oštećenja. Osim toga, vršnjaci djecu s teškoćama mogu motivirati na način na koji roditelji ili drugi odrasli koji o njima skrbe to ne mogu. Inkluzivni sadržaji slobodnog vremena pružaju djeci s teškoćama mogućnosti za interakciju, stvaranje prijateljstava, pronalaženje uzora među vršnjacima i razvoj komunikacijskih vještina te smanjuju osjećaj usamljenosti.

Zajedno do prihvaćanja

Brojna su istraživanja, međutim, pokazala da dobrobit koju donose inkluzivni sadržaji slobodnog vremena nije privilegij samo djece s teškoćama nego je dobit višestruka i jednako se odnosi i na djecu bez razvojnih teškoća. Inkluzija pomaže u smanjenju njihovih strahova od djece bez teškoća. Kada djeca i mladi kroz vlastita pozitivna iskustva postanu svjesni svojih predrasuda i stereotipa te kada se ugodnije osjećaju s drugima koji su različiti, djeca s teškoćama postaju prihvaćena u skupini ili zajednici.

Korist koju su prepoznali Staub i Peck (1994) kognitivni je društveni rast. Kada učenici bez teškoća pomažu djeci s teškoćama, oni se osjećaju dobro zbog pomaganja drugima. Oni također postaju tolerantniji i svjesni potreba učenika s teškoćama. Obilježavanje različitih tada prerasta u prihvaćanje različitosti. Zajedničko provođenje slobodnog vremena, prema istraživanju Schleiena, Raya i Greena (1997), utječe na povećanje samopoštovanja kod onih bez teškoća, a ima pozitivan učinak na njih i na području samopoimanja i socijalne kognicije.

Zaključak

Iznimno je važno da roditelji, stručna javnost te donositelji odluka u lokalnim zajednicama i na nacionalnoj razini prepoznaju nabrojene dobrobiti koje donose inkluzivne aktivnosti kojima se djeca s teškoćama u razvoju mogu i žele baviti. To znači da je nužno da prepoznaju i nabrojene prepreke te radi veće dostupnosti sadržaja slobodnog vremena zajednički rade na edukaciji voditelja i stvaranju primjerenih i za djecu podržavajućih in-

kluzivnih sadržaja različitih programa slobodnog vremena. Lokalna bi zajednica morala osigurati dovoljno sredstava za uklanjanje arhitektonskih prepreka u sportskim i kulturnim objektima kao i primjereno urediti prostore dječjih igrališta koja bi trebala biti mjesta zajedničkih okupljanja i igre.

Uz odgovarajuću podršku, djeca s teškoćama trebaju sama, u skladu sa svojim interesima, birati aktivnosti i u njima sudjelovati. U oblikovanju cjelokupnog rada treba početi od djetetove dobi, zrelosti, potreba, interesa i iskustva, a okolina mora biti sigurna, zabavna, stimulativna i podržavajuća.

Uza sve, važno je da mediji prepoznaju potencijal ove teme kao i potencijal svakoga pojedinog djeteta te da ga portretiraju i afirmiraju na način koji će poticati inkluziju.

Zadovoljavanjem navedenih pretpostavki, potičući stvaranje odgovarajućih i jednakih uvjeta za provođenje kulturnih, umjetničkih i rekreativnih aktivnosti slobodnog vremena, približit ćemo se ostvarivanju prava propisanog člankom 31. Konvencije o pravima djeteta i osigurati svoj djeci pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njegovoj dobi kao i na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnostima.

Literatura

- Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001) Djeca i mediji – uloga medija u svakodnevnom životu djece. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- King, G., Lawm, M., King, S. and al. (2003) A Conceptual Model of the Factors Affecting the Recreation and Leisure Participation of Children with Disabilities. *Physical & Occupational Therapy In Pediatrics*, 23 (1), 63-90.
- Kiš-Glavaš, L. (2001) Inkluzija/integracija učenika s posebnim potrebama i stavovi sudionika u procesu. *Naš prijatelj: časopis za pitanja mentalne retardacije, glasilo Hrvatskog saveza udruga za osobe s mentalnom retardacijom*, 28 (1/2), 40-44.
- Konvencija o pravima djeteta (2006) Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Mannell, R., Kleiber, D. (1997) *A social psychology of leisure*. State College, PA: Venture Publisher.
- McCormick, B. P. (2004) *People with disabilities – national survey of recreation and the environment*, National Center on Accessibility. URL: <http://www.ncaonline.org>
- Schleien, S. J., Ray, M. T., & Green, F. P. (1997) *Community recreation and people with disabilities: Strategies for inclusion (2)*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Vidulin-Orbanić, S. (2008) Fenomen slobodnog vremena. *Metodički obzori*, 3 (2), 19-33.
- Vrkić Dimić, J. (2007) Socijalni konteksti slobodnog vremena mladih. U: *Pedagogija-prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja* (ur. Previšić, V., Šoljan, N.N., Hrvatić, N.), 2, 744-751.

Mr. sc. Maja Gabelica Šupljika*

SPORT I REKREACIJA U SLOBODNO VRIJEME DJECE – ZA SVE ILI SAMO ZA ODABRANE?

Osim igre, odmora uz televizor, igranja računalnih igrica, čitanja, glazbenih aktivnosti ili učenja stranog jezika, sport je najčešće sljedeća asocijacija na spomen slobodnog vremena djece. Svrhovitost bavljenja sportom neosporna je i najčešće postoji konsenzus i stručnjaka i javnosti o koristi i smislu bavljenja sportom ili bilo kojom tjelesnom aktivnošću u djetinjstvu. Postoji tu i jedno osim. Ova svrhovitost dolazi u pitanje ako se dijete forsira u smislu pripreme za vrhunske sportske rezultate, ako ga bavljenje sportom na bilo koji način ugrožava i opterećuje, ako ga dijete doživljava kao teret i neugodnu obvezu, nešto što onemogućuje i sprječava druge korisne oblike korištenja slobodnog vremena, kao što je provođenje vremena u prirodi, s obitelji, prijateljima, u zabavi i drugim aktivnostima. Osim toga, licemjerni smo i nepravedni govorimo li o važnosti bavljenja djeteta sportom, a istodobno ga ne činimo dostupnim svakom djetetu, već samo nekima.

U Hrvatskoj je prepoznata važnost sporta u djetetovu životu, pa mnogi dokumenti predviđaju jačanje i poticanje njegova bavljenja sportom. No nažalost iskustvo nam govori da postoji znatan nesklad između prepoznavanja i deklarativne spremnosti društva s jedne strane i stvarne provedbe s druge strane. Ako 31% osnovnih škola i 44% srednjih škola nema školsku sportsku dvoranu (*Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, 2009), ako u 90% osnovnih i srednjih škola nedostaje sportske opreme i rekvizita (*Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2008. – 2015.*, nacrt – materijali za raspravu, 2008), a institucija koja u svom nazivu nosi riječ sport, kao što je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, nema ni jednog inspektora za nadzor sportskih klubova, onda ne možemo biti zadovoljni. Osim toga, dok su u mnogim zemljama cijele obitelji i društvo orijentirani na sportske ili samo rekreativne tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme, Hrvatska još nije zemlja u kojoj su sport i rekreacija stil življenja niti dio svakidašnjice većine stanovnika.

* Zamjenica pravobraniteljice za djecu

Važnost sporta i rekreacije za djecu i uloga odraslih

Prije odgovora na pitanje iz naslova, kao i na pitanje kakvi trebaju biti sport i rekreacija za djecu, valja nešto reći o tome što smatramo sportom u širem smislu, o koristi i mogućim štetama bavljenja sportom te o ulozi odraslih u tome.

Djetetov pokret, kretanje i tjelesna aktivnost kao i sve složene funkcije koje ih uključuju zaslužuju pozornost i brigu svih koji se bave djetetom, njegovim razvojem i njegovim pravima. Tjelesna aktivnost u djetinjoj dobi povezana je sa zaštitom mnogih djetetovih prava, posebice prava na psihičko i fizičko zdravlje, igru, razonodu, slobodno vrijeme te sport i rekreaciju. Dakle, kada govorimo o sportu i rekreaciji, mislimo ne samo na organizirano sportsko vježbanje i natjecanja već i na sve vrste vježbanja, kretanja, tjelesne aktivnosti, tjelesnu kulturu, tjelovježbu i gimnastiku. Mislimo time i na ples, vožnju biciklom, plivanje, planinarenje, trčanje i drugo.

U prvoj polovini prošlog stoljeća fizička aktivnost bila je sastavni dio života prosječnog djeteta. Ostvarivala se kroz igru koja je bila spontana, nestrukturirana i u nju nisu bili uključeni odrasli. Uključenost u organizirani sport ojačala je u drugoj polovini 20. stoljeća. Ova se organiziranost "pomaknula" prema predškolskoj dobi, uočena je korist od organiziranosti sportskih aktivnosti, postojanja trenera, nadzora, pravila sigurnosti i provjerene opreme. No jačala su i očekivanja i zahtjevi koji su nadilazili sposobnosti i spremnost djece.

Redovito vježbanje vezano je uz mnoge psihološke prednosti: bolje mentalno zdravlje, pozitivno razmišljanje i osjećanje, zadovoljstvo zbog zajedničkog vježbanja s prijateljima, članovima obitelji, vršnjacima, skretanje pozornosti od briga i frustracija, bolje raspoloženje i kardiovaskularno funkcioniranje, pozitivno raspoloženje i smanjenje negativnog raspoloženja (Cox, 2005). Često je teško odrediti granicu između fizičkih i psihičkih manifestacija djetetova razvoja. Zato ih treba razmatrati povezano. Dijete se pomoću pokreta izražava, zadovoljava mnoge svoje potrebe, pokretom poručuje, njime se koristi za razvoj, njime istražuje, putem njega komunicira i surađuje. Kretanjem se ono mijenja i razvija, stječe nove osobine, razvija svoje sposobnosti. Kroz motorički razvoj stječe kontrolu nad svojim tijelom i tako djeluje na okolinu i organizira ju. Kroz tjelesni pokret i motoričke aktivnosti ono pokazuje da može utjecati na sebe i svijet oko sebe. Stoga su psihološke posljedice tjelesnoga i motoričkog razvoja od velike važnosti za djetetovu dobrobit, zadovoljavanje njegovih potreba i ostvarivanje njegovih interesa.

Sport uči dijete timskom funkcioniranju i tomu kako njegovo ponašanje djeluje na druge. Dijete uči raspolagati vremenom, određivati prioritete, nositi se s neugodom, pogreškama, izazovima i posljedicama loših odluka.

Osim dokaza o povoljnim učincima tjelesne aktivnosti na razvoj, postoje neki dokazi i o negativnim učincima napornoga i prekomjernog vježbanja kao što su usporavanje brzine rasta, psihofiziološki poremećaji i nesposobnost za prilagođavanje na zahtjeve stresa treniranja.

Djeca sve ranije počinju trenirati, pa raste i briga zbog potencijalnih negativnih učinaka na rast i razvoj. Ti negativni učinci proizlaze iz nedovoljne kvalitete uvjeta koji se odnose na sigurna igrališta i sportske prostore, opremljene sportske dvorane, financijsku dostupnost svakoj obitelji, prilagođene i poticajne programe, zaštićenost od nasilja, odgovorne i kompetentne ljude koji rade s djecom te jasnu odgovornost različitih subjekata u društvu za ovaj segment brige o djeci.

Za mnogu djecu nije važno kojim se sportom bave, iako velika uključenost u nogometne klubove upućuje na drugo. Njima je važna igra, aktivnosti i zajedništvo. U Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine o aktivnostima u slobodno vrijeme, koje uključuju i izvannastavne sportske aktivnosti, govori se kao o aktivnostima kojima djeca pristupaju dobrovoljno i s jakom motivacijom te ih slobodno odabiru prema svojoj želji, interesu, sklonostima i sposobnostima. Pravobraniteljstvo za djecu shvaća djetetovo pravo na sport kao pravo na kretanje, tjelesnu aktivnost i poticanje na prihvaćanje aktivnoga i zdravog načina života. Ono nije samo ponašanje usmjereno na postignuće i uspjeh već uključuje i užitek, zajedništvo, iskazivanje vlastitih sposobnosti i svijest o vlastitom napretku.

Zbog mogućih negativnih učinaka, u stvaranju uvjeta za “zdravo” bavljenje sportom, posebno je važna uloga odraslih, djetetovih roditelja, škole i učitelja, trenera, liječnika, lokalne zajednice, države i medija.

Neki **roditelji** uopće ne prepoznaju važnost tjelesnih aktivnosti za djetetov razvoj niti za kvalitetu života uopće, pa njima problem nedostupnosti uvjeta za sport i tjelesne aktivnosti ništa ne znače. Drugi se pitaju treba li općenito djetetovo slobodno vrijeme imati edukativnu svrhu i što oni tu trebaju činiti te kako u to uključiti sport i rekreaciju, a treći se pitaju kako će bavljenje djeteta sportom te odvođenje i čekanje djeteta na treningu utjecati na roditeljsko slobodno vrijeme. Na drugoj strani mnogi roditelji imaju ili podržavaju snove o zaradi, unosnosti bavljenja sportom te se otvara novo područje ekonomskog iskorištavanja djece, koja zbog svog uspjeha i njegovih financijskih učinaka postaju gotovo glavni izvor prihoda za obitelj, a perspektiva djetetova bavljenja sportom svodi se na imovinski i financijski aspekt. Neki, unatoč djetetovoj jasno iskazanoj preferenciji, guraju dijete u sport koji ono ne želi, dok onemogućuju bavljenje željenim sportom. Pogrešno

je pretpostavljati da se svako dijete veseli sportu i uživa u njemu. Mnogima je najveća briga točan šut i udarac loptom, reakcije druge djece, reakcije trenera, reakcije njegovih i drugih roditelja te, općenito, kako zadovoljiti očekivanja drugih.

Uključenost i reakcije roditelja snažno utječu na pozitivan ili negativan doživljaj sporta u djeteta. Iako bi roditelji trebali minimalizirati rizike i jačati orijentaciju na dijete, oni nažalost često čine suprotno te se usredotočuju na sportsku izvedbu, na rezultat, na sebe i svoja očekivanja.

Škola kao mjesto svakodnevnog boravka više od 600 000 djece treba biti mjestom poticanja djece na zdravi životni stil, mjesto uključenosti djece u neke izvannastavne oblike tjelesnih aktivnosti, mjesto promoviranja vježbanja kao dijela djetetova života, koji je jednako važan kao i akademska postignuća. Postoji niz aktivnosti usmjerenih prema tome, pa i znatni uspjesi i ostvarenja u pojedinim školama, gradovima ili županijama, ali to još nije opća pojava u kojoj je škola kao sustav preuzela ulogu onoga koji se snažno brine za djetetovu tjelesnu aktivnost i nadomješta nemogućnost obitelji za uključivanje djeteta u sportske i rekreativne aktivnosti (primjerice kada obitelj nema financijskih mogućnosti za djetetovo bavljenje sportom ili ne shvaća važnost sporta za dijete).

Od **lokalne zajednice** također se očekuje da nadomjesti ograničene mogućnosti ili nezainteresiranost obitelji i da to bude jedan od važnih ciljeva u dugoročnom planiranju razvoja zajednice te da u tome surađuje sa školom i postojećim klubovima.

Treneri u svom radu stalno procjenjuju ponašanje i reakcije djeteta i grade s njim neki odnos. No oni, nažalost, često ne razumiju dovoljno ponašanje djeteta ili adolescenta koji još nije emocionalno zreo, nema razvijene sve intelektualne vještine, nije dovoljno informiran, još je u procesu usvajanja profesionalnih znanja, postavlja si mnoga pitanja o sebi, o svom životu i uspjehu prolazeći kroz razvojne krize. Pozicija trenera vrlo je moćna sa stajališta mladog sportaša, zbog čega je trener odgovoran za vrstu i kvalitetu odnosa koju će imati s djetetom. Stalna težnja za uspjehom i prijetnja neuspjeha čine ovaj sustav izrazito napetim i potencijalno stresnim za sve sudionike sportskog treninga te zahtijevaju visok stupanj tolerancije, profesionalnu kompetentnost i veliko životno iskustvo – to veće što su sportaši s kojima se radi mlađi (Milanović, 2003). Zato treneri moraju biti iznimno kompetentni za rad s djecom, što uključuje i poznavanje razvojne psihologije i metoda rada s djecom te dobivanje i obnavljanje licencija za svoj rad. Općenito problem nastaje kad su zahtjevi i očekivanja organiziranog sporta preveliki u odnosu na zrelost i spremnost djeteta.

Preporuka je Američke pedijatrijske akademije (2001) da organizirani sportski programi za predadolescente budu komplementarni ostalim fizičkim aktivnostima, dakle da budu

dopuna, a ne zamjena za uobičajenu fizičku aktivnost koja je dio slobodne dječje igre, rekreacije, programa školske tjelesne aktivnosti. Ovo drugo trebalo bi biti dostupno svoj djeci bez obzira na to jesu li uključena u organizirani sport. **Liječnici i pedijatri** trebali bi procjenjivati razvojnu i medicinsku spremnost za takve aktivnost i pomagati u procjeni i vrste i intenziteta sportske aktivnosti u odnosu na djetetovu fizičku, socijalnu i kognitivnu zrelost. Također trebaju biti aktivni u sportskim organizacijama, i u praćenju djece i u definiranju ciljeva i razvijanju strategija prevencije ozljeda.

Dostupnost sporta i tjelesnih aktivnosti svakom djetetu treba biti obveza **države**, koja ih treba osigurati a da pritom ne uvjetuje to talentom, sposobnošću ili financijskom snagom roditelja. Nažalost, bavljenje djeteta sportom danas je uglavnom prepušteno obitelji, koja to plaća, često se ne snalazi u ugovornim odnosima i iznenađena je financijskim aspektom sportskih dječjih aktivnosti. Pritom država zanemaruje financijska ograničenja obitelji, posebice u doba ekonomske krize, kao i pravo na sport i rekreaciju djece koja odrastaju u udaljenim krajevima, na otocima, u ruralnim i planinskim sredinama.

Na kraju, i **mediji** bi trebali promovirati koristi od bavljenja sportom i rekreacijom. Trebali bi utjecaj na svoje konzumente upotrijebiti za isticanje pozitivnih strana kao i za upozoravanje na one negativne.

Koliko se u Hrvatskoj djeca bave sportom i rekreacijom?

Krenemo li od pretpostavke da bi tjelesne aktivnosti trebale biti dostupne svakom djetetu, da se ono želi njima baviti kao što to žele njegovi roditelji i svi drugi, da one trebaju zadovoljavati kriterij kvalitete uvjeta u kojima se ostvaruju, tako da ne budu ni na koji način ni rizične ni opasne ni opterećujuće za djecu, ne možemo biti zadovoljni sa sadašnjom situacijom.

Država zasad nema cjelovitu strategiju poticanja, dostupnosti i razvoja dječjeg sporta i rekreacije. Postoje mikrostrategije koje obuhvaćaju određen broj djece, ali ne i cjelovita i sveobuhvatna strategija planskog osiguravanja bavljenja djece sportskim aktivnostima, a da to bude dostupno svakom djetetu i da ne ovisi o platežnoj moći njegovih roditelja.

Vole li naša djeca biti fizički aktivna u slobodno vrijeme? Čini se da baš i ne. Jer čak 40% djece u dobi od 11 do 13 godina u Hrvatskoj ne bavi se nikakvim sportom (prema istraživanju Međunarodnog instituta za istraživanje tržišta GfK grupe, iz 2006.). Nasuprot tomu, primjerice, u Danskoj se 89% djece u dobi od 7 do 15 godina redovito bavi nekom vrstom sporta, a 72% djece učlanjeno je u neki od sportskih klubova. Što se rekreacije tiče, njihov su omiljeni izbor plivanje, vožnja biciklom i trčanje (www.um.dk).

Jedan od pokazatelja djetetova interesa je i njegova uključenost u školsko sportsko društvo, koje provodi izvannastavne sportske programe služeći se školskim dvoranama i vanjskim prostorima. Tako je u Hrvatskoj, prema *Strategiji razvoja školskoga športa u RH 2009.–2014.* (2009), u školska sportska društva u osnovnim školama uključeno prosječno 22% učenika. Pritom postoji znatna razlika među županijama, pa u Šibensko-kninskoj županiji ta brojka iznosi 11,37%, a u Istarskoj županiji 42,42%. U srednjoj je školi 21% učenika uključeno u školska sportska društva, pri čemu ih je najmanje u Brodsko-posavskoj županiji (10,51%), a najviše u Međimurskoj županiji (56,6%).

Uočeni su i neki zabrinjavajući trendovi. U nižim razredima osnovne škole postotak učenika uključenih u školska sportska društva znatno je manji nego u višim razredima. Postotak osnovnoškolskih učenika uključenih u školska sportska društva (32,06% od 5. do 8. razreda) znatno opada u srednjim školama (21,27%). Ovaj podatak posebno zabrinjava jer je riječ o dobi kada rizik od pojave socijalno neprilagođenih oblika ponašanja raste.

Postoji razlika u uključenosti djece u školski sport i u sportske klubove. U doba početnog školovanja (od 1. do 4. razreda) veći je postotak učenika uključen u lokalne sportske klubove (17,65%) nego u školska sportska društva (11,6%). Očito u to doba postoji veći interes za sportske aktivnosti nego što ih sustav školskog sporta u tom trenutku nudi. Također se navodi da gotovo 60% voditelja u osnovnoškolskim i oko 29% u srednjoškolskim sportskim društvima ne ispunjava minimalne zakonske propise o potrebnoj stručnoj spremi za obavljanje stručnih poslova u školskom sportu. Prema *Strategiji razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2008. – 2015., nacrt – materijali za raspravu*, iz 2008. godine, zabrinjavajuće velik broj osnovnih (290 ili 33%) i srednjih škola (200 ili 51%) u Hrvatskoj nema školsku sportsku dvoranu, a brojne postojeće dvorane nisu adekvatne za razvoj školskog sporta (male su ili u lošem stanju). Vanjska sportska igrališta nema 166 (19%) osnovnih škola i 225 (57%) srednjih škola. Možda je u tome odgovor zašto uključenost srednjoškolaca u školski sport slabi. U Hrvatskoj se, od 600 000 učenika, izvannastavnim školskim sportom bavi njih 120 000, odnosno samo 20% učenika.

Prijave Uredu pravobraniteljice za djecu

Kada govorimo o kvaliteti bavljenja sportom i rekreacijom, možemo, na osnovi obraćanja djece i odraslih Uredu pravobraniteljice za djecu te medijskih izvještaja, reći da u području sporta i rekreacije za djecu postoje problemi koji se tiču: dostupnosti sporta i rekreacije, nasilja, pritiska na dijete i drugih reakcija odraslih, neadekvatnih uvjeta te djetetova zdravlja.

Činjenica je da sport i tjelesne aktivnosti nisu fizički i financijski dostupni svakom djetetu, posebice u ruralnim ili malim sredinama, te na otocima, a u mnoge djece i odraslih ne postoji svijest o važnosti sporta i rekreacije u ljudskom životu kao ni želja za njima.

Vršnjačko nasilje često je neprepoznato, odrasli nisu osposobljeni za reagiranje i ne šalju jasnu poruku djeci o tome koliko je ono neprihvatljivo u svakoj situaciji, pa tako i u sportskim klubovima, na natjecanjima i sportskim priredbama i bilo kakvim tjelesnim aktivnostima. Nasilje na sportskim priredbama je i nadalje prisutno, a dosadašnji napori društva u njegovu suzbijanju nedovoljni.

Talentiranoj je djeci, na račun pripreme za vrhunske rezultate, reducirano, a često i ugroženo djetinjstvo, a roditeljski stav, odluke i ponašanje često nisu u njegovu interesu. Roditelji se često sukobljavaju s upravom kluba zbog ispisnica iz kluba i ugovornih obveza prema klubu. Treneri i nastavnici nerijetko neadekvatno postupaju, ne pokazuju kompetentnost i znanje, a Ured bilježi i prijave o nasilju i zlostavljanju djece u klubovima.

Postojeći prostorni, organizacijski i kadrovski uvjeti u kojima se djeca bave tjelesnom aktivnošću jesu neodgovarajući. Prostori su derutni, neadekvatni ili nedovoljno opremljeni, opasni za treninge, nisu u suglasju s ostalim aktivnostima u djetetovu životu, a treneri i učitelji često nisu osposobljeni da bi imali znanja o djetetovu razvoju, motivaciji, psihološkim procesima i mehanizmima. Ne uče o tome ni na studiju ni kasnije.

Zabilježeni su i problemi zdravlja i sigurnosti djece vezani uz nesigurnu fizičku okolinu (prostor, sprave, rekvizite), nepostojanje redovitih i posebnih liječničkih pregleda, s obzirom na posebnu izloženost naporima i specifičnom funkcioniranju tijela. Briga o mentalnom zdravlju djece koja se bave sportom također je zapostavljena i njezina važnost nije prepoznata.

Zaključak

Valja ponoviti da je bavljenje tjelesnom aktivnošću i sportom jedno od prava svakog djeteta bez obzira na njegovu talentiranost, fizičku spremnost, tjelesna obilježja ili sposobnosti. Stoga je posebno važno kako tjelesnim aktivnostima djece pristupaju sustavi u koje su ona uključena svakodnevno, posebice sustav odgoja i obrazovanja, ali i drugi u kojima djeca borave trajno ili privremeno prema posebnim propisima (domovi za djecu bez roditeljske skrbi, za djecu s poremećajima u ponašanju, za djecu s teškoćama, zdravstvene ustanove, kaznene ustanove). Istodobno, o djeci koja se bave sportom trebaju raspravljati stručnjaci i znanstvenici različitih struka te valja voditi računa o više aspekata dječjeg sporta.

Hrvatska bi, u odnosu na djecu i njihovo pravo na neugrožavajuće vježbanje, tjelesne aktivnosti i sport, trebala, među ostalim, slijediti i zaključak Parlamentarne skupštine Vijeća

Europe održane 24. siječnja 2008. u Strasbourgu o važnosti prepoznavanja posebne prirode sporta i važnosti demokratske vizije sporta koji će biti dostupan svakome.

Stoga bi za državu masovnije bavljenje djece sportom i rekreacijom trebalo biti dugoročni i strateški cilj. Pritom ne treba računati samo na djecu talentiranu za motoričke aktivnosti i visoko motiviranu za sport. Investicija države u bavljenje djece tjelesnom aktivnošću prema individualnim sposobnostima i interesu od najranije dobi, dugoročna je investicija u “zdravlje” te iste države i društva. Za to su nužna ulaganja sredstava u klubove, igraonice i mjesta bavljenja sportom za svu djecu bez obzira na financijske mogućnosti njihovih roditelja ili mjesto u kojemu žive.

Poticanje djece na tjelesnu aktivnost kao stil života i stvaranje uvjeta za bavljenje sportom i rekreacijom odgovornost je roditelja, škole, lokalne zajednice i države, pri čemu djetetove sposobnosti, afiniteti i potrebe trebaju biti polazište za odluku o tome kojom će se aktivnošću i koliko intenzivno dijete baviti u području sporta i rekreacije.

Literatura

- American Academy of Pediatrics, Committee on Sports Medicine and Fitness and Committee on School Health (2001) Organized Sports for Children and Preadolescents. Pediatrics Vol. 107 No 6 June 2001.
- Cox, R. H. (2005) Psihologija sporta, Koncepti i primjene. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Gabelica Šupljika, M., Jelavić, M. (2008) Položaj i prava djece u športu. Dijete i društvo, 10 (1/2), 161-177.
- http://www.um.dk/um_files/Denmark/kids/denmarkKids122.htm
- Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu. (2010) URL: <http://www.dijete.hr>.
- Milanović, M. (2003) Utjecaj trenera na ponašanje i motivaciju mladih sportaša. U: (Zvonarek, N.) (ur.) XXVII. Seminar trenera, Zbornik radova. Zagreb: Udruga trenera Hrvatskog rukometnog saveza.
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2008. – 2015., nacrt – materijali za raspravu (2008) Zagreb: Hrvatski školski športski savez i Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014. (2009) Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Hrvatski školski športski savez.

Toni Maglica*

SLOBODNO VRIJEME DJECE I MLADIH SMJEŠTENIH U DOM ZA DJECU “MAESTRAL”

Dom za djecu “Maestral” u Splitu organiziran je kao ustanova za smještaj djece i mladih bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djece bez roditelja ili djece čiji roditelji zanemaruju svoje roditeljske dužnosti ili je taj smještaj u djetetovu interesu zbog drugih razloga. Zajedno s podružnicom “Miljenko i Dobrila” u Kaštel Lukšiću i dvije stambene zajednice ukupno se skrbi za 110 djece i mladih od rođenja do 21 godine.

Skrb podrazumijeva sigurnost, zaštitu, zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, ali i kontinuirano unaprjeđivanje kvalitete života djece i ustanove općenito.

Ustanova s jednog dominantno zaštitničkog stajališta skrbi o djeci te čini zaokret prema holističkom pristupu psihoedukativnoga karaktera. Termin “psihoedukativni” ističe povezanost edukativne djelatnosti (učenje, rast i pozitivna promjena) i psihološke discipline (ljudsko biće kao cjelovit sustav bio- psiho-socijalnih dimenzija).

Šest dimenzija (Brendtro i Ness, 1984., prema Žižak, 1999.) koje negujemo u pristupu djeci su sljedeće: međuljudski odnosi, kontekstualnost procjene tretmanskog područja (odnos prema sebi, obitelji, odgajatelju/osoblju, vršnjacima, obrazovnim institucijama, aktivnostima i strukturama), cjelovitost ponašanja, humanost odgajanja, poučavanja i mijenjanja, pozitivna dimenzija krize (kriza kao mogućnost) i pragmatičnost (teorijski i tehnički eklekticizam).

O slobodnom vremenu

U kontekstu zadovoljavanja osnovnih životnih potreba djece i mladih, upravo segment slobodnog vremena držimo iznimno važnim za zdravi rast i razvoj naših korisnika. Irby i Tolman (2002.) definirajući slobodno vrijeme ističu da su to oni sati u danu kad mladi nisu formalno angažirani u školskim, kućanskim ili radnim aktivnostima. Kao aktivnosti

* Defektolog u Domu za djecu “Maestral” u Splitu, predstojnik Podružnice „Miljenko i Dobrila” u Kaštel Lukšiću

slobodnog vremena navode se one koje mladi slobodno izabiru te se smatraju njihovim diskrecijskim pravom. Upravo je slobodno vrijeme “prostor” u kojemu djeca zadovoljavaju svoje različite potrebe kroz individualni ili timski rad. Istraživanja kazuju kako i sami mladi od slobodnoga vremena očekuju da im osigura zabavu, druženje, učenje novih vještina te priliku da budu aktivni u životu svoje lokalne zajednice. Aktivnosti i prostor slobodnoga vremena shvaćeni su kao važno sredstvo za osnaživanje mladih kao i sfera realizacije interesa svakoga pojedinca ili grupe (Dejana Bouillet, 2008., prema Jeđud i Novak, 2006.).

Slobodno vrijeme je “prostor” obojan različitim emocijama, uglavnom ugodnim, a takve emocije imaju samozaštitnu funkciju i ublažavaju učinke negativnih događaja, umanjuju traumatična iskustva, izazivaju u djece radost, podižu samopouzdanje te mogu služiti kao distrakcija od stresa.

Način provođenja slobodnoga vremena općenito se može promatrati kao jedan od načina suočavanja sa stresom jer aktivno provođenje slobodnoga vremena omogućuje odmor od situacija i misli koje izazivaju stres kao i emocionalni, psihološki i fizički oporavak koji povećava otpornost i sposobnost proaktivnoga suočavanja (Anić i Brdar, 2007.). Primjerice, utvrđeno je da bavljenje različitim aktivnostima u slobodno vrijeme pridonosi brojnim pozitivnim učincima na biološko-psihosocijalni status mladih (Sabourin i Irwin, 2008.) te da bi većina mladih u svoje slobodno vrijeme željela biti aktivnija (Hiu-Lun Tsai, 2005., Bouillet, 2008.).

Naša iskustva kazuju kako djeca upravo u aktivnostima u slobodno vrijeme manifestiraju svoje “pravo ja”, osjećaju se slobodnijim izraziti sebe, svoje emocije, potrebe i želje. Holt (1998., prema Jeđud i Novak, 2006.) kaže da je slobodno vrijeme prostor za “authentic selves”, autentično ja, ili “real self”. Aktivnosti u slobodno vrijeme pokazale su nam se upravo idealnima za susret djeteta “sa sobom”, ali i susret s drugima (vršnjacima, prijateljima, kolegama). One su prostor i vrijeme u kojima s manje inhibicija, institucionalnih barijera, pravila i tereta djeca grade sebe, svoje vještine, samopouzdanje, ali se i socijaliziraju, susreću s drugima, “treniraju” socijalne vještine, pregovaranje i toleranciju.

Irby i Tolman (2002.) o slobodnom vremenu govore kao o prilici za samoizražavanje, relaksaciju, vježbanje samokontrole te razvoj i učenje u drukčijim uvjetima – manje kritičkim nego u školskom okruženju. Pozitivni učinci aktivnosti slobodnog vremena na djecu i mlade prema njima su:

- socioemocionalni razvoj i angažman – uključujući i održavanje prijateljstava te angažman u zabavi i druženju kao i sposobnost da se nosimo s različitim situacijama
- profesionalni razvoj/orijentacija i angažman – vještine nužne za zapošljavanje, razumijevanje profesionalne karijere i načina njezina ostvarivanja

- fizički razvoj i angažman – biološka maturacija i zdravlje
- kognitivni razvoj i angažman – kritičko mišljenje, kreativnost, rješavanje problema
- civilni razvoj i angažman – vlastiti utjecaj na socijalnu okolinu te odgovornost prema drugima skupa s prilikom da se zajednički radi na postizanju nekog cilja (Jeđud i Novak, 2006.).

Istodobno, ako se to vrijeme provodi stihijski, pasivno, nestrukturirano, ako slobodno vrijeme zaokuplja većinu djetetova vremena i ometa druge važne segmente njegova života, slobodno vrijeme postaje “prostorom” rizika i opasnosti. Irby i Tolman (2002., prema Jeđud i Novak, 2006.) napominju da je slobodno vrijeme ujedno i prostor za očitovanje problematičnog ponašanja mladih (pretjerano gledanje televizije, pušenje, pijenje, delinkvencija, nasilje, lutanje, rizična seksualna ponašanja). Istraživanja pokazuju kako mladi, ostanu li bez vodstva, poticaja i ohrabrenja, jednostavno životare iz dana u dan (Kiehn, 1998.).

O aktivnostima slobodnog vremena u Domu za djecu “Maestral”

Organiziranjem slobodnog vremena u našoj ustanovi bave se svi relevantni sudionici tog procesa, a to su djeca, odgajatelj slobodnih aktivnosti, odgajatelji, stručno vijeće i ravnatelj. Svatko je odgovoran na svojoj razini za osmišljavanje, organiziranje i provedbu aktivnosti slobodnog vremena.

Pokušaji različitih interpretacija, određenja, opisivanja i definiranja slobodnog vremena redovito ga dovode u neki odnos, ponajprije prema radu, a zatim dokolici, kao “idealnom odmaranju” i svojevrsnom pasivnom uživanju. I rad i slobodno vrijeme prirodne su i sasvim primjerene, zapravo nerazdvojne aktivnosti i određenja čovjeka te ih ne treba suprotstavljati već komplementarno promatrati (Rosić, prema Previšić, 2001.). Pokušavajući izbjeći brojne teorijske definicije i diskusije o slobodnom vremenu, u našoj ustanovi slobodno vrijeme percipiramo kao slobodu, izbor, aktivnost, odmor i dokolicu.

Najvažnije ideje koje slijedimo jesu da postoji velik i različit broj aktivnosti, da djeca aktivno sudjeluju u osmišljavanju i provedbi aktivnosti, da se uključuju dobrovoljno i da aktivnosti odgovaraju njihovim potrebama, željama i mogućnostima. Posljednjih godina sve više potičemo djecu na uključivanje i pohađanje slobodnih aktivnosti izvan ustanove jer se time oni osnažuju u socijalizaciji i šire svoju društvenu mrežu, a i njihovi prijatelji i kolege iz razreda imaju mogućnost uključiti se u aktivnosti slobodnog vremena u našoj ustanovi.

Iako postoji odgajatelj odgovoran za slobodno vrijeme, svaki odgajatelj ima za zadaću u skladu sa svojim kompetencijama, interesima i sklonostima organizirati i ponuditi djeci određenu aktivnost slobodnog vremena. Dakako, one se mijenjaju i organiziraju u dogo-

vorima s djecom. Neke od njih su dugotrajne, neke traju periodično, a organizira se i niz jednokratnih akcija. Provođenje aktivnosti slobodnog vremena za odgajatelje je poseban izazov jer podrazumijeva usklađivanje osobnih sklonosti i talenata s interesima i potrebama djece. Za to je potrebna velika količina volje, ljubavi, strpljenja i tolerancije jer su djeca često sklona brzom odustajanju, mijenjanju aktivnosti i traženju novog.

U ovom trenutku...

Kada bismo uspostavljali klasifikaciju aktivnosti slobodnog vremena u Domu za djecu "Maestral", ona bi izgledala ovako:

- slobodne aktivnosti koje se provode u Domu
- slobodne aktivnosti koje se provode izvan Doma
- svakodnevne igraonice, odmor i dokolica
- povremene akcije i aktivnosti
- izleti, putovanja, ekskurzije

Slobodne aktivnosti koje se provode u Domu dobro su pripremljene i osmišljene sekcije čiji se sadržaji i aktivnosti definiraju na početku školske godine na Dječjem vijeću, Stručnom vijeću i stručnim kolegijima. One su planirane, sustavne, dugotrajne (neke od njih traju već dulji niz godina) i često rezultiraju velikim projektom ili akcijom. Primjera radi, dramska sekcija djeluje dulje od desetljeća, producira do četiri predstave godišnje, koje se izvode u školama, bolnicama, kazalištima i umirovljeničkim domovima. Odgajatelji pišu tekstove, dramatiziraju ih, održavaju dramske vježbe i radionice. Upravo traje suradnja sa Splitskim malim kazalištem i njihovom profesionalnom redateljicom, koja želi dramski prikazati život djece u domu. Sportska sekcija ima jednako dug vijek, a za njima slijede likovna sekcija (od likovnih radionica do organiziranja dječjih izložbi i likovnih kolonija) i humanitarna grupa (provodi niz humanitarnih akcija i aktivnosti od kojih su najdulje: pomoć siromašnim obiteljima u lokalnoj zajednici, posjet Domu za psihički bolesne odrasle osobe Trogir i umirovljeničkim domovima). Među ostalim aktivnostima ističu se: Čakula ("parlaonica" o važnim temama koje djeca odaberu), Prirodno-ekološka sekcija (uređenje okoliša Doma, upoznavanje s prirodom i ekologijom, posjeti parkovima prirode), fotoradionica i još brojne.

Slobodne aktivnosti koje se provode izvan Doma odnose se na sve aktivnosti na koje se djeca upisuju izvan Doma, a u skladu s njihovim interesima, željama, talentima. Posljednjih godina iznimno potičemo ovakve sadržaje jer pridonose socijalizaciji djece, smanjenju stigmatizacije, osjećaja različitosti i alijenacije djece smještene u Domu. Ovakve aktivnosti pridonose njihovom osjećaju ravnopravnosti s ostalim članovima zajednice te im

se šire kontakti i socijalna mreža. Samim time smanjuju se simptomi institucionalizacije. Odgajatelji su pozvani da potiču ovakve aktivnosti te prate i podržavaju dijete da u njima ustraje. Dosadašnja iskustva kazuju nam da se djeca rado učlanjuju u sportske klubove, kulturno-umjetnička društva i knjižnice.

Igra, odmor i dokolica vrijeme je koje je predviđeno u “svakodnevnom ritmu”, a odnosi se na različit spektar grupnih i individualnih igara i zabava na računalima, izlaske u šetnje, prirodu, slušanje glazbe, spontane sportske aktivnosti ili, pak, jednostavno dokoličarenje i gledanje televizijskog programa. Djeca imaju mogućnost posuditi film za gledanje na DVD-u. Inicijatori su tih aktivnosti djeca ili odgajatelji, a taj se oblik provođenja slobodnog vremena ne planira posebno.

Povremene akcije i aktivnosti odnose se na odlaske u kina, kazališta, koncerte i sportska događanja. Ovaj oblik provođenja slobodnog vremena proizašao je iz mnogobrojnih suradnji i partnerstava s nevladinim organizacijama, agencijama i drugim ustanovama. Zajedno s našim partnerima i suradnicima sudjelujemo u mnogobrojnim kampanjama, aktivno sudjelujemo u obilježavanju određenih dana i manifestacija, organiziramo turnire, druženja, posjete i slično. U ovu kategoriju spadaju i povremene aktivnosti koje su se nudile određeno vrijeme, pa su prestale postojati (npr. Mala škola kuhanja, Male vezilje, Pilates i slično).

Izleti i putovanja jesu planirane i dobro organizirane aktivnosti edukativnoga i zabavnoga karaktera. Naša putovanja uvijek uz zabavu, odmor i druženja vezuju susrete i iskustva s prirodom, ljudima, poviješću i kulturom. Upravo su se izleti i putovanja pokazali izvrsnom podlogom za rast i razvoj djece zbog novih iskustava, stvaranja kvalitetnih odnosa (među djecom te među djecom i odgajateljima), stvaranja povjerenja te međusobne povezanosti i osjećaja pripadanja, što je vrlo važno za djecu smještenu u ustanove.

Zaključak

Provođenje slobodnog vremena djece smještene u dječjim domovima iznimno je važan segment njihova zdravog rasta i razvoja. Igra je nasušna potreba svakog čovjeka, a posebice djece, i kao takvoj joj treba i pristupati. Slobodno vrijeme je “prostor i vrijeme” slobode, izbora, susreta s autentičnim “ja” i susreta s drugima. To je vrijeme za zabavu, učenje i stjecanje novih iskustava i vještina bez opterećenja, bez inhibicija i tereta. Ne organiziramo li kvalitetno aktivnosti slobodnog vremena, otvaramo prostor za rizike, stres, nove traume i razvijanje neprihvatljivih oblika ponašanja. Ne baveći se aktivnostima slobodnog vremena djece gubimo jedan od “ulaznih kanala” do dječjeg srca.

Nasuprot tome, dobro organizirane aktivnosti, pri čijem osmišljavanju i provedbi slušamo, gledamo i uključujemo djecu, sigurno će ostaviti trag na njihovoj samosvijesti, samopouzdanju, na njihovim emocijama, a time i njihovu zdravlju općenito.

Literatura

- Bouillet, D. (2008) Slobodno vrijeme zagrebačkih studenata: prilika za hedonizam ili samoostvarenje. Sociologija i prostor 46, 181-182 (3-4): 341-367
- Jeđud, I, Novak, T. (2006) Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima ponašanju – kvalitativna analiza. Revija za sociologiju, Vol XXXVII (2006) No 1-2: 77- 90
- Kiehn, E. (1998) Pravila odgoja u domovima. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi.
- Žižak, A. (1999.) Teorijska i praktična utemeljenost institucionalnog tretmana – što smo naučili. U: Odgoj u domovima – kako dalje. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 17-27.
- Rosić, V. (2001) Domski odgoj. Rijeka: Graftrade.

Grozdana Ribičić*

MLADI U GRADSKOJ KNJIŽNICI MARKA MARULIĆA U SPLITU

“Narodna knjižnica kao mjesni prilaz znanju osigurava osnovne uvjete za cjeloživotno učenje, za neovisno odlučivanje i kulturni razvitak pojedinca i društvenih skupina.” (UNESCO-ov i Iflin Manifest za narodne knjižnice, 1995.)

U UNESCO-ovu se Manifestu izražava uvjerenje da je narodna knjižnica vitalna snaga u obrazovanju, kulturi i informiranju. “Tinejdžerima je potrebno posvetiti posebnu pozornost jer mnogi upravo u tom životnom razdoblju prestaju s čitanjem neobvezne literature. Knjižničari i drugi stručnjaci kojima je poznat psihički i emocionalni razvoj mladih ljudi trebali bi mladež uvoditi u svijet raznovrsnih knjiga, u skladu s njihovim promjenjivim interesima.” (Charter for the Reader, International Book Committee and International Publishing Association, 1992.)

Knjižnice mogu biti jako važan čimbenik u uspješnom razvoju osobe i prijelazu iz djetinjstva u odraslu dob. One to čine omogućavanjem pristupa građi i okruženjem koje potiče intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj, te istodobno nudi pozitivne snage kao alternativu društvenim problemima (Iflin¹ Smjernice za knjižnične usluge za mladež, 2001.)

Prema navedenim Iflinim smjernicama, narodne knjižnice odavno nisu više samo mjesto za posudbu knjiga nego i mjesta gdje bi mladi ljudi morali zadovoljiti svoje potrebe za obrazovanjem, informiranjem, kulturom i razonom. Za tako široku lepezu zadataka knjižnica mora osigurati široku lepezu metoda i tehnika u svom radu. Tinejdžeri, kao skupina ljudi na razmeđu djetinjstva i odrasle dobi, u tom smislu zahtijevaju posebnu pozornost i tretman, osobito s aspekta korištenja slobodnog vremena kao suvremenog fenomena koji obilježava sva područja društvenog života, pa tako i života mladih ljudi.

* Voditeljica Odjela za djecu i mlade Središnje knjižnice Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu

¹ Ifla – Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (International Federation of Library Associations)

“Kultura mladih i njihovo ponašanje u slobodno vrijeme postaju područja iz kojih se može doznati što oni uistinu misle jer se tiče svega što mladi osjećaju, vrednuju, čemu se nadaju, a što se može primijetiti u njihovom životu, jeziku, glazbi, modi ili idolima.” (Tomić-Koludrović i Leburčić, 1999.)

Tinejdžeri u Splitu, kao i svi drugi tinejdžeri u svijetu, iako u svojoj “egocentričnoj” fazi, u kojoj su naizgled dovoljni sebi samima i u kojoj im je dovoljno još samo društvo vršnjaka, traže ljubav, razumijevanje i prihvaćanje. U stalnoj borbi sa samim sobom, članovima obitelji, školskim i drugim obvezama, najsretniji su u društvu svojih vršnjaka ako ih oni prihvaćaju i cijene. U potrazi za zadovoljavanjem svojih promjenjivih želja i potreba, s malom mogućnošću utjecaja odraslih, izlaze bez straha iz okrilja svoje obitelji. U toj potrazi lijepo je kad se zaustave u knjižnici, a prava sreća kad u njoj svojom voljom i borave!

Otvaranjem nove Središnje knjižnice Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu stvorili su se svi preduvjeti za dobar i kvalitetan rad s mladima. Nov i suvremeno opremljen prostor s najnovijom tehnologijom, ali i novi sadržaji kao i pedagoški obrazovani djelatnici privukli su mlade ljude u Knjižnicu. U samo godinu dana, statistički podaci pokazali su da se broj mladih učlanjenih u Knjižnicu gotovo utrostručio.

Već su se na samom početku rada Knjižnice nastojale poštovati i uvoditi sve novine u knjižničarstvu za mlade, s naglaskom na onoj da mladi sami kreiraju ili svojim željama usmjeravaju organizaciju svog prostora i svojih sadržaja. Tako su prije samog otvaranja knjižnice za rad s korisnicima članovi Kluba mladih knjižničara “U redu je!” pomagali u organizaciji razmještaja knjižnoga i neknjižnog fonda te njihovoj signalizaciji, bili su sudionici svečanog otvaranja Knjižnice, a poslije su nastavili s aktivnim osmišljavanjem i prostora i aktivnosti.

U protekle tri godine Knjižnica je postala prepoznatljivim mjestom za različite sadržaje i usluge namijenjene tinejdžerima:

- izrada biltena njihovih preporučenih naslova
- izrada plakata, anketa, debata...
- kreiranje i sudjelovanje u različitim radionicama: radionicama psihološkog osnaživanja, filmskoj radionici, glazbenoj radionici, radionici fotografije, radionici astronomije, radionici talijanskog jezika...
- kreiranje i sudjelovanje u volonterskom radu – održavanje vježbi za umirovljenike na tečaju informatike, održavanje male škole stripa i crtanja, čitanje priča mlađoj djeci, pomaganje vršnjacima pri izradi domaćih radova, vođenje radijske novinarske grupe...

- organizacija njihovih izložbi (slika, fotografija, modne revije...)
- osnivanje glazbenog benda knjižnice “Marul”; projekt multimedijalne prezentacije poznatih glazbenih grupa i solista
- izrada internetske stranice...

Velikom broju splitskih tinejdžera Knjižnica je postala mjesto gdje će rado provesti svoje slobodno vrijeme, bilo u društvu knjiga i računala, bilo u društvu svojih vršnjaka. Po vlastitom izboru uključit će se u neku od mnogobrojnih radionica i događanja koje smo uspješno organizirati za njih uz pomoć velikog broja volontera i vanjskih suradnika. Tako su uz poznata tri splitska karikaturista (Branko Efendić, Žarko Luetić i Edo Šegvić) mogli naučiti osnove crtanja karikature, s Udrugom Animi kreirati vlastitu internetsku stranicu, s Udrugom Mense media okušati se u natjecanju u društvenim igrama ili steći osnove sviranja gitare, s autorom “Knjige o gropovima”, Damirom Višićem, naučiti vezati mnogobrojne vrste mornarskih čvorova, s glumicom Andrijanom Vicković i redateljicom Marijom Grgurinović naučiti prve glumačke korake...

Osnovan je i “Klub čitatelja 14+”. Riječ je o mladim članovima Knjižnice koji se tijekom ljeta i zime druže tako da čitaju dogovorenu literaturu, multimedijalno obrađuju određene teme (projekt *Godina francuske kulture u Knjižnici*) te dovode zanimljive goste (Zlatko Gall, Ksenija Prohaska, Enes Kišević...).

Istodobno s njihovim aktivnim sudjelovanjem u različitim programima, u Knjižnici je organiziran velik broj predavanja i tribina namijenjenih svima onima koji se bave mladima. U posljednje dvije godine u Knjižnici je organiziran za tinejdžere “Otvoreni tjedan srednjih škola Splitsko-dalmatinske županije – Kamo poslije osnovne škole?”

Sve su to naznake dugoročnih projekata u kojima su se mnogi mladi pronašli, osjetili važnim i zadovoljnim. Došli su nam u Knjižnicu i nećemo ih pustiti dok sami ne požele otići. Trudit ćemo se zadržati ih, štoviše potaknuti ih da sa sobom dovedu još “ekipe”.

Vrijedno je napomenuti da se velik broj mladih uključenih u naše aktivnosti iznjedrio upravo iz aktivnosti organiziranih u Knjižnici za djecu, a kojih smo i ove godine imali u velikom broju. Djeca od najranije dobi do 13 godina mogu se u našoj knjižnici ovog ljeta uključiti u radionice kao što su: *Mala škola mandoline, Mali knjigoljupci, Ekogrupa, Likovna i literarna igraonica, Knjiga, internet i ja, Izrada nakita, Mala škola glume, Svaštarnica-igraonica, Računalna igraonica, Igranje društvenih igara, Tombola u knjižnici*. O svemu tome može se pročitati i vidjeti na našim, redovito ažuriranim, internetskim stranicama www.gkmm.hr.

Sretna Vrdoljak-Roguljić*

“ŠARENI TJEDAN” OBITELJSKOG CENTRA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE – DRUŽENJE UZ ZABAVU I IGRU

Važnost koja se danas sve više poklanja slobodnom vremenu, prostoru u kojemu djeci treba osigurati zadovoljavanje različitih potreba kao što su igra, zabava, učenje novih znanja i vještina, za nas u Obiteljskom centru Splitsko-dalmatinske županije bili su poticaj za pokretanje novih programskih inicijativa. Program “Prijatelj” pružio je potreban okvir za izradu projekta pod nazivom “Šareni tjedan”, koji je učenicima starijega osnovnoškolskog uzrasta ponudio raznovrsne zabavne sadržaje tijekom proljetnih praznika.

Cilj koji smo postavili bio je pružiti djeci igru i razonodu u društvu njihovih vršnjaka. Prepoznali smo važnost vršnjačkih skupina, koje mogu biti zahvalno područje za razvoj i promidžbu raznovrsnih sadržaja i idealan prostor za socijalizaciju djece izvan obiteljskog kruga. “Šareni tjedan” tako je pružio novi prostor za realizaciju dugoročnog cilja programa “Prijatelj”, a to je podrška i pomoć djeci u njihovu zdravom odrastanju.

Plan aktivnosti osmislili su volonteri, dugogodišnji suradnici programa “Prijatelj”, bez čije se pomoći ovaj projekt ne bi mogao realizirati.

Obilježja programa “Prijatelj”

Program “Prijatelj” nastao je na tragu sagledavanja važnosti ranog prepoznavanja djece “u riziku” za razvoj poremećaja u ponašanju, nudeći model pomoći i/ili podrške mlade osobe – volontera djeci koja najčešće nisu uspješna u školi, imaju nisko samopouzdanje ili nekvalitetno provode svoje slobodno vrijeme.

Tijekom programskih aktivnosti mladi se volonteri druže s djecom i nudeći im prijateljstvo podižu osjećaj njihova osobnog zadovoljstva i samopouzdanja. Koliko je važno imati pri-

* Sociologinja u Obiteljskom centru Splitsko-dalmatinske županije

jatelja govore i rezultati iz sociološkog istraživanja provedenog u splitskoj Osnovnoj školi "Split 3" (A. Leburic i I. Tomić-Koludrović, 1998.), koji pokazuju da samo 4,9% učenika smatra da im prijatelji nisu potrebni i da je moguće živjeti bez njih.

Sveobuhvatnost programa osigurava se putem različitih aktivnosti kao što su: likovna grupa, pomoć u učenju kao oblik podrške djeci u stjecanju novih metoda učenja te druženje volontera i djeteta kroz interaktivni odnos koji mu pruža podršku u odrastanju.

Naglasak je u programu i na suradnji s resorima zajednice, tako da je uspješno izgrađena mreža podrške i partnerstva s ostalim sudionicima koji se bave djecom i uključivanjem mladih u život zajednice, i to uz aktivno sudjelovanje naših volontera. Primjer takve suradnje je i zajednička akcija obnove kućice na Marjanu, koju su pokrenuli volonteri, zatim uspješno organiziran humanitarni koncert čiji je prihod bio namijenjen liječenju bolesne učenice iz Splita, a nositelji zadataka opet su bili naši volonteri iz programa "Prijatelj", i na kraju, pokretanje projekta "Šareni tjedan", čiji su viziju i aktivnosti zajednički s nama definirali volonteri. Za naš programski tim dileme nema: mladi su resurs ovoga grada s kojim mi odrasli možemo računati u podizanju kvalitete života u našoj zajednici.

Ove inicijative pokazatelj su uspješne implementiranosti Obiteljskog centra u život zajednice.

Razlozi za nastanak "Šarenog tjedna"

Slobodno se vrijeme sve više spominje kao prostor unutar kojeg djeca i mladi imaju pravo i mogućnost sudjelovanja u socijalnim, kulturnim i sportskim aktivnostima, bez obzira na spol, rasu, religiju, socioekonomski status ili mjesto gdje žive (zaključci 4. zasjedanja Svjetskog foruma mladih, UN 2001.). To više što sva istraživanja u posljednjih pola stoljeća pokazuju da se mali postotak mladih u slobodno vrijeme bavi sportom, jako malo ih boravi na čistom zraku, livadama, parkovima, a većinu njihova vremena, prema rezultatima, oduzimaju proizvodi i sadržaji masovne kulture.

Rezultati longitudinalnog istraživanja provedenog na uzorku mladih 1999. i 2004. godine (Ilišin, V. i Radin, F., 2007.) jasno pokazuju da dvije trećine mladih dnevno raspolaze s tri i više sati slobodnog vremena, a da najčešće svoje slobodno vrijeme (razlika u podacima je jedino što najčešće aktivnosti u novije vrijeme obavljaju nešto češće) provode u druženju s prijateljima, gledanju televizije, izlascima u kafiće te sudjelovanju u igrama na sreću. Slični su pokazatelji i za djecu mlađe dobi prema istraživanjima provedenima pod pokroviteljstvom UNESCO-a u tri zagrebačke škole, a čiji su sudionici

bila djeca u dobi od prvog do četvrtog razreda. Ti rezultati pokazuju da mladi pred televizorom provode tri do četiri sata dnevno (“Narodni zdravstveni list”, studeni – prosinac 2007.).

Kako mladi vide svoje slobodno vrijeme najbolje govore neki rezultati istraživanja (Hollt 1998.; Irby i Tolman, 2002.) provedeni s grupom mladih, koji pokazuju da je za njih to prostor u kojemu mogu biti ono što jesu, prilika za samoizražavanje, opuštanje te razvoj i učenje u drukčijim uvjetima – manje kritizerskim nego u školskom okružju.

Mladi volonteri (njih 12) iz programa “Prijatelj” svoje su slobodno vrijeme osmislili družeći se s grupom od 25 djece iz OŠ Pojišan i Lučac tijekom pet dana baveći se različitim igrama i zabavnim sadržajima. Djeca su dobila prostor u kojemu su imala priliku iskušati svoje vještine snalaženja u grupi, vještine samokontrole i spretnosti u oblikovanju grupnih zadataka i kreativnih sadržaja, kao i razvijanje osjećaja pripadnosti grupi.

Pregled aktivnosti “Šarenog tjedna”

Planiranje aktivnosti bilo je prilagođeno prostornim mogućnostima (prostor je trebao biti ugodan i dovoljno velik za grupu od 25 djece), interesima djece (sadržaji prilagođeni njihovoj dobi), vještinama volontera i vremenskim uvjetima (zatvoreni prostor i/ili sadržaji na otvorenom). Na sastancima su jasno definirani zadaci volontera i/ili grupe volontera-voditelja za određenu programsku aktivnost. Uvjet koji smo postavili bio je da svaki dan treba biti drugačije osmišljen i dovoljno zanimljiv da djecu okupira prosječno tri sata.

Aktivnosti po danima:

- Lokacija kupalište “Gusar” – igre na otvorenom, ja-poruke, crtanje u parovima... Aktivnost je bila usmjerena na otklanjanje stresa i napetosti. U opuštenoj atmosferi u blizini mora djeca su imala priliku kroz igru izraziti svoj doživljaj vršnjaka. Rezultat: svako dijete dobilo je vlastiti portret koji je načinila njegova grupa.
- Oslikavanje majica u zatvorenom prostoru na temu prijatelja. Tema je bliska djeci i otvara im prostor da čuju i osjete vlastite misli i osjećaje vezane za prijateljstvo. Rad je bio organiziran u malim grupama i kao individualni rad. Rezultat je bilo 20 oslikanih majica.
- Plaža “Bačvice” – slike u pijesku. Svaka grupa bira temu i zajednički radi na crtežu. Ova grupna aktivnost potaknula je suradnju i toleranciju u stvaranju zajedničke priče. Tri su najbolje slike (od ukupno pet) nagrađene.
- Sportske igre u prirodnom okružju, na lokaciji “Zvončac” (nogomet, graničari...)

- Čišćenje Marjana i izrada labirinta u prirodi – dobar način opuštanja i razvijanja timskog duha u prirodi, kroz fizičke aktivnosti, zajedničko pjevanje i druženje. Ovu akciju organizirala je Udruga “Mjesto pod suncem” i time je program “Prijatelj” dobio novog suradnika u planiranju sličnih akcija.

Svaka programska aktivnost provodila se u malim grupama, pri čemu smo pazili da se svako dijete osjeća slobodno u izražavanju svojih osjećaja i ideja. Cilj koji smo postavili bio je unaprjeđenje njihovih međusobnih odnosa, suradnjom na realizaciji postavljenih zadataka i razvojem novih interesa u djece, koji će pomoći u njihovoj samoaktualizaciji i u oblikovanju njihova identiteta.

Pisma koja smo dobili od djece ohrabrila su nas u našoj procjeni da je “Šareni tjedan” ispunio njihova, a time i naša očekivanja.

Zaključak

Iskustva koja smo stekli kroz ovaj projekt u cijelosti opravdavaju širenje ovakvih i sličnih akcija koja djeci za vrijeme školskih praznika pružaju ugodne trenutke opuštanja, druženja i zabave. To je bio naš doprinos traženju novih putova prema kvaliteti življenja djece i prema ispunjenju njihovih želja, kao i u otvaranju prostora za uključivanje u program novih volontera i promicanju volonterstva. Zajedno s volonterima, uz pomoć postojećih resursa, unaprjeđujemo život u našoj zajednici. Zahvaljujući podršci Grada Splita – Upravnog odjela za socijalnu skrb, naš je projekt uspješno realiziran, a usto je dobio i nastavak – zimski “Šareni tjedan”.

Izazov koji smo sebi postavili bilo je stalno pronalaženje novih ideja pomoću kojih ćemo svoj model što više približiti interesima i potrebama naše djece, ali na tom putu ne zaboraviti da su nam mlade osobe važan oslonac u traženju i razumijevanju onoga što želimo.

Literatura

- Leburić, A., Tomić-Koludrović, I. (1998) Obitelj – dijete – škola, Između javnosti i privatnosti, Radovi – Razdio filozofija, psihologija, sociologija i pedagogija, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet u Zadru, 37 (14), 139-156.
- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A. (2002) Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. Zagreb: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar".
- Leburić, A. i Relja, R. (1999) Kultura i zabava mladih u slobodno vrijeme. Filozofski fakultet u Zadru, Odsjek sociologije i Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb.
- Prić, N. (2000) Slobodno vrijeme mladih u školi, kako ga vide mladi, Napredak 141 (4), 458-467.
- Ilišin, V., Radin, F. (2007) Mladi: problem ili resurs. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Irby, I., Tolman, J. (2002) Rethinking Leisure Time. Washington: The Forum for Youth Investment
- Holt, M. (1998) Young People, Leisure and Construction of Sexual Identities. University of Birmingham
- Narodni zdravstveni list, broj 574-575/2007.

DVA LICA INTERNETA

Mr. sc. Lada Maleš*

PUTOVIMA INTERNETA - OSNOVE ZA ODRASLE POČETNIKE

Internet otvara jedan svijet pun mogućnosti i u njemu se lako izgubiti. Demokratičnost interneta, na kojemu svatko može bilo kada bilo otkuda doći do neke informacije i komunicirati bilo s kim, ne zaustavlja se više samo na tome. Današnji internet, preciznije web, kao njegova najraširenija usluga, razlikuje se od weba iz prošlog stoljeća. U počecima weba informacije su postavljale velike korporacije na svojim poslužiteljima kojima su korisnici mogli pristupati. Komunikacija se većinom odvijala elektroničkom poštom, a svoje sadržaje korisnici su mogli postavljati na osobnim web-stranicama nakon što su zakupili prostor na nekom poslužitelju, ili besplatno, ako su članovi akademske zajednice. Danas individualni korisnici mogu postavljati svoje sadržaje na internet putem bloga ili otvaranjem profila na nekom od web-sjedišta *online* društvenih mreža. Komunikacija se može odvijati na različite načine (tekstom, glasom i slikom) u realnom vremenu te se mogu razmjenjivati različiti sadržaji.

Kreiranje društvenih kontakata ljudska je potreba mnogo starija od interneta. Jedina je razlika u tome što nam današnja tehnologija pruža nove mogućnosti upoznavanja i komunikacije. Trenutačno postoji niz web-sjedišta koja daju mogućnost *online* društvenog umrežavanja, odnosno kreiranja društvenih mreža, kao što su *Facebook* ili *MySpace*. *Online* društvene mreže pružaju razne usluge, primjerice kreiranje korisničkih profila, razmjene podataka, fotografija, filmova i slično. Nove usluge koje su se pojavile krajem 20. stoljeća (blog) i početkom 21. stoljeća (društvene mreže) svoju popularnost i rast broja korisnika duguju ljudskoj potrebi da iznose svoje mišljenje, polemiziraju, kritiziraju, komentiraju, druže se, izmjenjuju fotografije, ostanu u kontaktu i slično. Istraživanje provedeno u SAD-u, u siječnju 2007., među ispitanicima u dobi od 12 do 17 godina, pokazalo je da više od 50% ispitanika koriste *online* web-sjedišta za društveno umrežavanje i da 55% ispitanika ima kreiran svoj profil.

* Viša predavačica na Odsjeku za učiteljski studij Filozofskog fakulteta u Splitu

Pozitivne strane interneta poput lake i besplatne dostupnosti informacijama, jednostavne i jeftine mogućnosti komunikacije, imaju svoju tamnu stranu, odnosno mogu se zlorabiti. Vrlo je lako na internetu plasirati krive podatke, kreirati lažne identitete i stupiti u kontakte anonimno. U najvećoj su opasnosti djeca zbog još neizgrađenog stava, nedostatka znanja, zrelosti i iskustva u razlikovanju istine od laži te vrednovanju informacija i osoba s kojima mogu stupiti u kontakt. Opasnost može biti tim veća što djeca mnogo lakše prihvaćaju nove tehnologije i lakše se njima koriste nego njihovi roditelji i nastavnici. Djeca mogu znati više od odraslih o tehnologiji, ali odrasli znaju više o životu. Stoga je potrebno upoznati se s novim tehnologijama, načinima njihove upotrebe, prednostima i mogućim opasnostima po djecu koje se iza nje kriju.

U nastavku bit će opisane neke od web-usluga popularnih među tinejdžerima, kao što su blog, *chat*, forum i društvene mreže, među kojima je najpoznatija *Facebook*.

Karakteristično za *chat*, blog i internetski forum korištenje je nadimaka (*nickova*) koje korisnici sami biraju, što im pruža anonimnost. Anonimnost potiče korisnike da budu otvoreni i da podijele s drugima stvari koje bi im bilo neugodno izreći nekome tko ih poznaje, što je posebno zanimljivo tinejdžerima. Međutim, anonimnost na internetu ipak nije potpuno osigurana, jer zahvaljujući tehnologiji i zakonskim propisima moguće je ući u trag osobama odnosno računalima s kojih se pristupa internetu.

Blog

Blog (skraćeno od *weblog*) jest publikacija na webu koja sadržava članke koji su poredani u obrnutom vremenskom redoslijedu (od najnovijih prema najstarijima). Sadržaj bloga pretežno je tekst koji može biti dopunjen slikom, audiozapisom i videozapisom, komentarima na članke u blogu, vezama (linkovima) na druge blogove i web-stranice. Blogovi mogu biti povezani u tematske skupine, pa se takav skup blogova naziva blogosfera. Sadržaj bloga ovisi isključivo o autoru, obično je riječ o komentarima neke teme, osobnim dnevnicima, putopisima i sličnom. Otvaranje vlastitog bloga započinje posjetom web-sjedišta s blog alatom, koji omogućuje korisniku da u nekoliko koraka kreira izgled svog bloga.

Preteča današnjih blogova bili su osobni dnevници vođeni *online*. Najpopularniji svjetski blog, alat *blogger.com*, pojavljuje se 1999. godine. Prva su dva bloga u Hrvatskoj *Moj-Blog.hr* i *Blog.hr*, a nastali su 2004. godine.

URL-ovi najpoznatijih blogova u Hrvatskoj su sljedeći: <http://www.blog.hr>, <http://www.blogger.hr>, <http://www.mojblog.hr>, <http://bigblog.tportal.hr>, <http://www.blogeri.hr/> itd.

Na svakom od njih možete anonimno otvoriti svoj blog. Popularnost pisanja bloga ponukala je mnoge javne osobe da pišu blogove pod svojim imenom i objavljuju ih.

Na sljedećim URL-ovima možete naći neke od njih: <http://blog.vecernji.hr/> i <http://www.slobodnadalmacija.hr/Blogeri/tabid/54/Default.aspx>.

Chat (čavrljanje)

Chat (Conversational Hypertext Access Technology) internetska je usluga koja nudi oblik komunikacije u kojem dva sudionika međusobno razgovaraju u realnom vremenu (sinkrono). Moguća je i komunikacija više sudionika istodobno. Korisnici *chata* razgovaraju tako što izmjenjuju kratke tekstualne poruke. Postoje dvije vrste *chata*: *chat* sobe i *chat* programi. Za pristup *chat* sobi dovoljno je imati web-preglednik, otvoriti web-stranicu s *chatom* i registrirati se. Ne mora se rabiti svoje ime i prezime, već se odabire nadimak (*nick*). Nakon toga se ulazi u neku od *chat* soba koje su podijeljene po temama. Često se mogu kreirati i vlastite *chat* sobe. *Chat* ima svoja pravila ponašanja *chatiquette* (varijacija od *netiquette*), koje treba poštovati, inače administrator ima prava udaljiti takvu osobu s *chata*. Tijekom razgovora sudionici često zbog brže komunikacije rabe uvriježene kratice (kao BTW – *By The Way*, FYI – *For Your Information* i slično) i “smajlice” kako bi izrazili emocije.

Poznatije *chat* sobe mogu se naći na sljedećim URL-ovima <http://chat.net.hr/index.jsp>, <https://komunikator.tportal.hr/komunikator/>, <http://www.index.hr/chat/> itd.

Druga vrsta korištenja *chata* jesu programi za brzo internetsko dopisivanje. *Chat* programi instaliraju se na računalu, a osim izmjene teksta moguća je glasovna i slikovna komunikacija. Primjeri ovakvih programa su ICQ, Skype, MSN Messenger, Windows Live Messenger, Yahoo! Messenger itd. Premda se uslugom *chata* najčešće služe tinejdžeri, ima i odraslih koji to čine, jer je riječ o komunikaciji znatno jeftinijoj od telefonske, posebno kad se razgovara s nekim u inozemstvu.

Internetski forum

Internetski forum je web-usluga čija je namjena omogućiti diskusiju korisnicima. Prvi web orijentirani forumi pojavili su se 1996. godine. Preteča foruma bila je usluga BBS (*Bulletin Bord System*) nastala 1970-ih. Početna web-stranica (sjedište) foruma nudi niz kategorija unutar kojih se nalaze forumi koji sadržavaju teme koje otvara korisnik. Tema može biti bilo što, odnosno na forumima se raspravlja o svemu: tehnologiji, društvu, sportu, kulturi, zabavi itd. Web-sjedišta koja pružaju uslugu foruma mogu biti općenita i imati različite kategorije ili mogu biti specijalizirana i imati samo jednu kategoriju, primje-

rice sport, zdravlje, računala i slično. Korisnik otvara temu na forumu oko koje se može razviti diskusija, odnosno objavljivati poruke (*postove*).

Primjerice, na web-sjedištu koje daje uslugu foruma može biti više kategorija, a jedna od njih je primjerice *Kultura i zabava*, u kojoj se nalazi forum *Film*, u kojem je jedna od tema *Najdraži filmski lik?*, koja ima 210 postova i 1456 čitanja. Osim tih informacija navodi se datum, vrijeme i tko je poslao posljednju poruku (*post*). *Postove* mogu čitati svi korisnici, čak i oni koji nisu registrirani, dok se za slanje poruka treba registrirati, premda se i tada može ostati anonimn, jer se poruke pojavljuju pod nadimkom (*nickom*) koji mijenja vaše ime i prezime. Poruke diskusije poredane su kronološkim redom i ostaju sačuvane dok ih moderator ne izbriše. Moderator je osoba (može ih biti više) koja može uređivati, brisati ili modificirati već objavljene poruke. Osim moderatora, forumi imaju i administratora čija je uloga više tehničke prirode. Administrator i moderator brinu se da korisnici rabe forum u skladu s pravilima.

Neki od URL-ova internetskih foruma u Hrvatskoj su sljedeći: <http://www.forum.hr>, <http://forum.net.hr/>, <http://www.index.hr/forum/>, <https://komunikator.tportal.hr/forum/fullframe.html> i drugi.

Društveno umrežavanje

Facebook je trenutačno najpopularnija *online* društvena mreža. U lipnju 2008. *Facebook* je imao 132,1 milijun posjetitelja, a *MySpace* 117,6 milijuna posjetitelja (izvor: comScore, Inc. – *Global Internet Information Provider*). Najveći godišnji rast (usporedba podataka za lipanj 2007 i lipanj 2008.) također ima *Facebook*, i to 153%, slijedi *hi5* s rastom od 100%, dok *MySpace* ima rast od samo 3%.

Facebook je nastao 2004. godine, a osnovao ga je Mark Zuckerberg, u to doba student Sveučilišta Harvard. U početku je bio namijenjen isključivo studentima Harvarda, ali se potom proširio i na ostala sveučilišta u SAD-u i Kanadi. Godine 2006. *Facebook* je otvoren svim korisnicima interneta. Osnovna zamisao osnivača bila je da se putem interneta povežu osobe koje se već poznaju u stvarnom životu. Mnogi se koriste *Facebookom* kako bi ostali u kontaktu s prijateljima i rodbinom ili pronašli prijatelje iz škole i stupili s njima u kontakt. Kako bi se koristilo *Facebookom*, treba otvoriti profil, za što je potrebna elektronička adresa. Jednom kad kreira profil, korisnik ga može po volji uređivati, postavljati informacije o sebi, dodavati fotografije, videoisječke i slično. Korisnik može unutar *Facebooka* pretraživati poznate osobe i slati im pozivnice kojima ih dodaje na listu svojih prijatelja (ako prihvate poziv). Također, moguće je kreirati grupe i priključivati se postoje-

ćim grupama. Svaki korisnik ima svoj zid (neka vrsta oglasne ploče) na kojoj se prikazuju aktivnosti prijatelja i na kojemu prijatelji ostavljaju poruke, mogu ga pregledavati samo osobe s popisa prijatelja (postavke korisnik podešava sam). Posebnost su *Facebooka* aplikacije koje se mogu dodati u profil. Tako se može igrati šah i *scrabble* s prijateljima (ove igre se izvode asinkrono), slati virtualne poklone, rješavati testove i slično. Osim toga, *Facebook* je razvio posebnu platformu koja omogućuje korisnicima da sami kreiraju aplikacije koje mogu pokrenuti na *Facebooku*.

U ovom tekstu dan je pregled najraširenijih usluga na internetu među tinejdžerima. Internet kao i svaka nova tehnologija dosad osim mnogih dobrobiti ima i svoju tamnu stranu. Loše strane internetskih usluga mogu se spriječiti samo ako se nauči njima koristiti. Cilj ovog teksta bio je upoznati roditelje i nastavnike s uslugama kojima se tinejdžeri svakodnevno koriste, kako bi bili svjesni prednosti i mogućnosti koje pruža internet s jedne strane i opasnosti koje se mogu pojaviti s druge strane.

Literatura

- “Sigurnost djece na internetu”, CCERT-PUBDOC-2008-06-230, <http://www.cert.hr/> (pregledano 1. 9. 2008.)
- Pew Internet and American Life Project, <http://www.pewinternet.org/> (pregledano 2. 9. 2008.)
- “Social Networking Websites and Teens: An Overview”, report http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_SNS_Data_Memo_Jan_2007.pdf (siječanj 2007.)
- “Teens, Privacy & Online Social Networking”, report http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Teens_Privacy_SNS_Report_Final.pdf (travanj 2007.)
- “Teens and Social Media”, report http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Teens_Social_Media_Final.pdf (prosinac 2007.)
- A. C. Weaver, B. B. Morrison, “Social Networking”, Computer, IEEE-Computer Society, veljača 2008., str. 97-100.
- <http://dictionary.reference.com/browse/blog> (pregledano 2. 9. 2008.)
- “Origins of ‘Blog’ and ‘Blogger’”, American Dialect Society Mailing List (20. 4. 2008.), <http://listserv.linguistlist.org/cgi-bin/wa?A2=ind0804C&L=ADS-L&P=R16795&I=-3> (pregledano 2. 9. 2008.)
- http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_social_networking_websites (pregledano 12. 9. 2008.)
- <http://www.facebook.com> (pregledano 12. 9. 2008.)
- “Social Networking Explodes Worldwide as Sites Increase their Focus on Cultural Relevance”, (12. 8. 2008.) <http://www.comscore.com/press/release.asp?press=2396>, (pregledano 12. 9. 2008.)
- “Facebook: Largest, Fastest Growing Social Network” (13. 8. 2008.) http://www.techtree.com/India/News/Facebook_Largest_Fastest_Growing_Social_Network/551-92134-643.html (pregledano 12. 9. 2008.)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Facebook> (pregledano 12. 9. 2008.)

Ana Pezo*

ULOGA ODRASLIH U ZAŠTITI DJECE NA INTERNETU

Na internetu mogu biti ono što želim. Mogu govoriti što želim i ništa se neće dogoditi. U stvarnosti se stidim izgovarati neke riječi, a na internetu to mogu slobodno. Na internetu mogu doznati informacije koje od roditelja ne mogu. Mogu govoriti slobodnije o problemu jer te ljude i ne znam – internet je kao nevidljivi psihijatar! Puno je lakše razgovarati jer ti osoba s kojom razgovaraš ne vidi lice. Mogu izbaciti svoj bijes a da se nakon toga ništa ne dogodi...

Iz izjava djece o internetu

Putem interneta djeca mogu ostvariti brojna svoja prava zajamčena Konvencijom o pravima djeteta (pravo na informaciju, izražavanje vlastitog mišljenja, obrazovanje, druženje, komunikaciju, igru). Nažalost, mnoga djeca upravo na internetu istodobno doživljavaju i brojne povrede svojih prava (prava na privatnost, zaštitu od svakog oblika nasilja i zaštitu od potencijalno štetnih informacija i sadržaja).

Današnje društvo u brojnim segmentima zahtijeva od djece informatičku pismenost, pa tako internet nije više stvar izbora već je ključan za budućnost djeteta. Istraživanja pokazuju da najveći dio slobodnog vremena djeca danas provode koristeći se novim tehnologijama, pa i socijalni život djece na internetu postaje intenzivnijim od života u stvarnosti. Stoga zaštita djece na internetu postaje sve važnijom zadaćom i izazovom za roditelje, učitelje i sve one koji sudjeluju u skrbi, odgoju i obrazovanju djece. Uredu pravobraniteljice za djecu sve češće se obraćaju zabrinuti roditelji, djeca, učitelji i drugi stručnjaci, prijavljujući nasilje nad djecom i među djecom putem interneta i tražeći pomoć u njihovoj zaštiti. Navedeno upućuje na potrebu za širom edukacijom djece i odraslih o pravilnom korištenju novih tehnologija te o mogućnostima zaštite djece.

* Savjetnica pravobraniteljice za djecu

Nasilje putem interneta

Nasilje putem novih tehnologija djeca doživljavaju od odraslih osoba i od vršnjaka.

Nasilje odraslih nad djecom putem interneta najčešće se odnosi na iskorištavanje djece za dječju pornografiju te “vrbovanje” djece putem interneta i mobitela da bi ih se spolno iskoristilo. Prema iskustvima policije u posljednje je vrijeme “vrbovanje” djece putem interneta sve češće. Internet omogućuje zlonamjernim osobama da anonimno, iz svoga doma, prikupljaju informacije o djeci i ostvare kontakt s njima. Često se na *chatu* ili blogu lažno predstavljaju kao djetetovi vršnjaci. Pritom djeci upućuju poruke seksualnoga, nasilnoga i uznemirujućeg sadržaja te ih nagovaraju na spolni odnos, konzumiranje alkohola i droga te na druga asocijalna ponašanja, a često im i prijete i zastrašuju ih. Iznimno je zabrinjavajuće to što se mlade žrtve takvog nasilja ne povjeravaju ni roditeljima ni drugoj odrasloj osobi zbog straha. To upućuje na važnost senzibiliziranja i djece i odraslih za takve probleme te na važnost pružanja potpore u prijavljivanju.

Osim toga, odrasle osobe ostavljaju neprimjerene sadržaje dostupne djeci na internet-skim stranicama, posebno *Facebooku*. Umjesto poduzimanja konkretnih mjera zaštite, u pojedinim slučajevima odrasli zajedno s djecom osnivaju grupe “podrške” djeci žrtvama nasilja na internetu. Umjesto stvarne podrške žrtvi, takve grupe, nažalost, izražavaju bespomoćnost odraslih, njihov bijes, bijeg od odgovornosti, neznanje i predrasude, jer često upućuju uvredljive i nasilne poruke, pa i poziv na linč djece koja su počinitelji nasilja. Takvim stavom i ponašanjem šalju djeci poruku da se nasilje rješava nasiljem, a na taj se način rađa novo nasilje i “proizvode” nove žrtve i počinitelji nasilja.

Uz **vršnjačko nasilje** u realnom svijetu svakodnevno svjedočimo novim šokantnim slučajevima nasilja među djecom putem novih tehnologija na stranicama interneta, na *Facebooku*, putem e-maila i mobitela. Nažalost, sve je više djece žrtava i počinitelja nasilja skrivenih iza novih tehnologija.

Cyberbulling je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost *cyber*-tehnologijom koja može biti štetna za dijete. Dijete je u takvim situacijama izloženo napadima drugog djeteta ili grupe djece putem interneta ili mobitela. Različiti su oblici nasilja koje djeca doživljavaju putem interneta: uznemiravajuće poruke (prijetnje, uvrede, omalovažavanje), objavljivanje privatnih i neistinitih podataka na *chatu*, blogu ili internetskoj stranici, kreiranje stranica koje sadržavaju priče, fotografije i šale na račun vršnjaka, slanje virusa i oštećenje računalnih sustava, krađa i mijenjanje lozinke, postavljanje internetske ankete o žrtvi, slanje pornografije i neželjene pošte na e-mail i mobilni telefon, lažno predstavljanje, iznuđivanje, dječja pornografija. Često se događa da počinitelj nasilja napada dijete preko druge

osobe koja toga nije ni svjesna ulazeći u njezinu e-mail adresu. Za razliku od *bullyinga*, *cyberbullying* djeca doživljavaju i kod kuće, u informatičkim učionicama, internetskim kafićima, knjižnicama i svim mjestima na kojima imaju pristup internetu i na kojima su se dosad osjećali sigurno.

Internet naizgled pruža mogućnost skrivanja identiteta počinitelja, što djecu ohrabruje i pruža im osjećaj moći te uvjerenje da neće biti kažnjena za svoje nasilno ponašanje te ih potiče na daljnje nasilje. Stoga mnoga djeca čine stvari koje u realnom životu nikada ne bi učinili. Svjedoci takve vrste nasilja mnogobrojni su i brzo se povećavaju. Djeca i mladi teže razumiju štetu koju su počinili, jer ne vide osobu prema kojoj su nasilni. Nasilje putem interneta postaje nažalost stil njihova života, pokušaj rješavanja vlastitih frustracija te način zabave koji poprima sve brutalnije oblike.

Istraživanja pokazuju da nasilje putem interneta u djece može dovesti do ozbiljnih posljedica: osjećaja usamljenosti, straha, loše slike o sebi, niskog samopoštovanja i samopouzdanja, psihosomatskih tegoba, depresivnosti, a u ekstremnim slučajevima i do samoubojstva. Posebno zabrinjava često pretvaranje internetskog (*online*) nasilja u nasilje u izravnom kontaktu, mimo interneta (*offline*). Često se *cyberbullying* nastavlja na *bullying* u školi i na ulici.

Uloga odraslih u zaštiti djece

Dječja vještina uporabe tehnologije znatno nadmašuje zrelost njihove prosudbe, pa djeca, s obzirom na svoju dob, pomanjkanje iskustva i lakovjernost, nisu u stanju procijeniti opasnost situacija u koje se upuštaju, misleći da su bezazlene. Stoga im je i u ovom segmentu nužna podrška i pomoć odraslih. Odrasli su dužni i moraju znati procijeniti sve rizike koje nove tehnologije donose i kako njima upravljati.

Sustav zaštite djece na internetu obuhvaća brojna društvena područja, od obitelji, odgojno-obrazovnih ustanova, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite te pravosudne zaštite djece. No problem povreda prava djece na internetu i mobitelu u nas je relativno nov, o čemu svjedoče i nesnalaženja ključnih subjekata u navedenim sustavima u zaštiti prava djece, kao i manjkavosti u postupanju na svim razinama. Djeca, roditelji i djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova još nisu stekli potrebna znanja i vještine zaštite na internetu.

U vezi sa zaštitom djece na internetu i u komunikaciji putem mobitela u krugu **obitelji** sve su uočljiviji strah i bespomoćnost roditelja, nedostatak informacija o načinima zaštite djece, neinformiranost o postupanju nadležnih tijela nakon doživljenih povreda djece, kažnjavanje djece i zabrana korištenja interneta, odustajanje od prijava i privatnih tužbi, od-

bijanje traženja i pružanja psihološke pomoći djeci žrtvama i počiniteljima te nedostatak nadzora i kontrole. Roditeljska uloga u zaštiti djece putem interneta još je složenija jer danas djeca već u osnovnoškolskoj dobi znaju mnogo više od njih o računalima. Mnogi roditelji zbog opasnosti koje ne razumiju pribjegavaju radikalnom rješenju i djeci potpuno zabranjuju uporabu interneta. Potpuna zabrana može više škoditi nego koristiti. S druge, pak, strane, ima onih roditelja koji imaju potpuno povjerenje u djecu te im pružaju mogućnost neograničenog korištenja interneta, što također nije dobro, jer, koliko god imali povjerenje u vlastito dijete, ne možemo imati povjerenje i u sve druge korisnike s kojima ono dolazi u kontakt. Stoga je nužno roditelje naučiti osnove sigurne uporabe interneta i informirati ih o rizicima, kako bi mogli utvrditi vlastita pravila i smjernice ponašanja za svoju djecu te ih voditi putovima interneta podjednako sigurno kao i u drugim životnim situacijama. Ujedno ih je važno senzibilizirati za zaštitu djece na internetu i nadzor nad njegovom uporabom te ih upoznati s pravima i obvezama svih subjekata koji se bave zaštitom djece kao i načinom postupanja u slučaju povreda prava djece putem interneta.

Ključnu ulogu u senzibilizaciji i edukaciji i djece i odraslih ima **škola**. Prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, sve škole u Hrvatskoj imaju ugrađene programe zaštite koji filtriraju i blokiraju neprikladne internetske poruke i stranice. Spomenuti programi uvelike pridonose zaštiti djece, ali učinkovitije je poučiti djecu vlastitim mehanizmima zaštite i pravilnom korištenju interneta. Edukacija o korištenju interneta i mobitela na siguran i odgovoran način za djecu i roditelje i učitelje ima, dakako, dugotrajniji i veći utjecaj nego samo filtriranje programa i zabrana korištenja novih tehnologija. Stoga je zadaća škole podizanje svijesti i senzibiliziranje svih subjekata koji su uključeni u zaštitu djece o ovom problemu, putem medija, tribina, brošura i radionica.

Pri pojavama *cyberbullyinga* uočljive su nemoć, neosviještenost i nedovoljna educiranost odgojno-obrazovnih djelatnika. Njihova neinformiranost očituje se i u neprepoznavanju nasilja među djecom i u nepoduzimanju mjera zaštite. Problem je i nepostojanje jasnih pravila za služenje internetom i mobitelom u školama. Odgojno-obrazovna uloga škole u sprječavanju nasilja nezamjenjiva je, što se nerijetko zaboravlja.

Osim obitelji i škole, u zaštiti, informiranju i poučavanju djece o sigurnom i odgovornom ponašanju na internetu važnu ulogu mogu imati i mediji kao i korporacije internetske tehnologije i proizvođači softverskih programa za zaštitu računala i mreža. Nužno je podržati i poticati preventivne programe za zaštitu djece na internetu, kampanje i promotivne materijale namijenjene senzibilizaciji za ovaj problem, internetske stranice koje se bave zaštitom djece na internetu i koje nude informacije, savjete i ideje posebno namijenjene djeci, roditeljima i stručnjacima. Korisna su internetska savjetovišta, web-portali za od-

goj i obrazovanje o služenju internetom – pomoću interneta, kao i *online* servisi putem kojih bi djeca mogla prijaviti slučajeve nasilja na internetu. Uključivanje djece kao krajnjih korisnika u kreiranje ovakvih stranica zasigurno bi još više pridonijelo ostvarenju njihovih prava i sveobuhvatnijoj zaštiti na internetu.

Iskustva u radu Ureda pravobraniteljice za djecu i prijave djece, roditelja i drugih građana u vezi s nasiljem putem novih komunikacijskih tehnologija upućuju na slabe točke i potrebna poboljšanja u pojedinim sustavima. U okviru sustava **socijalne zaštite** uočava se nepoduzimanje mjera obiteljskopravne zaštite u odnosu na djecu počinitelje ovakve vrste nasilja, a i u odnosu na djecu žrtve, što se može shvatiti kao prešutno podržavanje povreda prava djece. U sustavu **zdravstvene zaštite** zabrinjava nepružanje dovoljne i adekvatne psihološke pomoći djeci počiniteljima i žrtvama, što rezultira novim povredama i dodatnom viktimizacijom djece. U tom pogledu nužno je educirati i senzibilizirati ponajprije roditelje i stručnjake o nužnosti pružanja stručne pomoći i djeci žrtvama i djeci počiniteljima nasilja putem interneta i mobitela. U okviru sustava **pravosudne zaštite** nužno je ubrzati sudske postupke koji se odnose na djecu te izricati strože kazne odraslim počiniteljima nasilja nad djecom putem interneta. Uz navedene probleme na praktičnoj i institucionalnoj razini ističe se i potreba provođenja relevantnih istraživanja koja bi rasvijetlila samu pojavu i njezine uzroke. Potrebno je također dopuniti i prilagoditi pojedine zakonske propise.

Kad se nasilje dogodi

Zadaće odgojno-obrazovnih ustanova, policije i svih drugih koji saznaju za ovu vrstu nasilja proizlaze iz “Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom”, prema kojem su svi dužni prijaviti nasilje policiji i centru za socijalnu skrb. Ako je dijete žrtva elektroničkog nasilja, prije svega mu je važno pružiti potporu i uputiti mu jasnu poruku da ono nije krivo zbog toga što mu se događa te poduzeti sve mjere kako bi ga se zaštitilo. Svaki takav slučaj treba prijaviti policijskoj upravi, a policija će provesti kriminalističku obradu te će, ako utvrdi postojanje elemenata kažnjivih radnji, poslati izvješće državnom odvjetništvu ili centru za socijalnu skrb, koji će na osnovi prikupljenih informacija pokrenuti postupak.

Ako je riječ o vršnjačkome nasilju putem interneta, počinitelju u dobi do 14 godina bit će izrečene mjere obiteljskopravne zaštite (nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi), počinitelju starom od 14 do 16 godina izriču se odgojne mjere (disciplinske mjere, mjere pojačane brige i nadzora ili zavodske mjere), a počinitelju starom od 16 do 18 godina kazna maloljetničkog zatvora. Pritom uvijek treba imati na umu članak 3. Konvencije o pravima djeteta, prema kojemu u svim aktivnostima koje se poduzimaju u odnosu na djecu najbolji interes djeteta mora imati prednost.

Zaključak

S obzirom na snažan rast broja korisnika interneta i mobitela kao i postojeće razmjere povreda prava djece putem novih tehnologija, možemo očekivati nastavak tendencije porasta ove vrste nasilja. Stoga ovaj problem zahtijeva odgovornost i žurnu reakciju cjelokupne društvene zajednice, i na zakonodavnoj i na praktičnoj, a posebno na preventivnoj razini. Zaštiti djece u virtualnom svijetu pridonijet će podizanje razine svijesti i poučavanje djece o opasnostima interneta, njegovu pravilnom korištenju, odgovornom ponašanju i o mogućnostima njihove zaštite. Podjednako važan činitelj u zaštiti djece je i nadzor odraslih nad aktivnostima djece te preventivni programi u odgojno-obrazovnim ustanovama i u lokalnoj zajednici, koji uključuju predavanja i radionice za djecu, roditelje i nastavnike. U suočavanje s problematikom nasilja putem interneta i njezino rješavanje neophodno je uključiti i samu djecu.

PORUKE DJECI I RODITELJIMA O ZAŠTITI OD NASILJA PUTEM INTERNETA

Djeco!

ZNATE LI S KIM SE DOPISUJETE PUTEM INTERNETA I MOBITELA?

Sedam zlatnih pravila za sigurno chatanje i sms dopisivanje

- 1. Nikad nemojte nepoznatim ljudima putem interneta ili mobitela davati podatke o sebi, svojoj obitelji i prijateljima, ne otkrivajte im svoje prezime ni adresu, nemojte reći u koju školu idete, jer ne možete znati kakve su im namjere. Važno je da im ne šaljete svoje fotografije, fotografije obitelji ili prijatelja jer se one mogu na razne načine zlorabiti.*
- 2. Imajte na umu da "nepoznati" s kojim se dopisujete i koji se predstavlja kao dečko od 15 godina može zapravo biti muškarac od 50 godina i slati vam lažne podatke o sebi zajedno s tuđom fotografijom.*
- 3. Ne primajte na dar bonove za mobilni telefon od nepoznatih jer će oni zasigurno tražiti nešto zauzvrat.*
- 4. U dopisivanju mobitelom ili internetom nemojte pisati ništa čega biste se sramili kad bi to pročitali vaši prijatelji u školi ili u naselju i ne šaljite fotografije koje ne biste željeli*

pokazati drugima. Sve što pošaljete zlonamjerna osoba može iskoristiti da vas ucjenjuje, može prijetiti da će to objaviti na internetu, na ulazu u vašu školu ili zgradu u kojoj stanujete.

- 5. Ako vam netko šalje uznemirujuće, prijeteće ili prostačke poruke na mobitel, svakako to recite roditeljima ili nastavniku u kojeg imate povjerenja. Niste vi krivi zbog toga što vam prijete i vrijeđaju vas. Zatražite pomoć od roditelja čak i kad mislite da ste učinili nešto nedopušteno.*
- 6. Nemojte izbrisati s mobitela podatke i fotografije koje vam je poslao zlostavljač jer će pomoću njih policija lakše pronaći osobu koja vam prijete.*
- 7. Nikad nemojte ići sami na sastanak s osobom koju ste upoznali putem mobitela, na chatu ili putem bloga. Ako ta osoba ustrajava na tome da dođete bez pratnje, nemojte ići na takav sastanak.*

Roditelji!

Informirajte se o internetu i opasnostima virtualnog svijeta. Dopustite djeci da vas pouče o nekim načinima uporabe interneta.

Razgovarajte s djecom o mogućnostima korištenja interneta, o opasnostima i mogućim posljedicama. Uspostavite zajedno s djecom pravila korištenja. Uputite ih na pozitivne sadržaje i mogućnosti interneta.

Stavite računalo na istaknuto mjesto u stanu. Provedite neko vrijeme zajedno s djecom na internetu. Upoznajte stranice koje posjećuju vaša djeca kao i njihove internetske prijatelje.

Pružite djeci potporu u prijavljivanju nasilja putem interneta.

Literatura

- Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2007. godinu. (2008) URL: <http://www.dijete.hr>.
- Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu 2008. godinu. (2009) URL: <http://www.dijete.hr>.
- Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu (2010) URL: <http://www.dijete.hr>.
- Konvencija o pravima djeteta. (2007) Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Obiteljski zakon (2003,2007) Narodne novine, 116/03, 107/07.
- Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom. (2004) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Buljan Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I. (2003) Dijete na internetu. Zagreb: Hrabri telefon – telefon za zlostavljanu i zanemarenu djecu.
- Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K., Muhek, R. (2006) Nasilje preko interneta. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba.
- Aftab, P. (2003) Kako prepoznati opasnosti interneta, vodič za škole i roditelje. Zagreb: Neretva.
- Ćosić, I., Pregrad, J., Salečić, I., Tomić-Latinac, M. (2010) Prekini lanac – zaustavimo elektroničko nasilje. Zagreb: UNICEF-ov ured za Hrvatsku.
- www.poliklinika-djeca.hr
- www.unicef.hr
- www.dijete.hr

Stipe Jagnjić*

ULOGA POLICIJE U ZAŠTITI DJECE OD NASILJA PUTEM RAČUNALNOG SUSTAVA ILI MREŽE

Policijski se službenici sve više susreću s različitim oblicima povrede prava djece i maloljetnika putem računalnih sustava i mreža. Najčešći su oblici viktimizacije djece i maloljetnika nasilje među mladima putem računalnog sustava ili mreže, dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži i “vrbovanje” djece putem interneta ili mobitela radi daljnje viktimizacije.

Nasilje među mladima putem računalnog sustava ili mreže

U posljednje vrijeme policijski se službenici sve više susreću s relativno novom pojavom, s nasiljem među mladima putem računalnih sustava i mreža nazvanog *cyberbullying*. Sva svjetska istraživanja na temu *cyberbullyinga* pokazuju da je ta pojava rastući problem te da je za njezino suzbijanje potrebno zajedničko djelovanje šire društvene zajednice. Naime, današnja djeca imaju vrlo jednostavan pristup računalima, mobitelima i ostaloj tehnologiji te, nažalost, time se koriste i za nasilje prema drugoj djeci.

Najčešće vrste nasilja su sljedeće:

- uznemiravajuće poruke poslone e-mailom, mobitelom ili pomoću *chata* (prijetnje, uvrede, omalovažavanje i drugo)
- objavljivanje privatnih i neistinitih podataka na *chatu*, blogu ili internetskoj stranici
- slanje malicioznih programa i oštećenje računalnih sustava
- krađa lozinke
- postavljanje internetske ankete o žrtvi
- slanje pornografije ili neželjene pošte na e-mail i mobitel.

Navedeno je nasilje, u određenim slučajevima, inkriminirano kao kazneno djelo ili je zadiranje u prava djeteta koje zahtijeva policijsku intervenciju. Iako u zakonskoj regulativi

* Voditelj Odsjeka za maloljetničku delinkvenciju Policijske uprave splitsko-dalmatinske

nema konkretnih odredbi koje se odnose isključivo na nasilničko ponašanje putem interneta, postoje drugi pozitivni propisi na osnovi kojih je moguće sankcionirati počinitelje nasilja.

Naime, i Konvencija o pravima djeteta u članku 16. navodi: “Dijete neće biti podvrgnuto samovoljnom i nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom ili dopisivanje, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, dijete ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog miješanja ili napada.”

Djeca i maloljetnici, čineći vršnjačko nasilje putem interneta i mobitela mogu ostvariti i obilježja kaznenih djela iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske. U tom slučaju nakon prijave ili saznanja policijskih službenika da postoji sumnja da je počinjeno kazneno djelo, koje se progoni po službenoj dužnosti, isti su dužni na osnovi članka 177. Zakona o kaznenom postupku poduzeti potrebne mjere da se pronađe počinitelj kaznenog djela, da se počinitelj ili sudionik ne sakrije ili ne pobjegne, da se otkriju i osiguraju tragovi kaznenog djela i predmeti koji mogu poslužiti pri utvrđivanju činjenica te da se prikupe sve obavijesti koje bi mogle biti korisne za uspješno vođenje kaznenog postupka. Radi ispunjenja tih zadataka redarstvene vlasti mogu, među ostalim, tražiti potrebne obavijesti od građana, a od pravne osobe koja pruža telekomunikacijske usluge mogu zatražiti provjeru istovjetnosti telekomunikacijskih adresa koje su u određenom razdoblju uspostavile vezu te poduzeti druge mjere i radnje.

Zadaće policije proizlaze i iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, koji se zasniva na sadržaju i obvezama propisanim Programom aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima, koji je donijela Vlada Republike Hrvatske 25. veljače 2004. Bitno je naglasiti da u tom slučaju policijski službenici interveniraju bez obzira na to je li kazneno djelo počinjeno ili jesu li prava djeteta povrijeđena na bilo koji drugi način. U skladu s Protokolom, nasiljem među djecom i mladima smatra se svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od njihovih vršnjaka učinjeno radi povrjeđivanja, a koje se, neovisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i upućuje na neravnotežan odnos snaga. U skladu s Protokolom, nasiljem se, među ostalim, smatra i psihičko i emocionalno nasilje prouzročeno opetovanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece. Negativni postupci su ogovaranje, nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje, zastrašivanje, izrugivanje, namjerno zanemarivanje i isključivanje iz skupine kojoj pripada ili isključivanje i zabranjivanje sudjelovanja u različitim aktivnostima radi nanošenja patnje ili boli, širenje glasina radi izolacije djeteta od ostalih učenika, oduzimanje stvari ili novca, uništavanje

ili oštećivanje djetetovih stvari, ponižavanje, naređivanje ili zahtijevanje poslušnosti ili na drugi način dovođenje djeteta u podređeni položaj, kao i sva druga ponašanja počinjena od djeteta i mlade osobe (unutar kojih je i spolno uznemiravanje i zlostavljanje) kojima se drugom djetetu nanosi fizička i duševna bol ili sramota. Svi navedeni negativni postupci mogu se počiniti putem interneta ili mobitela a da je pritom identitet počinitelja skriven. Sva nadležna tijela dobila su obveze u skladu s Protokolom, a obveze su policijskih ustrojstvenih jedinica sljedeće:

- žurno uputiti specijaliziranoga policijskog službenika za maloljetničku delinkvenciju, a iznimno drugoga policijskog službenika, radi poduzimanja nužnih i neodgodivih mjera i radnji, na mjesto događaja, utvrditi sve činjenice i okolnosti vezane za prijavu te poduzeti sve potrebne radnje radi pružanja pomoći žrtvi, radi sprječavanja nastavljanja nasilja kao i zdravstvenog zbrinjavanja žrtve
- pribaviti podatke potrebne za razjašnjavanje slučaja te utvrditi eventualno postojanje elemenata kažnjive radnje i identificirati počinitelja
- u slučaju intervencije policijskih djelatnika, kada se utvrdi postojanje osnovane sumnje da je učinjen prekršaj ili kazneno djelo, policijski službenici postupit će u skladu s propisima iz svoje nadležnosti
- provesti kriminalističku obradu maloljetnih počinitelja nasilja u nazočnosti roditelja ili zakonskih zastupnika, a u slučaju njihove nedostupnosti, u nazočnosti djelatnika socijalne skrbi
- u skladu s važećim propisima provesti žurne istražne radnje te, ovisno o okolnostima slučaja, podnijeti kaznenu prijavu nadležnom državnom odvjetniku za mladež, odnosno podnijeti optužni prijedlog prekršajnom sudu zajedno s prijedlogom za izricanje primjerenih zaštitnih mjera
- o zaprimljenoj prijavi, odnosno dojavi o nasilju među djecom i mladima obavijestiti nadležni Centar za socijalnu skrb radi poduzimanja mjera obiteljskoppravne zaštite
- voditi odgovarajuće evidencije zaštićenih podataka o slučajevima prijave ili obavijesti o nasilju među mladima.

U navedenim vrstama nasilja među mladima putem interneta vidljivo je da su neka ponašanja kaznena djela opisana u Kaznenom zakonu Republike Hrvatske. Najčešća kaznena djela koja mogu počiniti djeca i maloljetnici putem računalnog sustava i putem mobitela su prijetnje, uvrede, klevete, iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika, povreda tajnosti, cjelovitosti i dostupnosti računalnih podataka programa ili sustava i druga kaznena djela.

U praksi se najčešće susrećemo s kaznenim djelom prijetnji iz članka 129. Kaznenog zakona.

Tko drugome ozbiljno prijeti kakvim zlom da bi ga ustrašio ili uznemirio, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci. (članak 129. stavak 1. Kaznenog zakona)

Tko drugome ozbiljno prijeti da će njega ili njemu blisku osobu usmrtiti, teško tjelesno ozlijediti, oteti ili oduzeti slobodu, ili joj nanijeti zlo podmetanjem požara, eksplozijom, ionizirajućim zračenjem ili drugim opasnim sredstvom, ili joj uništiti društveni položaj ili materijalni opstanak, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. (članak 129. stavak 2. Kaznenog zakona)

Ako je kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinjeno prema službenoj ili odgovornoj osobi u svezi s njenim radom ili položajem, ili prema većem broju osoba, ili ako je prouzročilo veću uznemirenost građana, ili ako je osoba kojoj se prijeti zbog toga dulje vrijeme stavljena u težak položaj, ili ako je počinjeno u sastavu grupe ili zločinačke organizacije, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. (članak 129. stavak 3. Kaznenog zakona)

Najčešće je riječ o prijetnjama putem SMS poruka mobitelom, e-mail porukama ili na *chatu*. Radnja kaznenog djela sastoji se u prijetnji drugom nekim zlom da bi ga se prestrašilo ili uznemirilo. Prijetnja se može odnositi na bilo kakvo zlo, a ne samo na napad na život i tijelo neke osobe, a izraziti se može usmeno, pismeno, neposredno, konkludentnim radnjama i slično.

U glavi petnaestoj Kaznenog zakona nalaze se kaznena djela protiv ugleda i časti: uvreda, kleveta i iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika.

Tko uvrijedi drugoga putem tiska, radija, televizije, pred više osoba, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je uvreda postala pristupačna većem broju osoba, kaznit će se novčanom kaznom do stopedeset dnevnih dohodaka. (članak 199. stavak 2. Kaznenog zakona)

Uvreda je kazneno djelo kojim počinitelj izražava omalovažavanje druge osobe ili nepoštivanje dostojanstva drugog. Teži, tj. kvalificirani oblik jest ako je uvreda na neki način postala dostupna većem broju ljudi, što je pomoću interneta itekako moguće.

Tko za drugog iznese ili prenese nešto neistinito što može škoditi njegovoj časti ili ugledu putem tiska, radija, televizije, pred više osoba, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je kleveta postala pristupačna većem broju osoba kaznit će se novčanom kaznom. (Članak 200. stavak 2. Kaznenog zakona)

Klevetu čini osoba koja o drugom iznese ili prenese nešto neistinito što može štetiti njegovoj časti i ugledu. Iznošenje ili prenošenje klevete uglavnom se čini usmeno ili pismeno, a iznesena tvrdnja mora biti takva da izaziva prezir okoline i umanjuje ugled osobe u sredini u kojoj živi. Kao i kod uvrede, riječ je o težem obliku kažnjiva djela ako je kleveta počinjena putem tiska, radija, televizije, interneta, u prisustvu više osoba ili tako da je postala pristupačna većem broju osoba.

Tko iznese ili prenese nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta zbog čega je ono izvrgnuto poruzi vršnjaka ili drugih osoba ili su kod njega nastupile teže duševne smetnje kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. (članak 201. stavak 3. Kaznenog zakona)

Ovo se kazneno djelo sastoji od iznošenja bilo kakvih sadržaja iz osobnoga ili obiteljskog života djeteta zbog čega je ono izloženo poruzi ili su u njega nastupile teže duševne smetnje. Činjenice koje se iznose mogu se odnositi na bilo koju sferu intimnoga ili obiteljskog života kao što je način vođenja osobnog života, činjenice koje se odnose na obitelj i slično.

Cyberbullying policiji može prijaviti svatko tko ima saznanja o tome (djeca, maloljetnici, roditelji, škole i drugi). Policija će zaprimiti prijavu te će, ako postoji sumnja da je počinjeno kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti, u skladu s člankom 177. Zakona o kaznenom postupku, poduzeti sve mjere da se otkrije nepoznati počinitelj. U tom slučaju policija može od pravnih osoba koje pružaju telekomunikacijske usluge zatražiti provjeru istovjetnosti telekomunikacijskih adresa koje su u određenom razdoblju uspostavile vezu, čime se najčešće identificira počinitelj. Naime, policijski će službenici zatražiti i dobiti potrebne podatke od *providera* koji pruža uslugu pristupa internetu i administratora o tome kada je određeno računalo pristupilo određenoj internetskoj stranici te gdje se ono nalazi. Svakom računalu koje je spojeno na internet *provider* dodjeljuje IP adresu, tj. identifikacijski broj, pa se može vidjeti gdje se nalazi određeno računalo i kojim se *providerom* koristi za spajanje na internet. Svaki put kad se spoji na internet računalu se dodjeljuje nova IP adresa koja se sastoji od četiri broja vrijednosti od 0-255 koji su odvojeni točkom. Računala *providera* bilježe koja je IP adresa dodijeljena kojem računalu i u koje vrijeme. Statistike web-stranica bilježe IP adrese računala koja su posjetila tu stranicu.

Na taj način i vlasnik (administrator) internetske stranice i *provider* mogu znati vrijeme kad je neko računalo pristupilo određenoj stranici kao i gdje se ono nalazi. *Provideri* i administratori internetskih stranica zakonom su obvezani držati u tajnosti privatne podat-

ke posjetitelja stranica. To pogotovo vrijedi za stranice na kojima su *e-mail*, *chat*, forum ili blog. Privatni podaci su ime i prezime, adresa, broj telefona, e-mail adresa, lozinka te broj kreditne kartice, ali i IP adresa, s obzirom na to da se pomoću nje mogu doznati ostali podaci.

Ali, ukoliko netko protiv posjetitelja stranice podnese kaznenu prijavu policiji, administrator stranice i *provider* obvezni su na zahtjev policijskih službenika istima omogućiti uvid u svoje statistike kako bi mogli identificirati i pronaći počinitelja.

Ako je kazneno djelo počinjeno pomoću mobitela, policijski će službenici zatražiti od nadležnih telekomunikacijskih tvrtki ispis odlazno-dolaznih poziva predmetnih mobitela te njihovih mobitela radi pronalaska počinitelja kaznenog djela. Također će se zatražiti nalog za pretragu mobitela od istražnog suca te će se obaviti pretraga radi pronalaska dokaza.

Veoma je bitno za dokazivanje navedenih kaznenih djela da oštećene osobe sačuvaju sve predmetne poruke, e-mail adrese, telefonske brojeve, internetske stranice i sve ostalo što može pomoći u što bržem otkrivanju počinitelja.

Nakon provedene kriminalističke obrade protiv počinitelja kaznenog djela podnosi se kaznena prijava nadležnom državnom odvjetništvu za mladež. Također, policijski službenici o svim oblicima nasilja među mladima, bez obzira na to je li utvrđeno kazneno djelo ili je na drugi način povrijeđeno pravo djeteta, izvješćuju nadležni centar za socijalnu skrb radi poduzimanja mjera iz njihove nadležnosti.

Važno je napomenuti da se prema djeci, počiniteljima kaznenih djela, ne može voditi kazneni postupak, ali centar za socijalnu skrb može u okviru svoje nadležnosti poduzeti mjere obiteljskopravne zaštite kao i mjere radi sprječavanja asocijalnog ponašanja djeteta. Kazneni postupak može se provesti prema maloljetnicima (od 14 do 18 godina). Mlađim maloljetnicima (od 14 do 16 godina) mogu se izreći samo odgojne mjere (sudski ukor, posebne obveze, upućivanje u centar za odgoj, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojni zavod i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu). Starijim maloljetnicima (od 16 do 18 godina), osim odgojnih mjera, može se izreći i kazna maloljetničkog zatvora. Počinitelji kaznenih djela ulaze u policijske i pravosudne evidencije, što im poslije može stvarati teškoće pri zapošljavanju i odabiru određenih zanimanja.

Nažalost, prema iskustvima iz zapadnih zemalja, *cyberbullying* u ekstremnim slučajevima dovodi i do pokušaja ubojstava i samoubojstava. Naime, 2006. godine u Sjedinjenim

Američkim Državama, u Saveznoj državi Missouri trinaestogodišnja je djevojčica počinila samoubojstvo vješanjem nakon što je primila desetak okrutnih poruka putem interneta. Jedna osoba je optužena u svibnju 2008. zbog svoje navodne uloge, tj. slanja navedenih poruka. Ovakvi su slučajevi rijetki, ali upućuju na ozbiljnost nasilja među djecom na internetu. Iako se policiji ne prijavljuje mnogo slučajeva *cyberbullyinga*, mišljenja smo da je “tamna brojka” ovih slučajeva velika te da, nažalost, može dovesti do ozbiljnih posljedica. Očito je da ni roditelji ni djeca još nisu dovoljno educirani o navedenoj problematici te da ni jedni ni drugi ne prepoznaju opasnosti.

Valja spomenuti inicijativu koju je u Kanadi pokrenula udruga nastavnika. Naime, oni su se dogovorili da će predložiti i utjecati na zastupnike u zakonodavnom tijelu da se *cyberbullying* inkriminira kao posebno kazneno djelo zbog sve većeg nasilja i određenih prepreka u borbi protiv ove pojave. Navedena je inicijativa vrlo pozitivan pomak radi budućeg sprječavanja nasilja. Mišljenja smo da bi inkriminacija nasilja nad djecom putem računalnog sustava ili mreže, kao posebnoga kaznenog djela, pojednostavnila postupanje policiji i pravosudnim tijelima u pronalasku i sankcioniranju počinitelja nasilja. Naime, nasilje među djecom na internetu, po sadašnjoj zakonskoj regulativi, može predstavljati kazneno djelo po službenoj dužnosti, po prijedlogu oštećene strane, kazneno djelo za koje se kazneni postupak pokreće po privatnoj tužbi ili uopće nije kazneno djelo. U svim su tim situacijama postupanja policije i pravosudnih tijela različiti, a u pojedinim situacijama postoje prepreke za otkrivanje počinitelja jer se podaci telekomunikacijskih tvrtki mogu dobiti samo u slučaju da je počinjeno kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti.

Dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži

Sve međunarodne policijske asocijacije godinama upozoravaju na porast evidentiranih kaznenih djela iz domene seksualnih delikata na štetu djece i maloljetnika. Posljednjih godina dječja pornografija na računalnom sustavu sve je češća. Hrvatski kazneni zakon već u svom izvornom tekstu iz 1997. poznavao je kaznena djela “iskorištavanje djece ili maloljetnih osoba za pornografiju” (članak 196.) i “upoznavanje djece s pornografijom” (članak 197.). Međutim, zbog širenja distribucije dječje i maloljetničke pornografije putem interneta, bilo je potrebno u Kaznenom zakonu propisati posebnu inkriminaciju s primjerenom kaznom. U skladu s Konvencijom o kibernetičkom kriminalu, Republika Hrvatska je 2004. godine u izmjenama i dopunama Kaznenog zakona uvela kazneno djelo “dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži” opisano u članku 197.a Kaznenog zakona:

Tko pomoću računalnog sustava ili mreže proizvodi, nudi, distribuira, pribavlja za sebe ili drugoga, ili tko u računalnom sustavu ili na medijima za pohranu računalnih podataka posjeduje pornografske sadržaje koji prikazuju djecu ili maloljetnike u seksualnom eksplicitnom ponašanju ili koji su fokusirani na njihove spolne organe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. (članak 197.a stavak 1.)

Tko djetetu, posredstvom računalnog sustava, mreže ili medija za pohranu računalnih podataka učini pristupačnim slike, audiovizualne sadržaje ili druge predmete pornografskog sadržaja, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. (članak 197.a stavak 2.)

Posebne naprave, sredstva, računalni programi ili podaci korišteni ili prilagođeni za počinjenje kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka oduzet će se. (članak 197.a stavak 3.)

U stavku 1. inkriminirano je ponašanje iz članka 9. Konvencije o kibernetičkom kriminalu odnosno kaznena djela vezana uz dječju pornografiju. Napominjemo kako Konvencija pod pojmom dječje pornografije podrazumijeva i maloljetničku pornografiju.

Stavak 2. sankcionira činjenje pristupačnim djeci slika, audiovizualnih sadržaja ili drugih predmeta pornografskog sadržaja putem računalnog sustava, tj. računala, mreže odnosno interneta ili kakve druge mreže te medija za pohranu računalnih podataka (disketa, CD-ova, DVD-ova i drugih medija kojima se koriste računala). Nažalost, pornografski je sadržaj danas djeci i maloljetnicima lako dostupan na internetu. Naime, djeca surfajući internetom mogu neometano doći na web-stranice s pornografskim sadržajem. Vlasnik stranice ne može znati tko je iza računala koje je pristupilo određenoj stranici. Web-stranice s pornografskim sadržajem obično postavljaju link s pitanjem: "Jeste li stariji od 18 godina?", na što potvrdnim odgovorom dobivamo pristup pornografskom sadržaju. Navedena metoda svakako nije učinkovita u sprječavanju djece da pristupe pornografskom sadržaju te bi svakako trebalo na međunarodnoj razini pronaći učinkovitije metode. Međutim, članak 197.a stavak 2. uspješno se može primijeniti na slučajeve kada se djeci i maloljetnicima izravno nudi i dostavlja pornografski sadržaj.

U Republici Hrvatskoj svake se godine ostvaruje porast broja ovih kaznenih djela. Tako je 2005. u Republici Hrvatskoj bilo evidentirano 12 kaznenih djela dječje pornografije na računalnom sustavu, 2006. evidentirana su 23 kaznena djela, a godinu dana poslije evidentirana su 34 kaznena djela. U prvih osam mjeseci 2008. godine u Republici Hrvatskoj zabilježeno je 78 navedenih kaznenih djela, s tendencijom porasta. Glavni razlog povećanja dječje pornografije na internetu je veliki profit. Naime, prema nekim procjenama godišnje se od dječje pornografije ostvari profit veći od 50 milijardi dolara.

Dječja pornografija na računalnom sustavu međunarodni je problem i ne poznaje granice. Stoga je radi sprječavanja ove pojave neophodna međunarodna policijska suradnja koja se ostvaruje putem međunarodnih policijskih asocijacija, ponajprije Interpola, Europolu i sličnih organizacija. I Konvencija o kibernetičkom kriminalu naglašava potrebu suradnje. Naime, u Konvenciji je navedeno da će države stranke jedna s drugom surađivati u najširem mogućem opsegu u skladu s odredbama Konvencije, primjenjujući relevantne međunarodne instrumente međunarodne suradnje u kaznenopravnim stvarima, sporazume sklopljene na osnovi jedinstvenoga ili recipročnog zakonodavstva i unutarnjeg prava, radi provođenja istraga i postupaka povodom kaznenih djela vezanih uz računalne sustave i podatke ili radi prikupljanja dokaza o kaznenom djelu u elektroničkom obliku. Također je navedeno da će stranke jedna drugoj pružiti uzajamnu pomoć u najširem mogućem opsegu radi provođenja istraga ili postupaka povodom kaznenih djela vezanih uz računalne sustave i podatke ili radi prikupljanja dokaza o kaznenom djelu u elektroničkom obliku.

Jedna od karakteristika ove pojave uska je povezanost s drugim kaznenim djelima. Naime, djeca koja su snimana za dječju pornografiju često završe u lancima dječje prostitucije. Trgovina ljudima također je usko povezana s dječjom pornografijom. Procjenjuje se da na taj način godišnje 20 000 djece završi u pornografskoj industriji. Djeca korištena za dječju pornografiju često su i žrtve otmica, svih oblika zlostavljanja te, nažalost, i ubojstava.

Policija u skladu s člankom 177. Zakona o kaznenom postupku provodi izvide. Međutim, važno je navesti da u skladu s člankom 180. Zakona kad se izvidi kaznenih djela ne bi mogli provesti na drugi način ili bi bili "skopčani s nerazmjernim teškoćama", na zahtjev državnog odvjetnika istražni sudac može protiv osobe za koju postoje osnovane sumnje da je sama počinila kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa počinjeno na štetu djece ili maloljetnika ili da je zajedno s drugim osobama sudjelovala u tome (Glava XIV.), odrediti mjere kojima se privremeno ograničavaju određena njegova ustavna prava, i to:

1. nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, odnosno sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu
2. ulazak u prostorije radi provođenja nadzora i tehničko snimanje prostorija
3. tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta
4. uporaba prikrivenih istražitelja i pouzdanika
5. simulirani otkup predmeta te simulirano davanje potkupnine i simulirano primanje potkupnine
6. nadzirani prijevoz i isporuka predmeta kaznenog djela.

Navedene mjere mogu se provesti protiv osobe za koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika, što uključuje i predmete dječje pornografije. Mjere iz točke 1. stavka 1. navedenog članka mogu se odrediti i prema osobama za koje postoje osnove sumnje da počinitelju ili od počinitelja kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika prenose priopćenja i poruke u vezi s djelom, odnosno da se počinitelj služi njihovim priključcima na telefon ili drugim telekomunikacijskim uređajem. Navedenom zakonskom odredbom regulirano je ograničavanje određenih ustavnih prava kao što je zajamčeno štovanje osobnog ili obiteljskog života, sloboda i tajnost dopisivanja i svih drugih oblika općenja te određene vrijednosti zaštićene i međunarodnim pravom. Međutim, i Europska konvencija o ljudskim pravima u članku 8. stavku 2. dopušta zakonsko ograničenje prava na tajnost privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja, radi zaštite interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, gospodarske dobrobiti zemlje te radi sprječavanja nereda i zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Naravno da u to spada i zaštita djece i maloljetnika od bilo kakvoga seksualnog iskorištavanja, uključujući dječju pornografiju.

Dječja pornografija na računalnom sustavu i mreži može se pronaći na web-stranicama, e-mailu, IRC-u (*Internet Relay Chat*), newsgrupama, P2P servisima (Kazaa, Gnutella, WinMX, i drugi) kao i na svakom drugom servisu koji se može rabiti za dječju pornografiju na računalnom sustavu ili mreži. Također se može pronaći pohranjena na računalu kao i na različitim medijima. Formati u kojima se pronalaze su slike, filmovi, tekstovi, datoteke u kompresiji i drugo.

Danas na svijetu ima više od pet milijardi web-stranica, a procjenjuje se da ih dnevno nastaje oko 100.000 novih. Nažalost, sve web-stranice nisu zakonite te se smatra da je oko 5% stranica nezakonito. Nezakonitim stranicama potpuni pristup imaju obično samo članovi koji plaćaju pristup, tj. članarinu ili *download* sadržaja, što se obavlja kreditnim karticama. Članovi se registriraju u jednoj zemlji, dok plaćanje ide servisima u drugim državama, a novac se prebacuje na račune u trećim državama. Ove nezakonite web-stranice obično kratko traju, a promocija se obavlja pomoću spam e-mailova, newsgrupa ili sličnih stranica, linkova i slično.

Jedna od najvažnijih radnji policije pretraga je oduzetih računala i medija za koje se sumnja da na njima postoji dječja pornografija. Policijski službenici pretragu računala provode po nalogu istražnog suca, a u skladu sa Zakonom o kaznenom postupku. Zadaća pretrage je pronaći i fiksirati tragove i dokaze koji se nalaze na tvrdom disku privremeno oduzetoga osobnog računala i drugim uređajima, a koji mogu poslužiti u kaznenom

postupku. Potrebno je pregledati cjelokupan sadržaj tvrdog diska i drugih uređaja radi pronalazjenja datoteka koje sadržavaju tragove i dokaze. Prikupljanje, zaštita i analiza dokaza u digitalnom obliku te njihova prezentacija kao materijalnih dokaza u kasnijim kaznenim postupcima naziva se računalna forenzika.

Tijekom svake kriminalističke obrade policijski službenici surađuju s nadležnim državnim odvjetništvom. U svim slučajevima obavlja se pretraga stana i drugih prostorija te se privremeno oduzimaju računala, mediji i drugi dokazi. Nakon što se obavi pretraga računala i medija, razgovara se s počiniteljem kod kojega je pronađena dječja pornografija te se provodi daljnja kriminalistička obrada (poligrafsko testiranje te druge mjere i radnje) radi utvrđivanja je li osoba koja posjeduje dječju pornografiju na računalnom sustavu i mreži i izravno seksualno zlostavljala djecu ili maloljetnike, s obzirom na to da je čest slučaj da osobe koje posjeduju dječju pornografiju i sami seksualno zlostavljaju djecu.

Svi počinitelji ovih kaznenih djela dovode se nadležnom istražnom sucu. Jedan od osnovnih ciljeva kriminalističke obrade jest utvrditi osobe s kojima je osumnjičenik kontaktirao i razmjenjivao ovakve sadržaje kao i servise koji su za to korišteni. Ako se ovi podaci utvrde (dakle, e-mail adrese i lozinke, posjećivane web-stranice, newsgrupe, p2p servisi i slično), žurno se dostavljaju u MUP radi koordiniranja aktivnosti na razini RH, odnosno na međunarodnoj razini.

Jednu od najvećih akcija protiv dječje pornografije u posljednje vrijeme provela je nedavno hrvatska policija. U suradnji s Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske i Interpolom, policija je provela veliku akciju suzbijanja dječje pornografije nazvanu "Sledgehammer". Naime, zahvaljujući obavijesti jednoga našeg internetskog *providera* o iznimno velikom prometu na jednoj web-stranici pokrenuta je akcija u kojoj se utvrdilo da je ta web-stranica "hakerski provaljena" iz inozemstva, zbog čega je na nju postavljen nov sadržaj s 99 fotografija dječje pornografije. U vremenu od 5. do 8. kolovoza 2007., odnosno u vremenu od 76 sati, 52 minute i 24 sekunde, tom se sadržaju pristupilo više od 12 milijuna puta sa 144 115 različitih adresa iz 170 zemalja u svijetu, pa tako i Hrvatske. To pokazuje da su pedofilski lanci dobro povezani i organizirani te da informacije među njima vrlo brzo cirkuliraju. Tijekom kriminalističke obrade sačuvani su svi relevantni podaci onih koji su skidali fotografije, a svaka država iz koje je zabilježeno skidanje tih podataka obaviještena je putem Interpola o navedenim aktivnostima određenih IP adresa kako bi mogli u svojim državama nastaviti kriminalističku obradu. Na Hrvatsku su se odnosile 282 IP adrese u 19 naših županija.

Učinjene su provjere svih navedenih IP adresa te je utvrđeno da je pristup na internet ostvarilo 187 različitih subjekata. Na osnovi naloga nadležnih istražnih sudaca županij-

skih sudova, obavljene su pretrage stanova i drugih prostorija tih subjekata radi pribavljanja dokaza o posjedovanju sadržaja dječje pornografije, ali i tragova spajanja njihovih računala na stranicu s fotografijama.

U sklopu operativne akcije “Sledgehammer” obavljeno je više od 180 pretraga stanova i poslovnih prostora, privremeno je oduzeto 228 osobnih računala, 54 prijenosna računala, 65 tvrdih diskova i veći broj različitih medija za pohranu podataka.

“Vrbovanje” djece putem računalnih sustava ili mreža

U posljednje vrijeme pedofili sve više djecu “vrbuju” putem interneta, a sve manje na igralištima i ostalim otvorenim prostorima. Naime, oni sada mogu anonimno iz svojih domova ostvarivati kontakt i prikupljati informacije o djeci. Često na *chatu* ili na blogu pedofil ostvaruje komunikaciju i stupa u kontakt s djetetom lažno se predstavljajući i prikupljajući pažljivo podatke o djetetu. Djeca misle da su detalji koje daju na internetu bezazleni te su lake žrtve za pedofile. U komunikaciji takve osobe djeci šalju seksualne, nasilne, uznemirujuće i nepristojne poruke, nagovaraju ih na spolni odnos, konzumiranje alkohola i droga te na druga asocijalna ponašanja, za što njihovi roditelji ne znaju.

U posljednjih nekoliko godina policijski su službenici zabilježili nove pojavne oblike kaznenih djela počinjenih na štetu djece i maloljetnika korištenjem interneta i mobilnih telefona, kojima su prethodila “vrbovanja” djece putem interneta ili mobitela. Kaznena djela su počinjena na način da počinitelj upoznaje djecu i maloljetnike dolazeći do brojeva njihovih mobilnih telefona putem glazbenih emisija na lokalnim televizijskim postajama, koje su navedene brojeve emitirale za vrijeme trajanja glazbenih emisija. Drugi način upoznavanja je bio preko internetskih portala namijenjen međusobnom upoznavanju punoljetnih osoba. Nakon što je počinitelj pribavio broj mobilnog telefona, kreće komunikacija, odnosno proces zavođenja. Počinitelj u anonimnosti svoga doma, koja mu omogućuje lažno predstavljanje, tvrdi da ima 15, 16 ili 17 godina te da je mladić ili djevojka, pa ovisno o tome šalje MMS poruku na kojoj se nalazi slika zgodnoga mladića ili djevojke, koju prezentira kao svoju.

Daljnju komunikaciju nastavlja slanjem SMS poruka u kojima govori o sebi, svojim interesima, koju glazbu voli, kojim se sportom bavi, o svojim problemima s roditeljima i prijateljima. Na taj način nastoji zadobiti povjerenje žrtve, uspostaviti prijateljstvo, a onda i potaknuti osjećaj zaljubljenosti. Žrtva doista počinje osjećati povjerenje, zaljubljenost u osobu s MMS fotografije koja je tako dobro razumije i ima iste probleme kao i ona ili on. S vremenom počinje vjerovati da je s tom osobom u vezi, odnosno da “hodaju”. Zatim počinitelj polako u komunikaciju uvodi poruke seksualnog sadržaja, posebice nakon što od žrtve

primi MMS poruku s fotografijom lica ili stasa. Daje komplimente o izgledu i komentira što bi u seksualnom smislu volio i želio raditi s njom ili s njim, govori o tome koliko je zaljubljen.

Nakon toga počinitelj žrtvi šalje kodove telefonskih bonova za nadoplatu računa mobilnog telefona u iznosima od 50 i 100 kuna, kako bi mogli neometano komunicirati, s obzirom na to da je dnevno bila riječ o velikom broju SMS poruka ili MMS poruka (katkad i po 300 poruka u jednom danu). Nakon zaprimljenih kodova za nadoplatu računa u žrtve se javlja osjećaj obveze daljnje komunikacije.

Počinitelj, kada je uvjeren da je žrtva zaljubljena u njega, traži MMS poruke s fotografijama njezina golog tijela te u međuvremenu on njoj šalje fotografije spolovila ili dijelove tijela koje je dobio od drugih žrtava ili ih je "skinuo" s interneta te ih prezentira kao svoje. Nakon zaprimanja prvih MMS poruka s fotografijama golih dijelova tijela žrtve, počinitelj postaje sve agresivniji i uporniji u svojim zahtjevima za MMS porukama s fotografijama i videoklipovima, pri čemu žrtvi točno daje upute koje radnje i na koji način treba raditi tijekom snimanja (na taj način je uvlači u izvedbu pornografske predstave). Po zaprimanju traženih MMS poruka iskazuje svoje ushićenje i oduševljenje izgledom žrtve i navodi je na slanje još takvih materijala.

Kada žrtva odbije nastaviti slati fotografije, počinitelj kreće s emocionalnim ucjenama govoreći žrtvi da ga ona ne voli, jer da ga voli, da bi to učinila za njega, da ima drugih koje hoće to učiniti za njega ako ona neće i slično. Ako ni nakon toga ne dobije što zahtijeva, počinitelj upućuje prijetnje žrtvi govoreći joj da će, ne učini li traženo, objaviti njezine fotografije na internetu, da će sve reći njezinim roditeljima, da će njezine slike zalijepiti na zidove škole, zgrade i slično. U većini slučajeva počinitelji su dobivene fotografije distribuirali po cijeloj Hrvatskoj prikazujući te slike kao svoje. Valja napomenuti da se niti jedna oštećena maloljetna osoba nije povjerala roditeljima ili drugoj odrasloj osobi u koju ima povjerenje, premda su željele prekinuti takvu komunikaciju. Ipak, bilo ih je strah da počinitelj ne realizira svoje prijetnje.

Svakako je potrebno na međunarodnoj i na državnoj razini donijeti pravne propise kojima bi se spriječilo "vrbovanje" djece, ali i sve druge aktivnosti kojima se djeca seksualno zlostavljaju. Republika Hrvatska potpisala je novu "Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja", što je bila jedna od glavnih tema Konferencije ministara pravosuđa Vijeća Europe održane u Španjolskoj. Ta je Konvencija novi međunarodnopravni dokument koji na cjelovit način uređuje pitanje prevencije od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja dje-

ce, propisuje obvezu kriminalizacije određenih aktivnosti kao i dužnosti podizanja svijesti građana o neprihvatljivosti određenih načina ponašanja. Uz već tradicionalna kaznena djela, Konvencija uvodi neka nova, definira kvalifikacijske okolnosti kod seksualnog iskorištavanja djece i produljuje rok zastare za ta kaznena djela.

Osim toga, Konvencija omogućuje lakšu borbu protiv seksualnog turizma, uvodi niz mjera za zaštitu i podršku žrtvama seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, uvodi mogućnost korištenja prikrivenih istražitelja, uvodi posebne intervencijske programe za počinitelje kaznenih djela, obvezu informiranja javnosti, posebno djece, o pravima djece i opasnostima koje vrebaju i dovode do seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kako se navodi u priopćenju Ministarstva pravosuđa. Navedena Konvencija usmjerava nas prema stvaranju zakonske regulacije novog oblika kaznenog djela, a to je “vrbovanje” djece putem internetskih portala.

Za kraj je važno spomenuti i odredbu iz članka 95. Obiteljskog zakona: “Radi dobrobiti djeteta, a u skladu s njegovom dobi i zrelosti roditelji imaju pravo i dužnost nadzirati ga u njegovom druženju s drugim osobama.” Dužnost nadzora nad djecom jednako se odnosi na nadzor kada su djeca izvan doma kao i kad su uz računalo, jer i tamo vrebaju različite opasnosti za dijete.

DJEČJI I UČENIČKI ČASOPISI U PROMICANJU DJEČJIH PRAVA

Srećko Listeš*

ŠKOLSKI LISTOVI U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA U HRVATSKOJ

U hrvatskim se osnovnim i srednjim školama izvannastavnim aktivnostima tradicionalno posvećuje pozornost, a učeničko se stvaralaštvo prikazuje u velikom broju institucionalnih i izvaninstitucionalnih priredaba. Tako se, primjerice, osim na dobro organiziranoj školskoj smotri LiDraNo, učenici mogu svojim literarnim radovima prijaviti i predstaviti na mnogobrojnim smotrama i natječajima: *Dani Ante Kovačića; Tin i ja; Nazor i ja; Lovrakovi dani kulture; Pričigin; Ča, judi, more; Poljubi grumen rodne zemlje (Dani Side Košutić); Kulturna baština Muć; Susret malih pjesnika Slavonije i Baranje; Goranovo proljeće; Hrvatski dječji festival; Dani kajkavske riječi, Zlatar; Di ča slaje zvoni; Galovićeve jesen; Dani Josipa Pupačića; Najljepše pismo; natječaji Modre laste* i drugih medija itd. S druge, pak, strane, bez obzira na mnoštvo manifestacija, problema je sve više i sve je više nezadovoljnih učenika i učitelja.

Mnogo se toga, dakako, vrti oko LiDraNa.

LiDraNo je, naime, smotra koja se organizira dvadesetak godina, a nastavak je bivših Republičkih susreta na kojima su sudjelovali samo učenici i učitelji iz onodobnih osnovnih škola u SR Hrvatskoj. Osamostaljenjem Republike Hrvatske ponuđen je novi model smotre, koja je vrlo brzo dokazala da je odluka o organiziranju smotre na kojoj će sudjelovati i srednjoškolci ispravna, poticajna i prije svega učinkovita u reorganizaciji školskih kurikuluma, zaduženja nastavnika te popunjavanja ponude za korisno bavljenje nečim drugim tijekom učeničkoga slobodnog vremena. LiDraNo je tijekom svih tih godina nastojao i uspijevao promicati načela slobode učeničkog stvaralaštva, individualnog i skupnog, osobnog stvaralačkog izražavanja i dobrovoljnosti sudjelovanja na smotri te zadaće kojima će se razvijati i poticati učeničko literarno, dramsko-scensko i novinarsko stvaralaštvo, promicati učeničko pisano i govorno izražavanje na hrvatskomu jeziku, otkrivati, pratiti i poticati učenike posebnih sklonosti, sposobnosti i kreativnosti i predstaviti učeničko stvaralaštvo javnosti.

* Viši savjetnik za hrvatski jezik u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Imam višegodišnje iskustvo s državnim smotrama. Kao učitelj u osnovnoj i nastavnik u srednjoj školi s učenicima sam sudjelovao na 16 državnih smotri, u različitim kategorijama (literarni radovi, novinarski radovi, samostalni scenski nastupi, školski listovi). Posljednjih šest godina radim u Središnjem odboru LiDraNa, a ujedno sam član Državnoga povjerenstva za školske listove. Upoznao sam ovu smotru sa svih strana i vjerujem da lako mogu pokazati koje su pozitivne strane organizacije ovako velike smotre.

Ipak, ima li problema i kako ih izbjeći?

Nezadovoljstvo učitelja i nastavnika. Surađujući s velikim brojem učitelja i nastavnika, a svojedobno osjećajući slične brige kao i oni sada, godinama slušam slične prigovore iz različitih sredina. Najčešći je prigovor da su povjerenstva na nižim razinama (općinskoj/gradskoj i županijskoj) neprofesionalna. U njima većinom sjede drugi učitelji i nastavnici koji prema “svojim” kriterijima ocjenjuju učeničke radove i rad kolega. Tako, primjerice, ocjenjuju literarne sastavke prema načelima kako bi oni pisali da imaju desetak ili nešto više godina, zbog izbora u povjerenstvo dobivaju dva boda u utrci za napredovanje u zvanju, ali i moć nad kolegama. Tako se događa da u povjerenstvima godinama sjede isti učitelji i nastavnici, koji ocjenjuju rad kolega, a sami ne pripremaju učenike i ne rade u izvannastavnim aktivnostima. Radom u povjerenstvu za tri godine prikupe dovoljno bodova za napredovanje u zvanju, dok oni učitelji koji uistinu izvrsno rade s djecom i sudjeluju na državnim smotrama od toga imaju samo zadovoljstvo da su djeca nešto korisno učinila i naučila. Takva se povjerenstva ni u malim općinama ni u velikim gradovima ne mogu smatrati neutralnima.

LiDraNo je prestižna manifestacija. Dio nastavnika sudjeluje u koncipiranju ili čak prepravljanju učeničkih radova, a nerijetko se čuju pitanja poput: “Što se ove godine traži na LiDraNu? Pjesme na dijalektu? Koja tema?!” Zbog sumnje u favoriziranje čakavskih mjesnih govora, učitelji sa štokavskih područja u Splitsko-dalmatinskoj županiji na stručnim su skupovima izjavili da više ne žele sudjelovati na LiDraNu.

Treći je problem u nedovoljnoj edukaciji učitelja. Prije tridesetak godina na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu studenti kroatistike slušali su kolegije iz filmske, scenske, likovne i glazbene umjetnosti, ali i osam semestara metodike nastave hrvatskoga jezika i književnosti. Kako je vrijeme odmicalo, “umjetnički” su se kolegiji gasili, a metodika nastave je svedena na samo dva semestra. Stručna usavršavanja koja provodi Agencija za odgoj i obrazovanje mnogima su nedostupna. Budući da u nastavi hrvatskoga jezika radi gotovo 4500 učitelja i nastavnika, potreba za brojem stručnih usavršavanja i brojem sati mnogo je veća od količine koja se sada nudi, a usavršavanja se organiziraju s obzirom

na mali broj nenastavnih dana i financijske mogućnosti organizatora. Tako se filmske škole održavaju već godinama krajem kolovoza u organizaciji Hrvatskoga filmskog saveza. Učitelji koji su ih pohađali vrlo su zadovoljni onim što su naučili, a neki drugi samo nemoćno sliježu ramenima jer ustanove u kojima rade nemaju novca za financiranje njihova boravka u Trakošćanu ili Krapinskim Toplicama, gdje se škole održavaju. Slično je s novinarskim edukacijama, koje se organiziraju jednom godišnje u Opatiji, što učiteljicu iz osnovne škole iz Iloka može demotivirati zbog visine troškova, kao i ravnateljicu iz moje bivše splitske gimnazije, koja mi je rekla kako je teško pronašla novac za financiranje puta, boravka i dnevnica za nastavnicu hrvatskoga jezika iste škole.

Osim toga, svakako valja uzeti u obzir i to da su učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika posljednjih godina više usredotočeni na nacionalne ispite i državnu maturu jer je sastavnica njihova predmeta učenje nacionalnoga i službenog jezika u Republici Hrvatskoj te se od učenika, dakako i od njihovih nastavnika, očekuje da budu kompetentni u slušanju, čitanju i pisanju (i govorenju, što se ne testira, ali se traži u mnogim drugim školskim i izvanškolskim jezičnim situacijama).

Peti je problem u nedovoljnom društvenom priznanju i za učenike i za učitelje. Zbornice su često nijeme na učeničke uspjehe, težak rad koji im je prethodio ne vrednuje se dovoljnom satnicom za učitelje. Tako su nedavno anketirana 742 učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika, koji su zaduženi 33,83 sata za izvannastavne aktivnosti prosječno godišnje, a procjenjuju da odrađuju 58,55 sati godišnje (izvor: Vjesnik Društva profesora hrvatskoga jezika). Ovdje svakako valja uzeti u obzir da vođenje dramske skupine i školskog lista prosječno zahtijeva više rada od ostalih izvannastavnih aktivnosti koje vode učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika.

Školski listovi. Školski se listovi ponajprije smatraju tiskovinama priređenima za učenike koji pohađaju školu koja objavljuje list, njihove roditelje, učitelje i nastavnike, ali i one recipijente kojima list dođe u ruke, a ne spadaju ni u jednu od ovih skupina. Oni odgovaraju potrebama nakladnika (škola) i recipijenata, a komunikacija između lista kao medija i njihovih recipijenata ne može se svesti u paradigmatičke okvire, i s obzirom na tip medija i s obzirom na društveno okružje određenog medija. Ovdje bi se svakako trebala povesti rasprava koja je pretpostavljena uvjetovanom individualnom slobodom autora, ali i komunikacijskim određenostima unutar zatvorene skupine kakva je škola, jer ona ima potrebu za zatvorenim tipom komunikacije u okviru pripadajućih recipijenata. Školski list, prema tomu, filtrira informacije s obzirom na uređivačku odluku te autor ne može izabrati diskurs koji je izvan toga, jer njegov nakladnik zastupa određenu i zadanu ideju o tome kako školski list treba izgledati. Tu se može postaviti pitanje moguće indok-

trinacije i selektivne promidžbe u školskim listovima, jer se i jedno i drugo može naći na njihovim stranicama. Tako će se redovito hvaliti školski uspjesi, državni prosvjetni projekti, nadogradnje školskih zgrada, popravci krovova ili će se predstavljati školska vodstva. S druge strane, vrlo rijetko ćemo pronaći životne probleme, kao što je problem mladih majki, o kojemu su hrabro progovorile mlade Virovitičanke u srednjoškolskom listu svoje strukovne škole, rijetko će progovoriti učitelji o nekim svojim dvojbama ili projektima koji nisu uspjeli zaživjeti, jer nisu imali potporu menadžmenta ili drugih skupina. U školskim je listovima nemoguće pronaći tekst roditelja, kritički osvrt ili prijedlog u vezi s projektima, nastavom, učenjem i slično. Školski su listovi vrlo često almanasi s najboljim literarnim sastavcima, jer tako zamjenjuju školske ljetopise (inače obveznu školsku dokumentaciju), a važni su i za formiranje javnog mnijenja jer tako otvaraju pozitivne priopćajne kanale prema javnosti.

Školski su listovi specijalizirani časopisi i u stvarnosti su dizajnirani onako kako im zadaje njihova publika. Oni su još jedan dokaz premošćivanja jaza između govornoga i pisanog jezika, iako valja uzeti u obzir da je njihova publika ipak ograničena brojem. No školski su listovi još jedan dobar primjer stvaranja interaktivnosti između uredništava i publike jer stvaraju metajezik, kad već zbog tehničkih, obrazovnih i financijskih razloga ne mogu biti primjereni mediju brzinom, katkad čak i zanimljivošću i angažiranošću.

O broju školskih listova nema pouzdanih podataka, jedino se prema tjednim zaduženjima učitelja i nastavnika može dovoljno pouzdano pretpostaviti da je više osnovnoškolskih nego srednjoškolskih listova (ovdje govorim samo o listovima tiskanim na papiru). Za državne smotre županijska povjerenstva mogu predložiti 92 osnovnoškolska i 81 srednjoškolski list, njih ukupno 173, od čega na državnoj smotri sudjeluje 35 školskih listova. Prema tim podacima, očito je kako se broj školskih listova može kretati oko 500 u cijeloj državi, no kako se neki gase, neki se ne objavljuju i po nekoliko godina pa se opet pojave i slično, točan se broj mijenja svake godine. Uzmemo li u obzir da na list otpada otprilike 20.000,00 kn (u troškove ubrajam plaću učitelja, pripremu, materijalne troškove za snimanje, probne otiske, putne troškove bez kojih ne mogu mnoga uredništva, pripremu, tisak i distribuciju), jednostavnom računicom dolazimo do znatne svote na državnoj razini. Tu svotu, svakako, smatram ulaganjem u znanje jer učenici uče pisati novinarske forme, ali i druge diskurzivne žanrove, uče slagati stranice, raditi s fotografijom i drugim grafičkim elementima, rubricirati stranice, ali, što je također vrlo važno, uče da ne smiju nekritički preuzimati tuđe tekstove, primjerice s interneta.

Rašćlanjajući osnovnoškolske listove mogu se postaviti teze o metodologiji uređenja listova, podjeli zadaća u uredništvima i nadzoru nad sadržajem. Važna je i činjenica da

je glavni urednik osnovnoškolskih listova redovito učitelj/ica, a srednjoškolskih učenik. Urednici odgovaraju nakladnicima, a ujedno su i poučavatelji, tako da obavljaju dvostruku funkciju: nakladnik odobrava program školskoga lista, a urednik priložima prati i odobrava nakladnikovu djelatnost. U tehnološkom smislu mogu se voditi rasprave o sredstvu i načinu posredovanja između proizvodnje i konzumacije, ali u slučaju školskih listova papir je još temeljni materijal kojim se pripremljeni sadržaj nudi recipijentima. Kao što u profesionalnim novinama sadržaj nastaje na spoju tržišnoga i ideološkog, pa se novine i časopisi prilagođavaju određenoj publici, tako i školski listovi razmatraju svoju poziciju prema obzoru očekivanja publike kojoj školski list može doći u ruke.

Ovdje ne smijemo smetnuti s uma da se školska priredba može odgledati, biti njome zadovoljan ili ne i u sebi ponijeti dojmove, možda poneku fotografiju ili pozivnicu. Gledatelj sudjeluje u predstavi prema precizno zadanom i pripremljenom programu, dok na način recepcije školskoga lista priređivač ne može utjecati. Uredništvo može na naslovnici ponuditi naslove i teme za koje smatra da su najvažniji ili koje ocjenjuje najbolje napisanima, obrađenima itd. Recipijent, međutim, samostalno odlučuje kako će čitati list, hoće li ga samo pogledati, preskakati članke, čitati neke članke više puta, podcrtavati neke misli i polemizirati s njima na marginama, na koji će način interpretirati stavove autora priloga i kako će u konačnici ocijeniti rad uredništva i njegova voditelja.

Posljednjih godina u osnovnoškolskim listovima dominantne su teme o prijateljstvu, putovanjima, medijima, zdravoj prehrani, ovisnostima, životinjama, djeci s posebnim potrebama, odjecima HNOS-a, odrastanju i rizičnom ponašanju itd. Učitelji voditelji nastoje obraditi one teme kojima se zadovoljava i interes ustanove, učenika i resornoga ministarstva kao poslodavca, nositelja i pokretača mnogih projekata. Tako se često pojavljuju kao autori i stručni suradnici, pedagozi, psiholozi i defektolozi, kao autori ili suautori priloga o kojima mogu kompetentno progovoriti u školskim listovima (problemi odrastanja, poremećaji u ponašanju, ovisnosti, ocjene i uspjeh učenika, upisi u srednje škole, opravdani i neopravdani izostanci). Tako o školskim i državnim projektima čitamo priloge: Projektni dan: pušenje ("Jeka"); Ovisnost o televiziji ("Jeka"); o životu baka i djedova ("Naše jaro"); Poznati Zadrani ("Dite zadarsko"); Otočna baština ("Idra"); Eko način življenja ("Idra"); Šišmiši ("Dite zadarsko"), a kao teme broja, u većini slučajeva dobro obrađene, mogu se pročitati na više stranica i: Zloupotreba interneta, bloga i mobitela ("Dite zadarsko"); Muke po osmašima ("Idra"); Životinje ("Čarobna frula"); Djeca s posebnim potrebama ("Danica"); Jezična baština Virovitice ("Hlapić") itd. U većini ovih listova mogu se pročitati prilozi koji prate reforme školstva, među kojima se ističu prilozi o terenskoj nastavi, ali prate se i natjecanja, zapošljavanje novih učitelja, nadogradnje i popravci škola, gradnja

sportskih dvorana i druge novosti iz škola. Redovita su izvješća, nažalost ne i putopisi, s višednevnih ekskurzija, intervjui s uspješnim učenicima, glazbenicima, sportašima, osobama iz javnoga života, umirovljenim učiteljima, književnicima, iako se zna dogoditi da slični intervjui s istim književnikom budu objavljeni u više desetaka školskih listova, što najčešće ovisi o promidžbi neke knjige po školama. Piše se o filmu, knjigama, informativno ili se prenose članci iz drugih medija, a nedostaju učenički prikazi ili recenzije filmova, knjiga, računalnih igara ili obrazovnog softvera.

Srednjoškolske listove u mnogim slučajevima dizajniraju uredništva koja su temeljnu obuku prošla u osnovnim školama. U tim listovima zadana je i dobro ustrojena podjela rada, tako da se unaprijed određuju zadaci glavnoga urednika, grafičkoga urednika, novinara, kolumnista, crtača stripova i fotografa. Stariji tinejdžeri obrađuju teme kojima pokazuju svoje zanimanje za društvene pojave. Posljednjih godina na njihovim se stranicama mogu pročitati prilozi o medijskoj nepismenosti Hrvata, biračkom pravu i obvezama, divljaštvu dijela navijača, položaju mladih u društvu, terorizmu, legalizaciji prostitucije, državnoj maturi, projektima MZOS-a, mladim majkama. Velik broj stranica posvećen je glazbi, nešto manje sportu, filmu i knjigama, no neki listovi tim temama daju velik, čak najveći prostor. Srednjoškolska uredništva vole teme broja, oko teme se okupljaju, istražuju i pišu s različitih aspekata. Zadarski je "Spektar" među prvima pisao o genetski modificiranom sjemenu i uporabi reprodukcijeskog materijala na površinama bez nadzora i objavio je velik intervju s ministrom Petrom Čobankovićem u doba njegova prvog mandata. List III. gimnazije iz Splita "Trema" prije osam je godina pisao o nanotehnologiji i osim specijaliziranih znanstvenih časopisa bio je prvi koji je o budućnosti medicine objavio prilog. Isti je list prije gotovo desetljeća pisao o projektu SETI, o kojemu se tek posljednju godine ili dvije oglašavaju u našim komercijalnim tiskovinama. Virovitički je "Strukovnjak" 2007. godine posvetio pozornost položaju mladih u društvu, ljudskim pravima, nasilju i toleranciji te stereotipima u našoj okolini, hrabro se noseći s problemima naraštaja, ali i grada i hrvatskoga društva u cjelini. Prvi je školski list koji je otvoreno pisao o učenicama majkama (2008./2009.), čime je zaslužio pohvale, vjerojatno i kritike, u svojoj sredini.

Tako su i ovi školski listovi, kao i većina ostalih, odgovorili na potrebe uredništava i novinara da pišu o temama o kojima uglavnom ne raspravljaju u školi tijekom nastave. Otvorili su određeni priopćajni kanal želeći ostvariti komunikaciju s vršnjacima, ali i odraslima. Danas se komunikacija/sporazumijevanje često zamjenjuje pojmovima informacija i medij, iako one, dakako, nisu istoznačnice. Informacija je uputa, obavijest o nečemu ili priopćenje o nekoj ili nečijoj djelatnosti; imanentno, ona je stavljanje nekog sadržaja

u oblik, pa je kao proizvod ljudske svijesti postavljena u znak. Bez nje ne bi postojala komunikacija, a listovi su sjajan dokaz premošćivanja jaza između govornoga i pisanoga jezika. Tiskani tekst i u školskim listovima (bolje reći u školskim listovima snažnije i dosljednije nego u mnogim profesionalnim) slijedi načela novinarske etike: objektivnost, primjerenost, zanimljivost i angažiranost. Jedino načelo koje se ne slijedi jest načelo brzine, ali za to postoje objektivna opravdanja, ponajprije pedagoška i stručna, a manje organizacijska i financijska, na koje se obično upire prstom kao na krivce za sve. Učenici, naime, trebaju savladati mnoga znanja i vještine, naučiti kako se, primjerice, piše izvješće ili sastavljaju pitanja za intervju, kako obraditi materijal i složiti ga. Sve su to vještine koje profesionalni novinari već znaju ili imaju službe koje za njih obavljaju te poslove.

Objektivna je ona poruka koja je istinita i koja se ne može opovrgnuti, dok je primjerenost načelo pisanja prema kojemu ta poruka treba biti dostupna i razumljiva recipijentima. Prema ovomu su načelu školski listovi prilagođeni leksikom i stilom svojoj publici, a zahvaljujući voditeljima novinarskih skupina dobro su lektorirani, stilski ujednačeni i primjereni ustanovama koje su im nakladnici.

“Spektrov” programatski manifest. Srednjoškolski magazin iz Zadra jedini je školski list čiji je jedan broj zabranjen i oduzet uredništvu. Osim toga, jedini je školski list koji je objavio svoj manifest s podnaslovom *Želimo mijenjati stanje u našem društvu*. U Predgovoru voditelj novinarske grupe Edo Končurat najavljuje i predstavlja svoje učenike koji su “mladi koji se ne mogu ukalupiti, koji žele živjeti svoj život i misliti svojom glavom”. Zadarski srednjoškolci jasno izjavljaju svoju potrebu da žive u društvu koje nije ksenofobično, opterećeno mržnjom i predrasudama. Oni žele živjeti oplemenjeni različitim utjecajima, otvoreni i spremati se za buduće izazove. U tom smislu ova djeca traže da se stvore određeni preduvjeti, među kojima ističu: slobodu mišljenja, borbu za ljudska prava, toleranciju, alterglobalizaciju, razvoj alternativne kulture mladih, poticanje ekološke svijesti, razvoj kulturne svijesti. Mladi osvješćuju probleme hrvatskoga društva koje bi željeli izbjeći i aktivnostima promijeniti nabolje: tabue, lažni moral, potrošačko društvo, gušenje slobode pojedinca, nacionalizam, ksenofobiju, kompromiserstvo i konzumerizam, otuđenost i autoritet.

Ne želeći tumačiti ove zahtjeve, moram pripomenuti da su oni u skladu s postmodernim gledanjem na svijet oko nas. Postmodernizam se, naime, svijetu predstavio odlukom Alana Greenspana, predsjednika Američke federalne banke, koji je u siječnju 2001. smanjio kamatne stope nastojeći tako oživjeti američko (i svjetsko) gospodarstvo, podići osobni standard ljudima i preduhitriti gospodarsku recesiju. Već sutradan je indeks tehnoloških dionica Nasdaq porastao, iako je mjesecima stagnirao ili padao. To je uistinu spektakula-

ran događaj u svjetskoj povijesti (o njemu se malo zna, ne raščlanjuju se uzročno-posljedične veze i o njemu se ne piše) jer je djelovao na svijet, utjecao na nadu maloga čovjeka kako će živjeti u sretnijemu i pravednijemu društvu, stvorio je novu ukupnu moralnu sliku svjetskih odnosa i vjere u bolje sutra. Jedan je čovjek autonomnom odlukom utjecao na to što će televizijski urednici izgovoriti u svojoj prvoj rečenici u večernjim vijestima, mnogo toga je postalo bolje u očima ljudi, a kult postotaka počeo je kolati svijetom.

Poslije samo nekoliko godina i zadarski srednjoškolci primjećuju da se na hrvatskim naslovnicaма smješkaju *celebrityji*, da mediji uvjeravaju ljude kako će njihov život biti dostojan i doličan ako slijede i oponašaju elitu ili one koji, tobože, predstavljaju elitu. Ustali su protiv konzumerizma, predrasuda i lažnoga morala zalažući se za istinito prikazivanje svijeta oko nas, a to je, vjerujem, nasušna potreba svih ljudi.

Dakako, srednjoškolski je list mjesto na kojemu se objavljuju određene informacije. Informacije redovito sadrže potrebne elemente, bez obzira na ideologiju kojom ih se može obojiti. Osim namjere, koja može biti proizvodom ideologije, otvara se i problem objektivnog na općoj razini, a objektivnost se može postići samo u strogim laboratorijskim uvjetima prirodnih znanosti zahvaljujući stalnom vanjskom pritisku i nadzoru. Kad su mediji u pitanju, pa bili to i školski listovi, oni odgovaraju uvjetima u kojima nastaju, odlukama nakladnika, uredništava, a tekstove piše odrasla osoba s vlastitim stavovima ili dijete koje vodi neka odrasla osoba sa stavovima, pogledima, stupnjem naobrazbe, individualnih znanja te ideoloških opredjeljenja. Ideološka se opredjeljenja ne odnose samo na (ne) pripadnost političkim mogućnostima, već se ideologija odnosi na usustavljeno mišljenje koje nastoji okupiti istomišljenike.

Tehnička produkcija školskih listova. Tradicionalno se školski listovi tiskaju na papiru, u ograničenim nakladama i distribuiraju se zatvorenoj zajednici koju čine učenici, njihovi roditelji, radnici u školi, a manji dio naklade se daruje pojedincima ili ustanovama izvan školske zajednice. Pripremu tekstova i priređivanje grafičkog materijala rade učenici zajedno s voditeljima, no kad treba materijal prirediti za tisak, onda to rade ili profesionalni grafičari, najčešće radeći u programu InDesign, ili neka osoba u školi koja je bolje upućena u računalni softver. Takva osoba izrađuje pdf dokumente i šalje ih u tiskaru, gdje se dokumenti obrađuju, snimaju i idu u proizvodnju. Postupak je dugotrajan i skup, tako da u školama, osim rijetkih iznimaka, izlazi jedan broj školskoga lista godišnje.

Prve tiskovine nisu mogle stvoriti znatniju publiku, barem što se tiče broja recipijenata. Ograničenje tehnologijom proizvodnje rezultiralo je tiskanim proizvodima koji nisu ni brzinom, ni dostupnošću, ni cijenom, ni prilagođenošću korisnicima/čitateljima mogli od-

govarati zahtjevima i potrebama. Jedan tiskani materijal može čitati jedna osoba, u sebi ili naglas. Ta osoba može čitati i određenom broju slušatelja, ali je broj uvijek ograničen prostorom, vremenom, mogućnostima medija i recipijentata. Snažnim razvojem tehnologije i suvremenih elektroničkih medija stvoreni su preduvjeti za drukčiji pristup. Ne čudi, stoga, što se u našim školama sve više i sve kvalitetnije uči o proizvodnji radijskih emisija, filmova i web-stranica. Baš je ovaj posljednji navedeni medij budućnost školskih listova, ma kako se ljudi opirali proizvodnji sadržaja u digitalnom obliku.

Internet pruža mogućnosti koje papir ne može. Ponajprije, riječ je o pluridiskurzivnom mediju koji daje mogućnosti istodobnoga prikaza teksta, grafike, videa, anketa i sličnog, a korisnik više nije u pasivnom ili podređenom položaju, već može interaktivno sudjelovati s priređivačem sadržaja. Čitajući list papira čovjek može pronaći informaciju koju treba, dobiti neki odgovor, ali sadržaj je nepromjenjiv jer ga je netko mukotrpno priređivao u obliku koji je ponuđen čitateljima. Prostor *online* nije tako nepromjenjiv; *online* komunikacija približava se izravnom razgovoru jer od korisnika zahtijeva veću usredotočenost. Istina, korisnik može samo čitati/gledati priređeni sadržaj, kao da gleda televizijski program, ali može i razmjenjivati stavove, sudjelovati u virtualnomu svijetu, postati svjestan i pokazati kolika je važnost postojanja i aktivnog sudjelovanja. Ovakav pristup gasi “središta moći” i “naša predgrađa”, a korisnici se svi nalaze u središtu.

Školski list teško može objaviti pisma čitatelja jer izlazi jednom godišnje; on je ograničen potrebom nakladnika da složi poruku, pa i u tom pogledu postaje anakron. Stoga je web-novinarstvo vrlo skora budućnost, koju su neke škole već prihvatile kao prirodan i potreban oblik učenja, priređivanja sadržaja, predstavljanja i brze izmjene. Internet je cijenom dostupan, a brzine prijenosa su slične bilo gdje u Europi. Američka su istraživanja još prije pet godina pokazala da ljudi rabe svoje telefonske linije prosječno šest sati dnevno. Dakako da ne razgovaraju, već rabe internet, tj. sjede pred monitorom “gledajući” internetske sadržaje. Brza izmjena školskih listova učinila bi učenje učinkovitijim, a novinarska bi se načela mogla i trebala u potpunosti poštivati. Svakako, valja biti oprezan i profesionalan tijekom priređivanja sadržaja, jer je upućivanje brzim vezama na stranice neprimjerenog sadržaja opasnost o kojoj uredništva i nakladnici (škole) moraju strogo voditi računa. Također, valja paziti da tekstovi budu profesionalno lektorirani, jer se u impresumu navode škole kao nakladnici i vlasnici web-stranice/školskog lista, pa njihovi tekstovi ne smiju biti nepismeni. Valja paziti da se nekritički ne preuzimaju tuđi sadržaji, već treba stavljati izvorne učeničke i nastavničke radove, tekstove, fotografije, crteže i videosadržaje.

Što god kritičari mislili, tehnološki se razvoj ne može zaustaviti. Kindle, BeBook ili Sony Reader za godinu-dvije ionako ćemo imati svi.

Vjerujem da će Crvenkapica i ubuduće baki nositi kolače, ali nosit će martensice ili starke, slušat će glazbu s iPod-a, a GPS joj neće dopustiti da zaluta. Da se treba plašiti vuka i da treba biti pažljiva prema odraslima, to se nikad neće promijeniti.

Zaključak

Školski su listovi proizvodi nastali učenjem pisanja različitih žanrova i priređivanjem teksta i grafičkih materijala s obzirom na tematiku koju obrađuju. U tomu su smislu skladno uklopljeni u školske kurikulume i daju velik doprinos u poboljšanje učeničkih postignuća i slike škole kao mjesta u kojemu se razvija učeničko i učiteljsko/nastavničko stvaralaštvo. Veći je broj školskih listova u osnovnim školama jer su i njihovi aktualni školski kurikulumi bolje prilagođeni ovakvom obliku izražavanja, ali i izvannastavne su aktivnosti bolje razvijene u osnovnim školama. Učeničke smotre na kojima sudjeluju učenici osnovnih i srednjih škola opravdale su svoje postojanje jer su i učenici i učitelji motivirani za sudjelovanje, učenje, razmjenu ideja i kreativan rad.

Budućnost školskih listova bit će oslonjena na elektroničke medije, no u svakom će se slučaju od uredništava i drugih učenika tražiti da nauče različite žanrove, ali i slagati grafičke elemente pazeći na opravdanost takvih priloga, estetičke i odgojne vrijednosti poruke koju priređuju za svoje čitatelje, čiji je krug znatno širi od kruga čitatelja školskih listova tiskanih na papiru. Pisanje i iznošenje vlastitih stavova, istraživanje i sagledavanje mogućih rješenja s različitih aspekata, samostalan i timski rad zahtjevi su kojima suvremena hrvatska škola mora odgovoriti, a hrvatsko je društvo treba podržati.

Izvori

- *Čarobna frula*, list učenika OŠ Jure Kaštelana, Zagreb, 2006.
- *Danica*, list učenika OŠ Ljudevita Gaja, Osijek, 2007.
- *Dite zadarsko*, list učenika OŠ Šimuna Kožičića Benje, Zadar, 2009.
- *Djetlić*, list učenika osnovne škole pri Specijalnoj bolnici za medicinsku rehabilitaciju, Krapinske Toplice, 2008.
- *Fama*, školski list učenika I. gimnazije, Split, 2009.
- *Hlapić*, list učenika OŠ Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica, 2009.
- *Idra*, list učenika OŠ Valentina Klarina, Preko, 2007.
- *Jarunski lopoč*, školske novine OŠ Bartola Kašića, Zagreb, 2009.
- *Jeka*, list učenika OŠ Ilača – Banovci, Ilača, 2008.
- *Naše jaro*, časopis OŠ Jana Ámose Komenského, Daruvar, 2007.
- *Put*, školski list Obrtničke škole, Požega, 2006.
- *Spektar*, srednjoškolski magazin, Zadar, 2005. – 2008.
- *Strukovnjak*, list učenika Strukovne škole, Virovitica, 2007.
- *Trema*, školski list III. gimnazije, Split, 2009.
- *Vranec*, školski list Gimnazije Lucijana Vranjanina, Zagreb, 2006.
- www.dphj.hr (Vjesnik Društva profesora hrvatskoga jezika, 15. prosinca 2009.)

Literatura

- Castells, M. (2000) *Uspon umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.
- Colin, S. (1995) *Kako radi multimedija*. Zagreb: Znak.
- Eco, U. (1994) *Apocalypse Postponed*. Bloomington: Indiana U.P.
- Levinson, P. (2001) *Digitalni McLuhan*. Zagreb: Izvori
- Listeš, S. (2007) *Eseji o književnosti i oko nje*. Zagreb.
- Malović, S. (2003) *Novine*. Zagreb. Sveučilišna knjižara.
- McLuhan, M. (1973) *Gutenbergova galaksija*. Beograd: Nolit.

Ana Pezo*

RAD NOVINARSKIH RADIONICA ZA DJECU U UREDU PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU U SPLITU

Ured pravobraniteljice za djecu započeo je 2008. godine s djecom školskim novinarima surađivati na organizaciji radionica o dječjim pravima. Prva radionica s dvadesetak mladih novinara splitskih osnovnih škola održana je u Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu, povodom obilježavanja prve obljetnice otvaranja splitskoga regionalnog ureda pravobraniteljice. Tema radionice bila je “Pomozimo odraslima da bolje čuju i vide što djeca trebaju i žele”.

Pravo na izražavanje mišljenja obuhvaćeno je Konvencijom o pravima djeteta, a važnu ulogu u ostvarivanju tog prava imaju školski listovi, koje uređuju i u kojima pišu učenici. Školski su listovi medij koji informira djecu, ali i pomaže da se autentični dječji glas bolje čuje u društvu te potiče djecu na oblikovanje vlastitih stajališta o pitanjima koja su za njih važna. Sudjelovanje u radionici ujedno je bilo i poticaj i poziv najmlađim novinarima da postave važna pitanja koja se tiču zaštite i unapređivanja njihovih prava te da održe trajnu prisutnost tema o dječjim pravima u svojim školskim listovima. Rezultat te suradnje bilo je mnoštvo poruka i preporuka djece upućenih i djeci i odraslima.

“Naš glas“

U samo dva sata, koliko je radionica trajala, nastalo je obilje vrijednih i kreativnih tekstova za jedan pravi dječji list, kojem su djeca na kraju dala zajedničko ime “Naš glas”. Podijeljeni u četiri mala tima, pokazali su da su dobro upućeni u timski rad i u poslove novinara i urednika. U svojim su tekstovima, na sebi svojstven način, jednostavnim dječjim jezikom približila djeci gotovo sva prava djece i istaknula glavne probleme i prepreke njihovu ostvarivanju.

Pod naslovom “Upoznajte Konvenciju o pravima djeteta – Kako možeš doznati svoja prava?” napisali su upute djeci gdje i kako mogu upoznati taj važni dokument i time

* Savjetnica pravobraniteljice za djecu

ostvariti svoje pravo propisano člankom 42. Konvencije, koji kaže da djeca imaju pravo znati svoja prava.

Zanimljivom životnom pričom o dječaku Marku koji trpi nasilje u obitelji, pod naslovom “Nasilje – veliki problem našeg odrastanja” pojasnili su pravo djece na zaštitu od svakog oblika nasilja. A pod podnaslovom “Što biste mu vi savjetovali?” konkretnim su savjetima pokazali kako se djeca mogu zaštititi i gdje mogu potražiti pomoć.

Svaki list mora imati i zabavne stranice, pa se i u “Našem glasu” našlo mjesta za križaljke i šale. Na taj kreativan način djeca su obradila pravo djece na igru, razonodu i slobodno vrijeme.

“Naš prijatelj s drugog kontinenta” njihov je tekst o dječaku iz daleka, kojim su približili mladim čitateljima prava djece manjinskih zajednica i istaknuli probleme s kojima se susreću takva djeca. Naglasili su: “...Problemi zbog različite nacionalnosti pojavljuju se i kod djece pod utjecajem odraslih...”

Tekstom o djeci s teškoćama u razvoju pod naslovom “Slične potrebe različite djece” novinari su dali “savjete za sprečavanje diskriminacije”:

- Budimo tolerantni!
- Prihvatimo različitosti!
- U ozbiljnim slučajevima zlostavljanja treba obavijestiti odrasle.
- Budimo suosjećajni!
- Pružimo pomoć!
- Razgovarajmo s nasilnikom!
- Uključimo sve vršnjake u društvo!
- Poštovanjem tuđih prava postići ćemo bolje društvo!

Nastao je i vrijedan tekst o aktualnoj temi “Opasnost od interneta”, u kojem su vrlo ozbiljno obradili problem današnjice i u savjetima za djecu i roditelje istaknuli:

“...U današnje vrijeme djeca sve češće pristupaju internetu te tako zaboravljaju svoje radne obveze. Odlaze na *chat* stranice i tamo iznose, tj. otkrivaju svoje osobne podatke zbog kojih zalaze u različite probleme. Djeca imaju pravo boraviti na internetu, ali roditeljima poručujemo da paze gdje njihova djeca zalaze na internetu i koje sadržaje prate. Djeca nikome ne žele, zbog prijatni pedofila, otkriti svoje probleme te ih drže u sebi i teško im je. Mi ovim člankom želimo poručiti svoj djeci koja imaju problem s tim stvarima sljedeće:

- Da više ne odlaze na takve stranice
- Da razmisle prije nego što pošalju nešto loše
- Da se zamisle na mjestu osobe kojoj šalju lošu poruku
- Da nikom ne otkrivaju svoje osobne podatke
- Da sačuvaju sve mailove i slike kao dokaz
- Ako upadnu u takve probleme, neka odmah kažu najbližoj osobi ili se obrate stručnoj osobi za takve probleme...

Roditeljima su poručili:

- Provjerite što vam djeca rade na internetu!
- Upozorite ih na više vrsta opasnosti!

Našlo se tu vrlo konkretnih životnih situacija, problema koji muče njih i njihove vršnjake, pitanja, odgovora i odličnih savjeta pod naslovom “Nerješivo! Ma lažeš!”

Zanimljivom pričom o dječaku Luki, koja će se nastaviti, dotakli su se i problema ovisnosti. Kršenje njihova prava na privatnost pojasnili su kroz priču o djevojčici čija majka neprestano “kopa” po njezinim stvarima. Pisali su i o problemima druženja, biranju prijatelja, problemima zaljubljenosti u starije dečke, smještanju djece u dom za djecu nakon razvoda braka roditelja, ali i o drugim naizgled malim, ali za njih velikim životnim dilemama.

Naš glas za slobodno vrijeme

Mali veliki novinari bili su vrlo aktivni u osmišljavanju tekstova za svoj list i poželjeli su nastavak naše suradnje i skoro viđenje u drugoj radionici. A tema druge radionice u organizaciji splitskog ureda pravobraniteljice za djecu bila je “Naš glas za slobodno vrijeme”. Slobodno vrijeme zacijelo je najomiljeniji dio dječjeg svijeta, jer bi trebalo biti oslobođeno svih pritisaka i grube kontrole, ispunjeno sadržajima koji djecu opuštaju, usrećuju, razvijaju njihove talente i sposobnosti, formiraju interese. No slobodno vrijeme ujedno je i čimbenik rizika u odrastanju djece.

Cilj radionice bio je čuti glas djece o ostvarivanju njihovih prava koja se odnose na slobodno vrijeme te ih potaknuti na izbor pozitivnih sadržaja i njihovo promicanje u školskim listovima. Važno nam je bilo čuti što je to što mladima treba u slobodno vrijeme, što nemaju, a htjeli bi imati, biraju li sami sadržaje slobodnog vremena ili su im oni nametnuti.

I ovaj put nastali su vrijedni i kreativni radovi, a nama smjernice za djelovanje. Djeca su u ovoj radionici kreirala svoj “Centar za mlade”, kao prostor prepun raznovrsnih pozitiv-

nih sadržaja. Ondje svako dijete može pronaći nešto za sebe, od kemijskog laboratorija, dramskih, sportskih, likovnih, plesnih i kulinarskih radionica do kina. Našao se tu čak i teleskop. A svaka od tih skupina u sklopu svojih aktivnosti imala bi i posjete kazalištu, muzejima, utakmicama, restoranima. Bio bi to svakako šaren i zanimljiv Centar.

Istaknuli su: “U školama nemamo pravo glasa i nemamo pravo sudjelovanja u osmišljavanju slobodnih aktivnosti. Učitelji bez nas odlučuju koje će nam aktivnosti ponuditi, a onda puno toga fali i nije zanimljivo...”

“...U gradu nemamo, a trebamo: mnogo parkova do kojih možemo doći očuvanjem okoliša i manjom potražnjom za stambenim zgradama, koje pokrivaju zelene površine, nemamo klizališta, bazene, lijepi okoliš, trebamo više knjižnica, veći, bogatiji i bolji ZOO, više humanitarnih i dobrotvornih akcija za pomoć djeci gdje bi svojim primjerom trebali ukazati na dobru volju i potaknuti druge na dobar čin...”

Djeca su o tome napisala i pismo gradonačelniku.

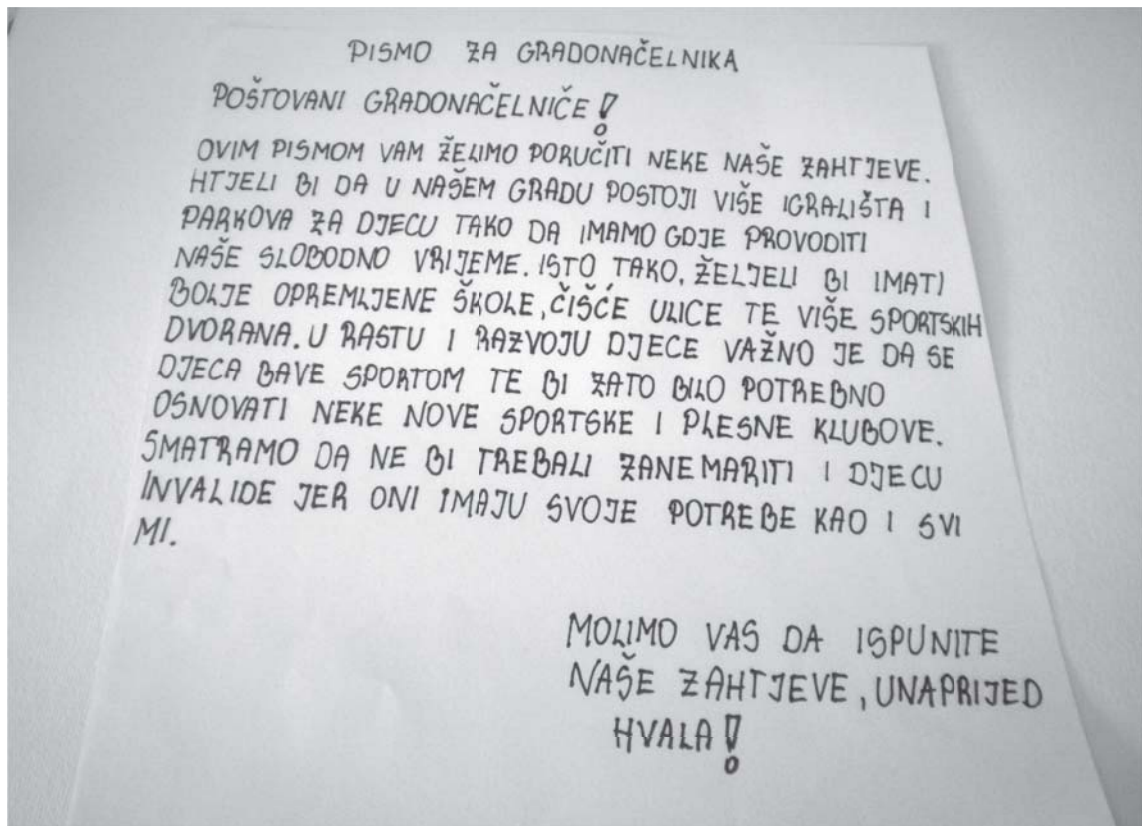
Poštovani gradonačelnice!

Ovim pismom Vam želimo poručiti neke naše zahtjeve. Htjeli bismo da u našem gradu postoji više igrališta i parkova za djecu tako da imamo gdje provoditi naše slobodno vrijeme. Isto tako, željeli bismo imati bolje opremljene škole, čišće ulice te više sportskih dvorana. U rastu i razvoju djece važno je da se djeca bave sportom te bi zato bilo potrebno osnovati neke nove sportske i plesne klubove. Smatramo da ne bi trebalo zanemariti djecu invalide jer oni imaju svoje potrebe kao i svi mi.

Molimo vas da ispunite naše zahtjeve, unaprijed hvala!

Među rezultatima radionice našli su se i vrlo konkretni dječji savjeti vršnjacima o tome kako kvalitetno provesti slobodno vrijeme:

- Umjesto da provodite vrijeme pred monitorom, izađite van i zabavite se!
- Dosadno vrijeme se može ugasiti i edukativno-zabavnim aktivnostima: npr. ples, sviranje, pjevanje, sport, zabavni kampovi...
- Ako ne znate gdje ćete provesti slobodno vrijeme, možete se upisati u jednu od likovnih sekcija.
- www.znanje.hr
- Učinite nešto dobro za svoje ukućane i pomozite im (kućanski poslovi, odlazak u kupovinu...).

- Upoznajte kulturu i povijest svoga grada.
- Organizirajte show viceva.
- Organizirajte izlete i izlaske.
- Otiđite u kino, lunapark, cirkus, shopping, na kupanje.
- Pišite i crtajte za školski list. Osmislite himnu razreda.
- Otiđite u centar za nezbrinute životinje.
- Provodite vrijeme s vašim kućnim ljubimcem.
- Napravite kalendar s fotkama svojih prijatelja.
- Posjetite zoo.
- Skupljajte sličice, markice...– nađite hobi.

U sljedećoj radionici na temu “Imam pravo znati svoja prava – 4 skupine prava” mladi novinari su detaljnije upoznali i proučili grupe prava te izjavili kako su im u školi i u slobodno

vrijeme najviše ugrožena zaštitna prava, a u obitelji prava sudjelovanja. Bila je zanimljiva konstatacija jedne mlade novinarkе koja je rekla da su joj u obitelji ugrožena najviše prava na preživljavanje jer svi članovi obitelji puše, što joj smeta i ugrožava zdravlje, a ona ne može ništa učiniti kako bi to spriječila. Svoje iskustvo s radionice učenici su podijelili sa svojim kolegama u školi, objavljivanjem članka i Konvencije o pravima djeteta u svojim školskim novinama.

Prema njihovoj želi sljedeća dječja novinarska radionica bila je na temu nasilja među djecom. U radionici “Pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja” kroz problemske situacije i vlastite primjere raspravljali su o nasilju nad djecom i među djecom, o djeci počiniteljima nasilja, žrtvama nasilja kao i djeci promatračima. Također su se detaljnije upoznali s vrstama nasilja te načinima zaštite djece od nasilja, iznosili su svoja iskustva, kao i korisne savjete i ideje za svoje vršnjake:

- “...Ako imaš problema, potraži pomoć onoga kome najviše vjeruješ!
- Kada ti netko naudi, kada ti napravi nešto loše, nešto što ti se ne sviđa i povrijedi te. Reci to! Nek se čuje i tvoj glas! Nemoj se sramiti već priznaj svoje probleme!
- Pazite s kim se družite, a pogotovo preko interneta jer nemaju svi dobre namjere!
- U slučaju da ti se dogodi nešto slično obavezno potraži pomoć i nemoj se povlačiti u sebe!
- Ako te je sram reći to svojim prijateljima, uvijek se možeš obratiti pravobraniteljici!...”

Na temu verbalnog zlostavljanja nastala je i poruka u pjesmi:

“Djeca govore ružne stvari, ali puno odraslih za to ne mari.

To nisu male stvari, puno djece zbog toga pati, to bi svi odrasli trebali znati!”

Temu nasilja na internetu također su obradili u svojim školskim listovima, putem kojih su dali vršnjacima korisne savjete i adrese na kojima mogu potražiti pomoć u slučaju nasilja.

U jednoj od radionica obrađena je bila i tema “Promicanje prava djece u učeničkim časopisima”. Mladi novinari opisali su kako oni zamišljaju školske listove i što je to što jedan školski list mora sadržavati da bi bio zanimljiv njima i njihovim vršnjacima, pa su među ostalim naveli:

“...Trebao bi biti poučan i veseo, a i djeca bi mogla surađivati. Bilo bi dobro da ima stranica za zabavu ali i za ozbiljne stvari. Po mome mišljenju bi sudjelovala sva djeca od 1. do 8. razreda, a ne samo grupa djece iz viših razreda...”

“...Trebao bi biti pun slika, s modnom rubrikom, križaljka i poučnim rezultatima, pun novih ideja o uređenju škole, koristan, poučan, šaren, šaljiv i zabavan, s mnogim korisnim savjetima djece i stručnih osoba, s problemskim člancima, s manje teksta, a više slika i učeničkih crteža, trebalo bi se više govoriti o onom što djeca žele...”

Ovakva suradnja s djecom za nas je dragocjeni izvor informacija, a kako je u tijeku osnivanje dječje savjetničke mreže pravobraniteljice za djecu, naši vrijedni novinari postali su našim dragocjenim partnerima i savjetnicima.

Djeca su na kraju svake radionice napisala svoje dojmove, od kojih navodimo neke:

“...Svidjelo mi se sve jer je super kada sam možeš izraziti svoje mišljenje...”

“...Shvatila sam da je MOJ GLAS važan i da su moji prijedlozi važni... Shvatila sam da se ne smijemo bojati reći svoje mišljenje...”

“...Sve je super i bilo bi odlično kada bi se bar neke naše želje ostvarile...”

“...Svidjela mi se briga o djeci, nema omalovažavanja, zanimljiv program...”

“...Bilo mi je zanimljivo slušati, a i sastavljati prijedloge i ideje...”

“...Svidjelo mi se to što vidim da držite do naše riječi, do riječi djece...”

“...Zabavno. Bilo mi je drago što sam prisustvovala ovoj radionici. Kroz zabavu smo raspravljali o dječjim pravima i mogućnostima...”

“Sviđa mi se to što je svatko imao pravo glasa... Zadaci su bili zanimljivi i svidjeli su mi se...”

“...Odlično sam se osjećala jer sam mogla slobodno izraziti svoje mišljenje i osjećaje, što ne mogu pred prijateljima u školi...”

“...Voditelju bih htjela poručiti da samo nastavi sa svojim poslom i da nipošto ne odustaju jer čine jako veliko i dobro djelo...”

Mladi novinari o radu novinarske radionice

Gabriela Marin:

Predavanja i radionice pravobraniteljice za djecu potiču sve članove društva na razmišljanje o potrebi zaštite dječjih prava i na aktivno djelovanje. Za vrijeme radionica bilo nam je izuzetno zanimljivo i osjećali smo se super. Ono što mi se svidjelo je opširno iznošenje svoga mišljenja. Naučila sam kako riješiti mnogo problema koji se događaju u školi i na dvorištu. Na radionicama razgovaramo o pravima djece, krše-

nju tih prava i što je najvažnije kako pomoći onima čija se prava krše. S voditeljicom mogu razgovarati o čemu god želim i daje dobre savjete.

Ono što mi se svidjelo je što smo svi bili u pravu i sigurni u sebe i svoje mišljenje. Saznali smo što trebamo napraviti ako nas netko ne poštuje. Pomoć možemo potražiti od školskih djelatnika, policije, putem Hrabrog telefona ili u Uredu pravobraniteljice. Tamo možemo doći ako imamo neki problem, ako nas netko zlostavlja, fizički ili psihički, ako netko ne poštuje naša prava ili samo želimo razgovarati sa stručnom osobom koja nas može savjetovati. Kao članice naše novinarske skupine ugodno smo se zabavile i puno naučile na radionicama, a i na tribini "Uloga dječjih i učeničkih časopisa u promicanju dječjih prava".

Tribinu smo pratile putem videokonferencijske veze, što je za nas bilo sasvim novo iskustvo. Saznali smo kako su časopisi važni u promicanju pravih ljudskih vrijednosti, prenošenju korisnih informacija jer se u njima prenosi izravni dječji glas o onome što ih raduje i zabrinjava. I na tribini o slobodnom vremenu imali smo priliku izraziti svoje mišljenje. Izrazili smo potrebu za Centrom za mlade gdje bismo se mogli družiti, gdje bi imali organizirane izvanškolske aktivnosti i gdje bismo mogli raditi ono što volimo, što bi se uskoro moglo i ostvariti. Sve naše zajedničke radionice vrlo su zabavne i poučne. Sada znamo kako nitko ne smije kršiti naša prava. Radionice su nam pomogle sklopiti nova prijateljstva i provesti ugodno vrijeme učeći nešto novo.

Pia Baban i Željka Galić:

Imali smo povlasticu sudjelovati na radionicama koje organizira splitska podružnica Ureda pravobraniteljice za djecu. Naša novinarska grupa sudjelovala je na nekoliko radionica. Teme koje smo na njima obrađivali najčešće su se odnosile na prava djece. Raspravljali smo o nasilju i načinu kako ga zaustaviti, grupama prava koje imamo, slobodnom vremenu. Na radionicama smo razgovarali o svojim problemima kao i o problemima svojih prijatelja i ostalih vršnjaka. Cilj ovih radionica je naučiti djecu da slobodno izražavaju svoje misli i zaustaviti nasilje nad djecom, ali ponajprije omogućiti djeci dobru zabavu te sklapanje novih poznanstava.

Radionice su započele u veljači 2008. godine pod vodstvom Ane Pezo, savjetnice pravobraniteljice. Na tim radionicama iznosili smo svoja mišljenja, raspravljali o njima s ostalom djecom i voditeljicom Anom. Ona nam je davala i prijateljske savjete, kao

i one stručne. Zaista nam je pomogla da shvatimo važnost dječjih prava. Napokon smo imali osjećaj da su djeca dobila pravo glasa. Sviđa nam se to da možemo bez ikakvog srama reći svoje mišljenje i dobivamo korisne informacije i prijedloge.

Za vrijeme prve radionice s nama je bio i mladi novinar *Modre Laste* i *Slobodne Dalmacije* Jure Jerić. On je bilježio cijeli tijek radionice, a i intervjuirao nas je za radio emisiju. Na tribini o djeci u slobodnom vremenu, održanoj u Splitu 25. rujna 2008., nastupili smo kao posebni gosti i predstavili anketu koju smo proveli u našoj školi. Bili smo jako zadovoljni, jer smo sve izveli kako smo planirali, a i publika je bila izuzetno zadovoljna našim radom i nastupom. Sve u svemu, ove radionice bile su nam super iskustvo koje jedva čekamo ponoviti u sljedećim radionicama.

Silvija Maria Franov*

KAKO NASTAJE ŠKOLSKI LIST "IDRA"

Naša "Idra" prvi put su *zaidrila* prije pet godina. Ideju da i naša škola ima svoj školski list dao je naš pedagog Miljenko Lovrić. Nakon nekog vremena uspjela se okupiti prava novinarska ekipa na čelu s profesoricom Lindom Bilan te su naši novinari postali uši i oči škole. Novinarska ekipa sastoji se od malih i velikih novinara, grafičkog urednika, ilustratora, lektora i naravno učenika urednika. Urednik lista se uvijek bira na kraju kad su svi radovi predani i završeni. To je učenik koji se najviše isticao i trudio oko lista te na vrijeme izvršavao svoje zadatke.

Nakon mnogih prijedloga za ime lista odabrano je baš ime "Idra" (jedra) jer ono simbolizira otok, more, otočni život. Kroz školski list smo htjeli predstaviti našu školu i učenike drugima, ali ono što čini naš list još posebnijim je to što smo u njemu, osim škole, željeli predstaviti i naš otok, to jest okolinu.

List je podijeljen na više rubrika. Važnije su: *Događajnica*, *Nova lica*, *Tema broja*, *Novinari na terenu*, *Otočna baština*, *Ljudi koji vole otok*. U *Događajnici* se uvijek opisuju događaji koji su se dogodili protekle školske godine, dok se u *Novim licima* krije upoznavanje s novim profesorima. *Tema broja* je najvažnija te je obvezna u svakom broju lista. Ona sadržava općenite teme poput, na primjer, puberteta, ocjena itd. te se uvijek bira glasovanjem. Novinari daju mnoge prijedloge, ali samo onaj prijedlog koji se čini najzanimljivijim za učenike odabire se za glavnu temu.

Dosta je teško naći pravu temu broja koja će biti zanimljiva učenicima i privući ih da čak i pročitaju članak. Većina njih će samo prelistati list i obratiti pozornost samo na slike. Zato pokušavamo naći teme koje će privući mladež i zainteresirati je, a opet s druge strane, trudimo se da i roditelji pronađu nešto zanimljivo za pročitati. Te tri rubrike (*Događajnica*, *Nova lica*, *Tema broja*) možemo nekako svrstati u rubrike koje se odnose na školu, dok se *Novinari na terenu*, *Otočna baština* i *Ljudi koji vole otok* više odnose na naš otok i naše otočane.

* Učenica 8. razreda Osnovne škole Valentina Klarina u Preku na otoku Ugljanu

Kao što samo ime kaže, u rubrici *Novinari na terenu* novinari idu po otoku i istražuju zanimljive događaje i ljude. U *Otočnoj baštini* oslanjamo se na starinske običaje koji se u današnje vrijeme sve više zanemaruju. *Ljudi koji vole otok* je rubrika u kojoj pišemo o ljudima koji su se na neki način posvetili otoku ili mu na neki način pridonijeli. Postoje tu još mnoge manje rubrike koje upotpunjavaju naš list, a osim njih imamo i brojne ankete u kojima se najbolje čuje mišljenje učenika i profesora te stranice posvećene našim najmlađima. Na kraju svakog lista ostavimo nekoliko stranica i za zabavu te, naravno, strip čiji su glavni junaci naši učenici. I tako se može reći da smo prošli cijelim našim listom od korica do korica i predstavili rezultat zajedničkog rada za koji je zaslužna naša novinarska ekipa.

Dosad su izašla četiri broja lista i možemo reći da je list jako dobro utjecao na naše učenika te zadivio mnoge druge ljude. To potvrđuje činjenica da su od četiri objavljena broja tri proglašena najboljima u Zadarskoj županiji. Nadamo se uskoro i jubilarnom petom broju te očekujemo da će biti jednako dobar poput prošlih brojeva, ako ne i bolji.

“Spektrov” programatski manifest*

ŽELIMO MIJENJATI STANJE U NAŠEM DRUŠTVU!

1.

Razmišljate li, barem ponekad, o situaciji u našem društvu? Razmišljate li o mladima, njihovim pravima, potrebama i položaju u ovoj našoj “demokratski” i “pravno” uređenoj državi? Vjerojatno razmišljate ako ste mladi kao mi te nezadovoljni svojim položajem i pravima koja (ne)uživete i ako ste uopće razvili naviku da razmišljate. Sa svih strana o mladima se misli da su pasivni, bezvoljni, rezignirani, naivni, nezainteresirani za sve što se oko njih događa... To su samo neke od mnoštva etiketa koje će obilježiti našu mladost - neiskvarenost, iskrenost, poletnost, znatiželju i htijenje da mijenjamo svijet i izborimo se za položaj u društvu koji bi se bitno razlikovao od današnjeg.

Jesmo li mi doista zaslužili sva ta krasna obilježja što nam ih upućuju s raznih strana? Vjerojatno jesmo! Stoga se zapitajmo koliko smo sami za to krivi! A koliko su za to zaslužni oni koji nas sputavaju i ograničavaju, koji nam stalno govore kako za nas ima vremena, ne uočavajući da vrijeme neumitno prolazi i curi nam kroz prste. Jer naše vrijeme je sada, a ne tko zna kada u budućnosti!

2.

Promotri li se naša društvena situacija lako je uočiti da je većina starije populacije politički izmanipulirana i da su njihove glave opterećene politikantstvom i neznalačkim pričama o politici koju krive za sve svoje nevolje i probleme. U takvoj situaciji želimo poručiti većini pripadnika starijeg dijela društva, koji su toliko zaokupljeni sami sobom, da ne zaboravljaju i ne zanemaruju nas, predstavnike mlađeg naraštaja. Ponašaju se kao da oni sve znaju i čini nam se kao da nisu ni svjesni da su prolazni, a da svijet ostaje na nama - mla-

* “Spektar” – srednjoškolski magazin je časopis učenika Prirodoslovno-grafičke škole u Zadru. Prvi broj “Spektra” je tiskan 1995. i od tada je kontinuirano izlazio do 2007. godine. U tom razdoblju izdano je 30 brojeva. U prve dvije godine “Spektar” je izlazio jednom godišnje, a od školske godine 1996./97. počeo je izlaziti u ritmu od tri broja godišnje (prvi broj – rujan/listopad, drugi – siječanj/veljača i treći – svibanj), što je trajalo do 2004. godine (do 26. broja). Nakon toga ritam se izlaženja poremetio: najprije dva broja, a potom po jedan broj godišnje. Od 2007. godine nije otisnut niti jedan broj “Spektra”. “Spektrov” programatski manifest djelo je uredničke ekipe iz školske godine 2002./2003. Objavljen je i kao zasebna brošura u prosincu 2005., s predgovorom profesora Ede Končurata, glavnog urednika “Spektra” i pogovorom Maje Petric, bivše učenice i zamjenice glavnog urednika.

dima. I stoga, umjesto da nam se pruži prilika da i mi budemo aktivni članovi društva, da nam se osigura prostor za otvoreno djelovanje, kao zadnja ološ gurnuti smo na marginu društvenih događaja, uz poruku: čekaj da odrasteš, još si premlad da bi shvatio što se oko tebe događa. Mi smo kao isuviše nezreli, neiskusni, povodljivi i problematični misle stariji. Točno je da su mladi danas problematični, gubeći dane u neproduktivnim druženjima te bezličnim i samozaboravnim partyjima, utapajući se u prekomjernim količinama alkohola, besadržajno provodeći vrijeme na ulici, konzumirajući sve jače i jače droge, zbog čega navlače na se bijes starijih. Većina ih je apatična, besperspektivna masa, bez uzora i ideala, no tko je za to odgovoran? Tko odgaja mlade? Tko im može služiti kao uzor? U društvu u kojem trenutno živimo ne može se niti od mladih očekivati da budu drukčiji. Ono što vide da se oko njih događa, pokušavaju i sami napraviti.

3.

Na koji način škola pomaže (ili odmaže) izvesti mlade na pravi put? Ni na koji način, odgovaramo posve jasno. Naime, opterećeni smo opširnim i nepotrebnim gradivom koje nam ni u kojem slučaju ne pomaže na putu da postanemo ljudi. Jer, u školama ima premalo života! Sve se uči teoretski, a profesori nisu spremni (ili sposobni) podučiti nas, kao iskusniji ljudi, nekim životnim stvarima, pričati o životnim problemima s kojima se svuda susrećemo, ohrabriti nas i podržati. Oni koji su takvi, zaista su rijetki. I njima svaka čast! Škola je postala samo hladna ustanova koja oduzima vrijeme i, što je najgore, zatupljuje. Treba samo pogledati učenike s kakvim mislima i voljom odlaze u školu. Kao da idu na mučenje! Među njima ima i onih koji su na školu posve ravnodušni ili, pak, onih kojima je ona postala prostor za iskaljivanje vlastitih frustracija i bjesova. Zar se ne bismo trebali zamisliti i zapitati kamo da odu oni koji žele nešto naučiti, kojima treba životni savjet neke iskusnije osobe, koji su odlučili živjeti punim dahom, a ne "trunuti" po gradskim ulicama u nihilističkim putovanjima po životnim pitanjima? Profesori i učenici se uopće ne odnose kao ljudi pošto između njih nema komunikacije, bliskosti i povjerenja. Nastavnici se stalno žale da dolaze sve gore i gore generacije, prisjećajući se kako je to bilo u "njihovo vrijeme" kada je profesor "imao autoritet", a djeca bila pristojna pa su mnogi od njih, rado ističu, danas postali ugledni i rado viđeni ljudi u društvu - liječnici, pravnici, profesori, uspješni poslovni ljudi... Što se dogodilo u međuvremenu? Zar smo mi "prokleta" generacija, koja zaista nema izgleda da postigne nešto u životu?

4.

Unatoč takvom stanju mladi su sposobni - što najbolje pokazuju dosadašnji brojevi "Spektra" - baviti se sa svim problemima iz društvene, političke, ekološke i kulturne sfere

koji itekako utječu i na nas mlade. Jer je svima, valjda, jasno da život jednog učenika nije ograničen s četiri zida školske zgrade, već se realizira i u ostalim područjima života jednog društva. Stoga da bismo mi mladi dobili priliku mijenjati današnje stanje u kojem se nalazimo, potrebno nam je dopustiti da razmišljamo o svim društvenim aspektima i da to slobodno (bez cenzure ili zabrane) možemo izraziti. Na žalost, to nije tako. Društvo u kojem trenutno živimo je ksenofobično i homofobično, puno mržnje i predrasuda, društvo izvrnutih vrijednosti i lažnoga morala, u kojem smo prisiljeni “plesati” po melodiji koju nam sviraju “stariji” i “pametniji” od nas. A u takvom okruženju mi ne možemo funkcionirati. Mi hoćemo živjeti nesputano, otvoreni za različite utjecaje, slobodni, bez stega i okova, neopterećeni prošlošću, spremni prihvatiti sve izazove budućnosti. I zato mislimo da je nedopuštanje mladima da se razviju u slobodne osobe s vlastitim mislima najkraći put za ubijanje njihove individualnosti, a time i umrtvljavanje jednog neiscrpnog izvora energije koju ima samo mladost. Kad se nama mladima jednom “posijeku krila”, više nikad nećemo moći poletjeti, nikad upoznati drugačija viđenja društvenih prilika, nećemo moći gledati vlastitim očima niti misliti vlastitom glavom... A to mi ne želimo! Želimo raširiti krila i poletjeti koliko god možemo, upoznati život onakav kakav on jeste, a ne kakvim nam ga se želi prikazati ili kakav nekom odgovara. Želimo da se, kao i unutar “Spektrove” redakcije, prihvaća individualna sloboda, pluralizam mišljenja, tolerancija raznolikosti... Želimo ozračje u kojem nema nametanja ničijeg mišljenja kao jedino ispravnog. Sve se treba rješavati dogovorom, bez svađa i vrijeđanja, ali uz polemiku i argumentirane rasprave. To će nam omogućiti letjeti bez straha, disati punim plućima a ne škragama, misliti slobodno bez prisile, osjećati život cijelim svojim bićem...

5.

Mi nemamo egzaktne odgovore na sva pitanja koja nas muče, no zasigurno našim vršnjacima, pa i onima malo mlađima, ali i starijima, možemo ponuditi alternativu. Možemo im poručiti da je drugačiji svijet moguće izgraditi. Za to, pak, čovjek treba mijenjati sebe, a ne svijet. Mi ćemo se truditi mijenjati se, kada su nas već stariji “unakazili”. Zato, dragi naši vršnjaci, nemojte dopustiti da “istrunete” do kraja! Jer na nama mladima ostaje svijet! No nemojte dopustiti da on postane do kraja crn i prljav. Apatiju, koja trenutno vlada, smatramo samo fazom koju smo kadri prebroditi. Također moramo imati na umu da ćemo jednom i mi postati stariji te da će na nama biti odgovornost kakav ćemo svijet stvarati i predati svojoj djeci. Nećemo valjda dozvoliti da oni odrastaju u sivilu, bezvoljnosti, mržnji i(li) strahu kao mi!

6.

Da bi se mladi što aktivnije uključili u mijenjanje društvene klime kojom smo okruženi, potrebno im je uliti nadu i uvjeriti ih da je to moguće ostvariti. Stoga se mi srednjoškolci, okupljeni oko magazina "Spektar", obraćamo ponajprije mladima (ali i cjelokupnoj javnosti) sa željom da im objasnimo koji su naši stavovi što nas vode u njegovom stvaranju, a mislimo da tako postavljamo preduvjete da mladi postanu aktivniji članovi društva. Na taj način ćemo umjesto pasivnih promatrača postati sustvaratelji budućeg društva za koje vjerujemo da će biti pravednije, slobodnije, humanije, tolerantnije i demokratičnije od današnjeg.

Da bi se dostiglo ozračje za postizanje tog cilja potrebno je stvoriti neke preduvjete, a među njima se posebno ističu:

a) sloboda mišljenja - Da bi se mladi izborili za svoj položaj u društvu trebaju moći iznositi svoje misli bez prisile i ograničenja, kao što je to slučaj u "Spektaru", časopisu koji učenicima pruža prostor za slobodno izražavanje svojih stajališta i mišljenja. Upravo je to vrlo važno u današnjem vremenu u kojem su mladi bombardirani raznim informacijama (i dezinformacijama) s različitih strana čime gube mogućnost vlastitog objektivnog prosuđivanja. "Spektrom" se želi poručiti "odraslima" da još uvijek postoje mladi koji razmišljaju svojom glavom, koji znaju gdje pripadaju i što žele. Naime, mladi ne moraju biti samo bezlična masa koju svatko može mijesiti kako hoće i raditi od njih različite oblike prema svojim potrebama.

"Spektar" jača i podiže glas onih koji se žele izboriti za svoje ja u društvu. On ih ne sputava i ne cenzurira, već dopušta da mladi sagledavaju stvarnost onakvom kakva ona jeste, da je ne iskrivljavaju i ne uljepšavaju. Dopušta da pišu slobodno, bez ikakvog pritiska i straha od ostatka društva koje bi ih moglo proglasiti prostim, nedoraslim i nedovoljno zrelim da progovaraju o pojedinim problemima. "Spektar", upravo, potiče mlade da razmišljaju slobodno, da se ne boje nemilosrdnih manipulatora i ne upadaju u njihovu zagađenu i umiruću sferu, već da žive punim životom, svjesni problema oko sebe i dovoljno jaki da promijene svoju stvarnost. On ih usmjerava na otvorenost prema svijetu, na komunikaciju i informiranost. Provocira u njima potrebu za stvaranjem, za slobodnim mišljenjem i slobodnim življenjem. Jer "Spektar" je život, potpuno stvaran i iskren, tolerantan i otvoren. U njemu se učimo slušati i priznavati tuđa razmišljanja i poglede na svijet i tako obogaćivati svoju "kolekciju" stavova koji se svakom polemikom mogu promijeniti ili nadopuniti. To je plodonosna igra koja nas zabavlja i uči kako postati odgovoran i svjestan čovjek;

b) borba za ljudska prava - Općenito se smatra da se ljudska prava sama po sebi podrazumijevaju, bez obzira ozakonila se ona ili ne. Međutim, svakodnevno smo svjedoci da to nije tako jer se ona krše na svakom koraku. Iako svi pričaju o tim pravima i zakonima su zajamčena, očito je da je sve to samo “mrtvo slovo” na papiru. Kad siđete među ljude, vidjet ćete da se ta prava stalno narušavaju - od obitelji, koja guši naše pravo na slobodu podvrgavajući često nas mlade očevu autoritetu, do raznih kolektiva koji podčinjavaju pojedinca zajedničkom načinu razmišljanja. Ovo su temelji iz kojih se rađa nasilje, a ono se kasnije manifestira kroz nepoštivanje slobode svog bližnjega, te često ide i korak dalje jer i na fizički način narušava njegovu slobodu. A jedno od osnovnih prava koje ima svaki čovjek jeste pravo na samoopredjeljenje, koje podrazumijeva pravo na svoj životni izbor, kako će netko svoj život organizirati i sam odgovarati za nj.

U današnjoj liberalnoj demokraciji ljudska prava i dalje su veliki problem unatoč donesenim brojnim poveljama, dokumentima i deklaracijama. Štoviše, mnoge nevladine udruge za ljudska prava izvještavaju da se ona naveliko ne poštuju. Mislimo da se to događa ponajprije zato što se novac stavio ispred prava ljudi na svoju slobodu. Danas, kad osjećamo invaziju ekonomskih globalizatora, i ljudska prava su mnogo ugroženija. Pri tome je zapanjujuće to da su često zemlje, deklarirane kao demokratske, one koje najviše krše ta prava. Diljem svijeta mnogi ljudi rade kao robovi za multinacionalne korporacije bogatog i “demokratskog” svijeta, a često se iskorištavaju i djeca.

Nasuprot ovakvog gušenja ljudskih prava postoje i konzervativne sredine koje ista prava narušavaju iz osjećaja ksenofobije, nacionalizma i šovinizma.

Mi smo shvatili da se poštivanje ljudskih prava ne može postići samo donošenjem zakona, već se ono postiže i postupnim mijenjanjem ljudske svijesti - evolucijom. Potreban je rad s ugroženim ljudima, slušanje njihovih priča i učenje iz njih. Stoga i mi, svojim angažmanom u “Spektru”, pokušavamo ukazivati na potrebu poštivanja ljudskih prava za svaku osobu bez obzira na vjeru, rasu, spol i spolnu orijentaciju, nacionalnost... Jer se samo tako gradi istinski slobodno društvo. U tom smislu naš angažman u “Spektru” predstavlja samo mali (vjerujemo i vrijedan) kotačić u neprekidnoj borbi za stvaranjem društva u kojem će se doista poštivati ljudska prava;

c) tolerancija - Budući da je suvremeno društvo sastavljeno od pojedinaca s različitim interesima, sposobnostima, sklonostima..., bitno je svim ljudima (posebno mladima) ukazivati na potrebu prihvaćanja ljudi onakvima kakvi oni jesu. S obzirom na činjenicu da u našem društvu ljudi ne razmišljaju na takav način, ta potreba je još izraženija. Čovjek mora sebi posvijestiti da nije sâm na svijetu te da njegova razmišljanja i stavovi nisu jedini istiniti i

ispravni. I ako nešto postoji tu i sada, to ne možemo negirati i prolaziti pokraj toga ne osvrćući se ili ga negirajući, a pouzdavajući se samo u svoje mišljenje koje je često razvijeno pod utjecajem nekih društvenih normi. Tako se ponašati znači biti ograničen! A gradi li čovjek svoju egzistenciju na postavljanju granica i zadiranju u tuđe živote, nesvjesno gubi svoju ličnost, da bi se na kraju pretvorio u čisti automat dvoličnosti, predrasuda i mržnje.

Stoga mi pokušavamo razvijati svijest o različitosti te nastojimo uvažavati tuđa mišljenja i poglede na svijet. I upravo tako činimo - gradimo svoja stajališta i pronalazimo svoje mjesto u društvu poštujući i mišljenja ostalih ljudi. U "Spektru" se učimo kako slušati i kako nešto novo i dobro kvalitetno ukomponirati u vlastito biće, da bi jednoga dana postali ljudi s kojima neće moći svatko manipulirati. Zato težimo prihvaćati ljude drugačije od nas (ljude drugih vjerskih uvjerenja, drugačijih spolnih orijentacija, ljude druge boje kože, nacionalnosti...), zapravo sve one koji žive tako da ne ugrožavaju ostale pripadnike društva. Smatramo da svatko ima pravo na svoj život i na osobnu slobodu, ukoliko time ne ugrožava slobodu drugog čovjeka.

Svojim radom i vlastitim tekstovima pružamo mladima mogućnost (alternativu), dajemo im priliku da nauče prihvaćati pojedince koji su različiti, da ih cijene i poštuju, a ne da padaju pod utjecaj mržnje, ksenofobije, predrasuda, homofobije... samo zato jer tako misli većina (masa). Jer masa je jednolična i bezizražajna. I masa uvijek gura na dno one koji su drugačiji, koji teže za nekim svojim izražajem i stvaralaštvom. A mi smo baš na strani onih koji su drugačiji, želimo im pomoći i drugima ukazati na važnost da svaki čovjek može biti ono što on jeste, jer se samo tako omogućuje "cvjetanje tisuću cvjetova" - raznolikosti koja predstavlja bogatstvo jednog društva.

Naša nas načela uče da ni mi, ali ni itko drugi, nema pravo određivati što je normalno a što ne, koja je vjera, boja kože, rasa prava, a koja ne, koji se spol mora voljeti i s kim ćeš dijeliti svoju seksualnost. To bi bilo narušavanje načela slobode. Nije naše da se miješamo u tuđe živote i osuđujemo tuđi izbor. Nama se to ne mora sviđati, na to imamo pravo. No dalje od toga ne smijemo ići, jer to prerasta u narušavanje tuđe slobode. A nitko nema ovlasti nauditi nekome.

Zato podržavamo ljude koji se bore za svoja elementarna ljudska prava. Izborimo se skupa s njima za slobodu izbora jer svatko ima pravo da živi kako hoće, ako pri tome ne ugrožava nikoga oko sebe!!! Budimo tolerantni, budimo ljudi, budimo sretni što nam je priroda dala mogućnost da biramo, što nam je usadila različitost. Nemojmo uvijek tražiti kamenje mržnje i bacati ga u glavu onima koji uspiju biti sretni, onima koji su spoznali ljubav i osjetili život;

d) alterglobalizacija - Globalizacija je proces, kao logična posljedica neoliberalističkog svjetonazora, prisutan na zapadu u zadnja dva stoljeća, koji je doveo do golemog nerazmjera u životnom standardu između malog dijela svijeta koji je enormno bogat i velikog dijela koji živi u bijedi i siromaštvu. Klasa bogatih se danas udružila u međunarodne institucije tipa MMF (Međunarodni monetarni fond), WB (Svjetska banka), WTO (Svjetska trgovinska organizacija), NATO i EU, koje su osnovane da legaliziraju pljačku siromašnih država diljem svijeta, a sve pod izlikom demokracije i demokratskih procesa i tzv. rušenjem granica među državama.

Iz dana u dan mogu se osjetiti štete koje globalizacija ostavlja za sobom na primjerima siromašnih zemalja koje su već duže vremena (ne svojim voljom!) uključene u taj "proces". One su velikim svjetskim moćnicima i multinacionalnim korporacijama poslužile, i(li) još uvijek služe, samo kao izvor jeftinih sirovina za proizvodnju gotovih proizvoda, koje potom, po višestruko višim cijenama, vraćaju (osim na svjetska tržišta) i na tržište zemalja iz koje su uzele dotične sirovine. Pored toga siromašne zemlje su im i izvor jeftine radne snage, budući da su domicilni ljudi prisiljeni raditi bilo što, jer nemaju nikakvog drugog izbora. Pri tome im se uopće ne poštuju elementarna ljudska prava. Od njih se samo očekuje da rade vremenski puno, da puno proizvode, a da budu malo plaćeni. U tako "zarobljenoj" zemlji multinacionalne korporacije uopće ne paze na ekološke standarde koji su propisani u njihovim matičnim zemljama ili ih mijenjaju kako im paše da bi snizili troškove proizvodnje.

Velika šteta koju globalizacija nanosi siromašnim zemljama očituje se i u zdravstvu. Naime, mnoge farmaceutske kompanije koriste siromašne zemlje da bi im prodale/riješile se opasnih lijekova koje više ne mogu koristiti jer im je dokazano štetno djelovanje ili je prošao rok njihove upotrebe. Često im stanovnici siromašnih zemalja - ni ne znajući za to - poslužuju kao pokusni kunići za ispitivanje djelovanja nekog novog lijeka ili praćenje nuspojava pri korištenju novih kemijskih sredstava (pesticida, različitih otrova...).

To su samo neki od razloga zbog kojih se javljaju osobe, pogotovo među mladima, nezadovoljne takvim razvojem stvari, protiveći se globalizaciji kakvu zagovaraju svjetski moćnici, što nije razlog da ih se smatra protivnicima globalnog povezivanja svijeta. Jer nitko, tko je svjestan duha vremena u kojem živi, nije protiv globalizacije. Međutim, postavlja se pitanje na čemu bi se ona trebala zasnivati. Kada se radi o općeljudskim pitanjima kao što su zaštita i promicanje ljudskih prava, ekološkim i humanitarnim problemima, prožimanjima različitih kultura... naravno da nitko neće biti protiv uključivanja cijeloga svijeta u te procese. Tko može biti protiv svijeta bez granica, kojim će se ljudi

slobodno kretati, svijeta izgrađenog na solidarnosti, pravdi, humanosti, poštivanju ljudskih prava, očuvanju i zaštiti prirode, svijeta u kojem će se tolerirati različitost, drukčije mišljenje... Tko nije za takav "globalni" svijet?! Za razliku od toga, kakav se svijet danas nudi? Zar globalizacija našega planeta mora izgledati onako kako su je zamislile multinacionalne korporacije i par bogatih zemalja svijeta, a sve ostale im se trebaju priključiti pod uvjetima koje im one diktiraju. Na taj način se stvara još veći jaz između bogatih i siromašnih. Bogati postaju još bogatiji, siromašni još siromašniji. Svijet kreće prema uniformiranosti koju nameću multinacionalne kompanije putem masovnih medija i reklamnih poruka. Čovjek se pretvara u mehaničkog konzumenta, koji bez pogovora prihvaća sve što mu se nudi, bez vlastitog identiteta. To je totalitarizam do sada neviđen, ubojit mač patnje i homogenosti. Smrt svakoj individualnosti i raznolikosti;

e) razvoj alternativne kulture mladih (subkulture) - lako se o mladima danas društvo vrlo malo brine (osim deklarativnih izricanja fraza tipa "mladi su naša budućnost", "na mladima svijet ostaje"), među njima se razvijaju različiti tipovi alternativne kulture (subkulture). Često mladi time prkose dominantnoj (roditeljskoj) kulturi, iskazujući svoju kreativnost koja im je uskraćena... Od samih svojih početaka ti su pokreti poprimali različite oblike, mijenjajući se prema potrebi koju su u određenom trenutku osjetili "nadahnuti" pojedinci. Potpomognute masmedijima te bi ideje vrlo brzo prihvatile velike mase mladih. Stoga je pomaganje takvog oblika njihova izraza i više nego potrebno, jer njime mladi potvrđuju sami sebe. Spoznavajući vlastite sposobnosti i shvaćajući da može nešto napraviti, mladi čovjek zadobiva sigurnost i vjeru u sebe. A to može samo ako za to ima priliku!

Razvojem svojih kreativnih potencijala mladi razbijaju monotonost i stereotipnost kakvu im želi nametnuti *mainstream* kultura. Na žalost, Zadar je grad koji mladima ne omogućuje razvoj takvih potencijala kroz alternativnu kulturu. U njemu nema niti jednog razvijenijeg subkulturnog izraza i cijela je ta scena u katastrofalno lošem stanju. Vrlo je nedefinirana i neartikulirana. Ono što bi trebalo biti vrlo dinamično, živo, u stalnom previranju... u ovome gradu je statično, gotovo mrtvo, bez potresa kakvi prate takvu scenu. Pojedinačni pokušaji da unesu živost na tu scenu samo su blijedi pokušaji da se nešto napravi. Površina se na trenutak "zatalasa", ali se potom odmah i smiri.

Stoga ovom gradu fali ona karakteristična crta koju bi morao imati, želi li nositi obilježje urbane sredine. Da bi se to dogodilo mladi se trebaju izboriti za svoj prostor (ako im ga nitko neće dati, trebaju ga *zaskvotirati*) gdje bi se okupljale i djelovale različite grupe sa svojim idejama i vizijama koje bi se u njemu mogle i ostvarivati, gdje bi svatko imao slobodan pristup. Tamo bi se pojedinac mogao upoznati sa različitim idejama (politič-

kim, društvenim, ekološkim, umjetničkim, znanstvenim...), spoznati trulost današnjeg globalnog društva i poticati ga da ga nastoji mijenjati. U njemu bi se mogla prezentirati različita urbana glazba (rock, punk, ska, rege, hc, hip hop...), urediti infoshopovi za prodaju/razmjenu knjiga, filmova, kasete, CD-eva, fanzina... i raznih drugih stvari koje pojedincu padnu na pamet. Tamo bi trebala vladati solidarnost i pravo da svatko (bez obzira na spol, spolnu opredijeljenost, vjeru, rasu i boju kože, bez obzira na godine...) iznese svoje mišljenje o bilo kojem problemu. Unutar takvog prostora trebala bi se osjećati ljubav i prihvaćanje unatoč mana koje netko kao pojedinac može imati. U njemu bi se mogle organizirati svirke, održavati probe, još neafirmiranih *demo bandova*, organizirati glazbene slušaonice, različite radionice te javne tribine o problemima koji muče mlade.

Budući da je subkulturna scena nezamisliva bez *writtera*, i njima bi trebalo osigurati određeni dio grada (zidovi, školska pročelja... koje bi mogli oslikavati), organizirati susrete s *writerima* iz drugih gradova te inozemstva i na taj način obogaćivati svoje kreativne potencijale, a *skaterima* i *rolerima* izgraditi *skate park*.

Nema ništa bolje za mlade nego družiti se s osobama istog interesa i mišljenja, ali i upoznavati osobe s različitim interesima i razmišljanjima, jer se tako postaje svjestan raznolikosti oko sebe koju treba poštivati. Mladi se tako uče živjeti kao članovi zajednice, istodobno formirajući svoju osobnost, vršeći selekciju vlastitih interesa, te "isprobavajući" što je za njih dobro a što nije;

f) poticanje ekološke svijesti - Ekologija je važan segment za opstanak suvremenog društva. Očuvanje prirodnog i zdravog okoliša jedini je način da budućim naraštajima osiguramo sigurnu egzistenciju. Stoga su ekološki problemi danas pitanje i našeg daljnjeg postojanja i opstanka. Pri tome smatramo da se tim problemima ne smije prilaziti samo riječima, već i akcijom. Jer samo govoriti, a ništa ne činiti, isto je jalovo kao i ništa ne govoriti. Naime, spoznaja koliko je zaštita okoliša bitna, ne znači ništa bez primjene u praksi. Stoga među mladima želimo širiti osjećaj za ekologiju, za očuvanje prirode i cijelog našeg planeta, ali ih poticati i na aktivizam. Putem svojih aktivnosti i članaka ne želimo mladima ekologiju predstavljati samo u stilu "očistimo svoje dvorište" - što je svakako lijep i pohvalan čin - već im ukazati koliko je bitno puno dublje "zaroniti" u cijelu problematiku i raditi na prevenciji uzroka, a ne saniranju posljedica. Da bi se to postiglo treba imati na umu da zaštita okoliša nije samo skupljanje smeća, već rad na mijenjanju onoga što ga stvara, a to je sâm čovjek. Ekologija mora postati način života, stanje duha koje treba prožeti cjelokupno ljudsko biće, svaki dio njegova postojanja.

Ukazivanje na potrebu recikliranja otpada, promicanje korištenja obnovljivih izvora energije, poticanje na drugačiji odnos prema prirodi (biljkama i životinjama), borba protiv mučenja i bezrazložnog iskorištavanja životinja u laboratorijskim istraživanjima i krznoj industriji, upoznavanje sa principima održivog razvoja..., dio su naših stavova koje putem svojih tekstova i akcijama nastojimo širiti među ljudima.

Posebno treba naglašavati posljedice koje donosi globalizacija kakvu trenutno provode multinacionalne korporacije. Neodgovorno i beskrupulozno iskorištavanje prirodnih bogatstava samo za vlastito bogaćenje, bacanje ogromnih količina otrova i radioaktivnog otpada u okoliš, ispuštanje sve većih količina stakleničkih plinova (ugljični dioksid, metan...) koji dovode do globalnog zagrijavanja zemljine atmosfere i klimatskih promjena..., samo su neki od nepopravljivih šteta koje donosi globalizacija. Pri tome moramo znati da su posljedice koje danas osjećamo proizašle iz nebrige za okoliš još od 70-ih godina prošloga stoljeća. Stoga, uzmete li u obzir da se u zadnjih tridesetak godina onečišćenost okoliša enormno povećala, možete zamisliti kakve će tek ekološke posljedice zadesiti naše potomke. Hoće li ljudski rod uspjeti to preživjeti? Čisto sumnjamo, ne promijeni li čovjek drastično svoj odnos prema prirodi i okolišu.

Na nama je samima da radimo na očuvanju našeg planeta, a ne da to prepustimo nekima drugima, tobože, "pametnijima" od nas - političarima, poslovnim ljudima, stručnjacima... Koliko se oni brinu za očuvanje prirodnog i zdravog okoliša najbolje pokazuju različiti skupovi koji su se o toj problematici do sada održali u cijelome svijetu. Na njima se, osim jalovih iščitavanja ispraznih i dosadnih referata te potpisivanja protokola i deklaracija, kojih se malo tko pridržava, ništa konkretno nije dogovorilo. A stanje je iz dana u dan sve alarmantnije!

"Ovu zemlju nismo dobili od naših predaka, već je posudili od naših potomaka" moto je koje nas vodi u našem radu. I zato se prema Zemlji tako i odnosimo, nastojeći i druge osvijestiti da joj na isti način pristupaju;

g) razvoj kulturne svijesti - Da bi se razvili kao cjelovita bića, potrebno nam je stvarnosti pristupiti s različitih strana. Jedna od njih je i kultura. U tom smislu "Spektar" nam omogućuje praćenje svih važnijih kulturnih događaja (kazalište, film, glazba, književnost, likovna umjetnost, fotografija...) koji se nude na području našega grada, ali i mnogo šire. Na taj način stječemo dragocjena iskustva, koja nam pomažu da sagledamo život u dubinu i razumijemo njegove skrivene čarolije koje kao u dječjoj igri rasipa po nama i od nas stvara čuda. Nepisana pravila te neobične igre pokušavaju nam otkriti razni umjetnici koji su svoje živote posvetili ne(u)običajnim putovanjima i iskustva s

takvih putovanja odlučili su podijeliti s nama. Gledamo različite predstave, gosti smo na filmskim i kazališnim festivalima, čitamo knjige, slušamo glazbu, gledamo filmove, pratimo izložbe, upoznajemo redatelje, pričamo s glumcima, “plešemo” s plesačima, saznajemo novosti od pisaca, polemiziramo međusobno... A onda započinjemo igru upoznavanja samih sebe za koju do tada nismo znali da ima različite načine prikazivanja stvarnosti. Postajemo kreativni, u nama nastaje neka čudna atmosfera i žari čudan naboj koji nas tjera da izbacimo iz sebe grame, kilograme pa i tone dojmova iz svakodnevnog života kojeg, barem na trenutke, uspijevamo pobijediti. Jer pružena nam je prilika da ugledamo sitne zrake u tamnom ogrtaču svakodnevnice i da stvorimo vlastito sunce koje može zasjati kad god mi to zaželimo. Postajemo umjetnici! Stvaramo filmove, slikamo patuljke i divove, pišemo scenarije, hodamo po kazališnim daskama, zaljubljujemo se u pjesnike i pisce i puštamo “kroz prozore” stvaralaštvo.

U tom smislu “Spektar” nam je kompas jer nas usmjerava na različite putove i uči koračati stazama za koje do tada nismo ni znali da postoje, s njima se usuglašavamo i prihvaćamo “pravila vožnje”. On nam prvi daje priliku da mašemo svojim stvaralačkim štapićem i upoznajemo zanimljive ljude od kojih možemo naučiti gledati život kao jedan neobičan ples na sceni vječne prolaznosti.

7.

Budući da je naše društvo još uvijek miljama daleko od stanja u kojem će biti zadovoljeno minimum onoga za što se zalažemo, ne mirimo se s tom situacijom i nastojimo je promijeniti. Želimo svim mladima poručiti da situacija ne mora biti tako crna kao što izgleda. Ona se može promijeniti samo ako smo uporni i znamo što hoćemo. Stoga svojim angažmanom nastojimo potaknuti na aktivnost i ostale, jer se samo tako može promijeniti cijela atmosfera u kojoj se nalazimo da bismo ostvarili svoje ciljeve.

Za ostvarenje takvih ciljeva potrebno je odlučno nastojati promijeniti brojne negativnosti među kojima se ističu:

a) tabui kojih ima mnogo u našem društvu. Velik dio društva obavijen je tabuima koji ignoriraju probleme ili pojave prisutne sada i ovdje. Tako se tabuizira sama vlast i sve što je s njom povezano, spolno opredjeljenje i općenito čovjekova spolnost, odnos prema drogi, prostituciji, pornografiji, erotici... Tabui su jako loši jer zatvaraju prostor diskusiji i onemogućavaju rješavanje određenih problema. Ukazivanje i rušenje tabua je uvijek konstruktivno, jer se na taj način pokazuje da se to o čemu se govori (piše) nalazi među nama, što je prvi korak u rješavanju određenog problema. Iz toga se može

razviti otvorena diskusija kojom se uočavaju različiti aspekti pojava. Tek se nakon toga mogu pronaći i predložiti moguća rješenja nastalih problema.

Upravo se iz tih razloga mi ne libimo uhvatiti ukoštac sa svakim problemom. Stoga što nismo “opterećeni” nikakvim “životnim iskustvom” možemo o tim stvarima progovoriti beskompromisnije i odlučnije, bez podilaženja određenim političkim, religijskim ili kulturnim strukturama;

b) lažni moral s kojim se danas svakodnevno susrećemo - od škole pa do ostalih sfera života. Sa svih strana se moralizira; kazna se izriče u ime morala, rat se vodi iz principa morala, čak se i priroda uništava iz istog principa... Mnogi koji nam “trube” o moralu krajnje su nemoralni. I dok nam mnogi na sav glas govore o moralu, zaboravljaju na njegovu suštinu koja se sastoji u tome da se “ne čini drugom ono što ne želiš da drugi učini tebi”. A to je, dakle, poštivanje i prihvaćanje svoga bližnjega onakvog kakav on jeste.

Osim toga, mnogi se moralisti pozivaju na tradiciju - ali tko nam jamči da je ona potpuno ispravna i jedina. Jer, prirodno je da čovjek evoluirao iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu... Čovjek godinama stječe nova iskustva, preskačući životne prepreke, razvijajući svoj duh, izgrađujući ga novim spoznajama. U tom procesu tradicija može biti putokaz pomoću kojeg ćemo stečenim iskustvom u svom životu odbacivati loše, a ugrađivati pozitivne stvari.

Iz lažnoga morala proizlazi i licemjerstvo koje prožima cjelokupno društvo. Jedno se misli, drugo govori, a treće radi. Društvo koje se pošto poto nastoji priključiti razvijenim europskim državama, nastoji deklarativno biti demokratsko i tolerantno, društvo u kojem se poštuju ljudska prava, drugačije mišljenje..., ali u stvarnosti je daleko od toga;

c) konzumersko i potrošačko društvo u koje smo već duboko zaglibili. Sve nam se nudi gotovo, servirano na pladnju, a mi to konzumiramo te smo *de facto* lišeni stvaranja i uživanja u plodovima toga što smo sami stvorili. Sve nam se nudi već spremno za konzumaciju - od banalnih stvari kako što su razni odjevni i(li) ukrasni rekviziti pa do onih vrlo bitnih kako što je istina (npr. istina o tome što se događa u svijetu, istina o onome što je smisao naših života...). Tako smo lišeni kritičkih sagledavanja stvari. To ponekad zamišljamo kao labirint u kojem se krećemo s potpunom slobodom, ali slobodom koja “određuje” što ćemo konzumirati, dok se na višem nivou šačica ljudi s nama igra i odlučuje o našim životima.

Po našem mišljenju konzumersko društvo za posljedicu ima sve veću okrenutost materijalnim stvarima, a jača nezainteresiranost za ostale životne sfere (politika, umjetnost,

znanost, religija, filozofija...). Tako se čovjeka pretvara u robu, a od ljudi se stvaraju olupine lišene duha. Ovaj proces ili, bolje rečeno, “trovanje” često dolazi od svih segmenata društva, kroz medije, ali i od samih vrhova vlasti, koji nas pripremaju za “totalni kapitalizam”, ne pružajući nama mladima mogućnost izbora već nam nude samo pasivnost i posesivnost za materijalnim stvarima, kao jedino mogućim i prihvatljivim načinom življenja.

Mediji nam serviraju sve ono što vladajuća elita hoće, tako da otupe oštricu bilo kakvog bunta. Jer je masu najbolje držati u pokornosti ako ne zna pravu istinu i doziraju joj se novosti prema potrebi. Mediji od mladih čine konzumente bezvrijednih priča iz svijeta *show bussinesa*, u kojima se iznose prljave stvari iz privatnog života filmskih i glazbenih zvijezda, zabavlja ih se različitim *reality showima* kako ne bi mislili na važnije stvari. Na taj način ih se oblikuje kako žele vlastodršci i društvena elita da se s njima može lakše manipulirati.

U borbi protiv ove pojave vodeću ulogu moraju dobiti obrazovne ustanove, koje bi trebale, da se slikovito izrazimo, njegovati “klicu” da bi se kasnije mogla razviti u “lijep, zdrav i slobodouman cvijet”;

- d) gušenje slobode pojedinca** što je usko vezano uz lažni moral i potrošačko društvo. S jedne strane lažni moral guši u nama “instinkt” putem kojeg bismo bili spremni neke stvari sagledati i proučiti sami, a tek onda rasuditi. S druge strane potrošačko društvo, pak, jako pomaže u gušenju te slobode, nudeći nam već sve servirano i tako nastoji u nama što više smanjiti onu progresivnost. Pojedincu se nameću kolektivni načini razmišljanja. Ako netko iskače iz tog okvira odmah ga se sasiječe. Ne prihvaća se da netko može misliti drukčije. Takav odmah postaje opasan po društvo. Nitko ne smije stršiti, nitko iskakati iz uobičajenih obrazaca mišljenja i ponašanja. A individua se istinski može ostvariti samo ako je slobodna, ako se razvija bez prisile;
- e) nacionalizam** koji je rak rana svakog demokratskog društva, jer predstavlja bezrazložno izdizanje jednog naroda u odnosu na druge. U svakom se narodu nađu oni koji misle da su pripadnici njihova naroda superiorniji, bolji, pametniji od drugih. Takvi su ljudi jako ograničeni pa svakoga tko nije kao oni i iskače iz kalupa njihovih svjetonazora, smatraju prijatnom za svoj identitet. No, takvi ljudi ne staju samo na superiornosti naroda kojem pripadaju, već napadaju svakoga tko nije kao oni i nastoje ga ukloniti. Tako je njihova mržnja usmjerena i prema onima koji su druge vjere, spolne orijentacije, boje kože, rase... Stoga je edukacija veoma bitan čimbenik u prevenciji pojave

nacionalizma. Ako je čovjek informiran i upućen, velika je vjerojatnost da će moći donositi valjane prosudbe i posložiti stvari oko sebe na pravi način te naći svoje mjesto u društvu. Međutim, onaj koji želi biti dio mase i živjeti po zakonima trenda, sigurno će se bez imalo grižnje savjesti ili kritičkog promišljanja pridružiti većini smatrajući da je ona u pravu, budući da je većina. Takvo ponašanje opasno je za mlade jer na taj način gube svoju individualnost i postaju dio mase bez mogućnosti ljudskog, racionalnog i kritičkog prosuđivanja. Nažalost, čovjek se boji biti individua, boji se biti grančica koja strši na polju pokošene trave, boji se biti slobodan i ono što jeste pa se skriva iza gomile. Tako se čovjek potpuno izgubi i postane pijun u rukama moćnika, onih koji uživaju u manipulaciji i posjedovanju vlasti.

Stoga ne prihvaćamo stav koji ističe “pripadnost jednoj rasi, vjeri i naciji” te iz njega proizašlog principa žrtvovanja za te vrijednosti kroz totalitarističku frazu “kako se pojedinac treba pokoriti društvenim interesima” kao jedini i ispravan. Jer pojedinac i društvo su komplementarni - kao što se jedan kolektiv ostvaruje kroz skupinu pojedinaca, tako se i pojedinac ostvaruje kroz kolektiv.

Ne smeta nam je li netko Hrvat ili Srbin, crne, crvene, žute ili bijele boje kože, je li netko musliman ili budist, gay ili hetero... Neka se svatko slobodno odredi kako mu odgovara. Pojedinac je za nas, prije svega, čovjek, posebna jedinka, naš brat i naša sestra, bogatstvo našega života. Jer svi smo žitelji ove jedine nam planete. Dokle god nam bližnji ne nameće svoju volju, poštujemo njegovo pravo da bude ono što jeste, bez prisile i po svojoj savjesti. A to je upravo ono što nacionalisti, pod jarmom autoriteta negiraju, gušeći temelj slobode prema kojem svatko ima pravo na svoj život, bez obzira na boju i rasu, naciju, vjeru i klasu. Zato preskočimo zidove nacionalizma i rata i pružimo ruku svome bratu i sestri;

f) ksenofobija ili strah od nepoznatog (stranog) dosta prisutna u našem društvu. Nepoznato nas ne mora plašiti, s njim se treba upoznati, istražiti ga i nadopuniti svoj duh novim spoznajama. Pri tome je nepoznatom potrebno prenijeti i svoja saznanja i napuniti njegov duh. U tom međusobnom upoznavanju razbijaju se predrasude kojima se do tada “hranio” nečiji duh, “trovalo” nečije mišljenje i osjećaji.

U tom smislu krajnje je glupa izreka tipa “nemoj tuđe, prokleta je!”, jer oni koji zagovaraju takvo što rijetko se kada susreću s tim “tuđim”. Kad se jednom preskoči zid predrasuda od “tuđeg” i “prokletog” spoznaje se da i tamo ima života, i to cijeli spektar pojava i situacija koje su slične “našem” i “svetom” - ima i dobrog i zlog. Ksenofobija je elitistička i želi nas uvjeriti u to kako trebamo biti sretni što smo se rodili na određenom mjestu i

kako smo zbog toga već nekakva polubožanska bića. A stvar je upravo suprotna, jer trebamo shvatiti kako smo samo jedna jedinka, s vrlinama i manama, koja se svojevoljno stapa u jednu puno veću cjelinu. Osim toga ksenofobija je majka predrasuda, nacionalizma i homofobije, što mi odlučno odbacujemo. Ksenofobija je reakcionarna, ona zaustavlja evoluciju;

g) kompromiserstvo i konformizam koje društvo od nas očekuje. S jedne strane ono nas želi uvjeriti u to da, ako smo drugačiji, moramo mu se prilagoditi (pokoriti). A svako nasilno (ili dobrovoljno) pokoravanje društvu je totalitaristički čin. S druge strane nam se želi nametnuti da trebamo biti konformisti - prihvatiti društvo takvo kakvo je i što bolje se snaći u njemu. Ja moram činiti ono što svi čine, moram se suglasiti sa sredinom u kojoj živim, ne smijem biti drukčiji, ne smijem biti "crna ovca". Moram biti spreman i voljan mijenjati se prema promjenama "standarda" kojeg nameće većina. Ne smijem se pitati jesam li u pravu ili ne, već jesam li se prilagodio. Ne smijem misliti svojom glavom, jer je to opasno i po društvo vrlo nepovoljno. Nitko nema moći nada mnom, osim gomile čiji sam dio i kojoj se moram pokoravati. A tako se ponašati znači izgubiti sebe i predati se! Zato zapamti da, iako si u manjini, nisi ni lud ni nenormalan, a niti glup kakvim te mogu smatrati. Jer znaj, samo je manjina uvijek bila progresivna i svaki pomak u ljudskoj povijesti krenuo je od nje, od njezine borbe protiv robovlasnika pa do, u zadnje vrijeme posebno istaknute, borbe za drugačiju globalizaciju. Velik dio tih ljudi nije bio ni kompromiserski nastrojen ni konformističan prema društvu u kojem je živio. Takvima možemo zahvaliti sve dobre promijene što su nastajale, a nikako kraljevima ili vlastodršcima, kojima se to često pripisuje. Jer vlast je tek nešto mijenjala kad se na nju vršio pritisak i našla se ugrožena. To je, tobože, pokušavala ostvarivati putem reformi koje su često bile vrlo slabašne (u tom smislu je vrlo slikovita uzrečica francuskih '68-aša koja kaže kako je "reforma kloroform" koji nas uspavljuje i guši nam progresivnost, kompromitira nas s "lošim" društvom, tj. liječi simptome, ali ne i bolest). Da manjina nije bila beskompromisna i nekonformistička, još uvijek bismo bili robovi nekog robovlasnika;

h) otuđenost zbog koje je današnji svijet i galopirajući razvoj zapadne civilizacije, koji se najvećim dijelom očituje kako u ekonomskoj, tako i u globalizaciji komunikacije, napravio od čovjeka "teško pokretljiv stroj", koji je prestao biti osjetljiv na ljudske osobine. Pod globalizacijom komunikacije mislimo na internet koji omogućava da se u svakom trenutku možeš obratiti nekom tko je na drugoj strani svijeta ili "čavrljati" s više ljudi istodobno kako bi "ubio" svoju osamljenost. Ili ako si tužan i s nostalgijom se sjetiš nekog starog prijatelja, sjedneš pred kompjutor, priključiš se na internet, otipkaš svoju misao koja trenutno otplovi i prikaže se na njegovom ekranu. No, ti ipak stojiš pred kutijom koja ti kvari oči, čini te

grbavim i tromim, a to zapravo nije ono što si tražio. Tebi treba ljudska toplina, prijateljeva riječ utjehe ili savjet koji će te uputiti na neku drugu stranu. Treba ti druženje jer si ljudsko biće koje teži da bude voljeno i da uz pomoć drugih ostvari sebe kao čovjeka. Ne želimo reći da je internet loša stvar jer on, ipak, omogućuje povezanost sa čitavim svijetom i pristup informacijama o stvarima koje te zanimaju. I mnoga se prijateljstva tako mogu ostvariti jer se pronalaze ljudi sličnih razmišljanja, stavova, ambicija, koji zajedničkim snagama mogu ostvariti svoje ciljeve. No, uvijek je pitanje količine i prioriteta. Jer često puta se događa da lijek u velikim količinama djeluje kao otrov. S obzirom da znamo da sve možemo riješiti putem *e-maila*, nemamo više potrebe naći se s prijateljem, prošetati, sjesti u park i razgovarati. A na taj način prestajemo učiti. Jer, mnoge se rasprave, prepiranja, priznavanja, spoznaje, događaju upravo preko živog razgovora. I upravo se preko živog razgovora i žive komunikacije ostvarujemo kao društvena bića;

i) autoritet kojeg smatramo da je loš jer podjarmljuje pojedince volji jednoga. Naime, autoritet prema svojim subjektivnim vizijama - jer svi smo mi različiti - nameće ideje i misli drugima. Čim se pojedinac podloži volji autoriteta, gubi slobodu, a time i ljudskost. Društvo se tada sastoji od mnoštva pojedinaca ispranih glava, bez vlastitih misli, bez volje i osjećaja. Glas autoriteta postaje sve i samo se za nj živi. Očiti primjer za to su totalitarizmi koji su "prohujali" prošlim stoljećem (nacizam, fašizam i boljševizam).

No, i bilo koja organizacija kad se podloži volji pojedinca gubi smisao postojanja. Tek kada u njoj postoji skup ravnopravnih subjekata koji slobodno ulaze u nju i sudjeluju u raspravama o problemima koji ih se tiču - to otvara pristup pravoj slobodi i predstavlja jedan od najboljih i najhumanijih načina organiziranja. Takve organizacije u kojima su svi ravnopravni su najjače, jer ne postoji glava koja, kada se otkine, zaustavlja rad kolektiva. Svi smo jednaki i svi smo različiti. To je, dragi naši, direktna demokracija!

8.

Ne želimo da nas netko smatra nezrelim i nedoraslim u rješavanju društvenih problema. Stariji su nas doveli do današnje situacije, za koju mi nismo krivi. A mi samo tražimo priliku da pokažemo što možemo! Stoga je "Spektar" naše oružje u borbi za bolje i ljepše sutra!!!

Zato, naši vršnjaci, mislimo da je pravo vrijeme da se nešto poduzme! Ne čekajmo! Krenimo! Jer "vrijeme je na našoj strani", da parafraziramo stih jedne poznate pjesme "The Rolling Stonesa".

Zadar, 20. svibnja 2003. godine

Ana Pezo*

ZAŠTITA I PROMICANJE DJEČJIH PRAVA U UČENIČKIM ČASOPISIMA

Učenički časopisi imaju veliko značenje i vrijednost u afirmiranju i ostvarivanju dječjih prava. Neosporna je njihova edukativna, informativna i zabavna uloga. U nastojanju da potakne stvaranje kvalitetnih medijskih sadržaja za djecu, ali i da afirmira dječje medijsko stvaralaštvo, pravobraniteljica za djecu surađuje s dječjim časopisima, s učeničkim školskim listovima i s djecom-novinarima. Analizirajući zajedno s djecom novinarima njihove učeničke časopise i iskustva te promišljajući o njima u kontekstu dječjih prava, nametnula su nam se brojna pitanja: Koliko se putem učeničkih časopisa promiču prava djece? Ostvaruju li djeca svoja prava pomoću učeničkih časopisa? Koliko su teme o pravima djece zastupljene u učeničkim časopisima? Sudjeluju li djeca i na koji način u kreiranju učeničkih časopisa? Sudjeluju li učenici u kreiranju učeničkih časopisa u skladu sa standardima dječje participacije? Imaju li svi učenici u školi jednaku mogućnost sudjelovanja u kreiranju učeničkih časopisa? Posvećujemo li u učeničkim časopisima pozornost jezičnim potrebama djece koja pripadaju manjinskoj skupini? Kakva je ponuda časopisa za slabovidnu djecu? Jesu li sadržaji o kojima učenici pišu u školskim časopisima izbor djece ili učitelja? Koriste li se učenički časopisi samo radi obavještanja učenika i učitelja o radu škole, projektima, priredbama? Kakva je potpora potrebna da bi učenički časopisi bili u najboljem interesu djece? Potičemo li učeničke časopise na širenje informacija i materijala koji za dijete imaju društvenu i kulturnu vrijednost? Potičemo li razvoj odgovarajućih smjernica za zaštitu djeteta od informacija i materijala koji ugrožavaju njegovu dobrobit? Štitimo li privatnost djece u učeničkim časopisima?

Upravo ta pitanja bila su povod da Ured pravobraniteljice za djecu u Zadru organizira tribinu "Uloga dječjih i učeničkih časopisa u promicanju dječjih prava". Tribina je održana na Sveučilištu u Zadru 15. listopada 2009., a njezin je cilj bio odgovoriti na neka od navedenih pitanja, čuti djecu-novinare i urednike učeničkih časopisa kao i njihove voditelje i stručnjake te istaknuti ulogu i važnost dječjih i učeničkih časopisa. Osim većeg broja

* Savjetnica pravobraniteljice za djecu

djece-novinara iz Zadra tribinu su putem videoveze pratili i predstavnici učeničkih osnovnoškolskih i srednjoškolskih listova u Dubrovniku i Splitu.

Na poticanje i pokretanje časopisa za djecu obvezuje nas i Vladin Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, kojem je svrha unaprijediti kvalitetu života djece u Republici Hrvatskoj. Među ostalim, jedna od mjera Nacionalnog plana glasi: "Poticati pokretanje časopisa za djecu, tisak i distribuciju knjiga za djecu na hrvatskom jeziku i jezicima nacionalnih manjina, u cilju osiguravanja dostupnosti informacija djeci o njihovim pravima."

Dječja prava u učeničkim časopisima

Prava djeteta, određena Konvencijom o pravima djeteta, pokrivaju sva područja djetetova života. Poznavanje i razumijevanje prava djeteta prvi je korak na putu njihova življenja, poštivanja, ostvarenja i zaštite.

Pri posjetu djece Uredu pravobraniteljice, kao i naših posjeta školama i drugim ustanovama u kojima djeca borave, doznajemo da djeca ne poznaju svoja prava, a mnoga od njih nikada nisu čula za Konvenciju o pravima djeteta. Neke odgojno-obrazovne ustanove koje smo posjetili nisu u svojim knjižnicama imale niti jedan primjerak Konvencije o pravima djeteta, Nacionalnog plana odgoja i obrazovanja za ljudska prava ni Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece.

Konvencija o pravima djeteta sadržava univerzalne standarde zaštite prava i dobrobiti djece. Ona, među ostalim, obvezuje zemlje potpisnice da upoznaju i djecu i odrasle s načelima i odredbama Konvencije. Upoznavanje djece s njihovim pravima treba biti ostvareno na način razumljiv djeci, prilagođeno njihovoj dobi i zrelosti. Budući da učenje o pravima djeteta u našem obrazovnom sustavu nije strukturirano u zaseban nastavni predmet, ti se sadržaji integriraju u postojeće nastavne predmete. Nedvojbeno je da ostvarenje i zaštita prava djece prožimaju sva područja njihova života, pa se odgoj i obrazovanje djece o njihovim pravima može provoditi unutar cjelokupnoga konteksta u kojemu dijete živi, u okviru svakoga nastavnog predmeta i izvannastavnih aktivnosti. Stoga posebnu ulogu u upoznavanju djece i odraslih s dječjim pravima i Konvencijom o pravima djeteta pomoću sadržaja koje nude imaju upravo učenički časopisi.

Dječji i učenički časopisi osim sadržaja o pravima djece nude i različite sadržaje putem kojih djeca razvijaju vlastite darovitosti i sposobnosti te na taj način izravno ostvaruju i svoje **pravo na obrazovanje** zajamčeno člancima 28. i 29. Konvencije o pravima djeteta. Osim obrazovnih tema koje mogu biti dopuna odgojno-obrazovnim sadržajima

nastavnog plana i programa, kvalitetni učenički časopisi dotiču se zanimljivih i životnih tema bliskih djeci. Stoga im djeca prilaze s posebnom motivacijom, pri čemu je odgovornost za sadržaje koje nude još i veća.

Države stranke Konvencije o pravima djeteta priznaju važnu ulogu koju imaju sredstva javnog priopćavanja te se obvezuju da će djetetu osigurati **pravo na pristup informacijama** i materijalima iz raznovrsnih domaćih i međunarodnih izvora, napose onih kojima je cilj promicanje socijalne, duhovne i moralne dobrobiti djeteta kao i njegova tjelesnoga i duševnog zdravlja. Kvalitetni učenički časopisi svojim sadržajem nude djeci obilje vrijednih informacija te promiču navedene vrijednosti propisane člankom 17. Konvencije. Ujedno informiraju djecu o njihovim pravima. Listajući učeničke časopise, nažalost, rijetko u njima nailazimo na teme posvećene informiranju djece o njihovim pravima. Ponuđenim sadržajima o dječjim pravima u učeničkim časopisima djeca istodobno mogu ostvariti svoje pravo propisano člankom 42. Konvencije, koji kaže da dijete ima **pravo znati svoja prava**.

Samo poznavanje prava nije dovoljno za njihovo istinsko življenje. Da bi djeca i odrasli štiti-li i promicali prava djece te postali aktivnim sudionicima zajednice, nužno je **razumijevanje važnosti zaštite prava**. To se može postići samo ako se krene od djetetova iskustva i djeci bliskih primjera poštovanja i kršenja prava djece. Pritom je važno koristiti se aktualnim događanjima u životu djeteta kao povodom za razmišljanje i razgovor o toj temi. Takvim događanjima i primjerima obiluje život svakog djeteta. No u ponudi sadržaja i primjera poštovanja i kršenja prava djeteta u učeničkim časopisima nužno je voditi se načelom najboljeg interesa djeteta i poštovati djetetovo **pravo na privatnost** u skladu s člankom 16. Konvencije. Pri objavljivanju sadržaja u učeničkom listu važno je voditi računa o maksimalnoj zaštiti djetetova identiteta, obiteljskih prilika i okolnosti iz kojih bi se posredno moglo zaključiti o identitetu djeteta. Neće svaka situacija u kojoj je ono na slici ili u tekstu ugroziti dijete. No prije konačnog objavljivanja nekog sadržaja nužno je procijeniti može li on ugroziti ili osramotiti dijete, naštetiti mu, ugroziti njegovu privatnost ili naštetiti posebno ranjivim skupinama djece. Važno je voditi računa o činjenici da djeca novinari i urednici nisu uvijek u stanju kritički procijeniti štetnost određenog sadržaja za njih same i drugu djecu, s obzirom na svoju kronološku dob i mentalnu zrelost. Odgovornost takve procjene je na učitelju/voditelju novinarske skupine. Također, ni profesionalna procjena djelatnika škole o utjecaju štetnih sadržaja za djecu i ugroženosti prava djece na privatnost ne smije izostati prije konačnog objavljivanja nekog sadržaja u učeničkom listu, bez obzira na eventualnu želju djece i suglasnost roditelja. Svakako je poželjno u okviru sadržaja pisati o pojavama koje ugrožavaju djecu, no nikako ne o negativnim događajima kojih je dijete dio.

Na taj način djeca mogu izgraditi svoj stav o važnosti **poštovanja svojih prava i prava drugih**, osjećaj odgovornosti za vlastita djela, uvažavanje različitosti, empatiju, solidarnost, osjećaj vlastite vrijednosti i vrijednosti drugih, osjećaj pravde, jednakosti i poštovanja različitosti te želju za promicanjem i zaštitom svojih i tuđih prava. Tako djeca postaju **aktivni sudionici u zaštiti i promicanju** prava kao i odgovornog ponašanja. Svijest o tome da imaju utjecaja i da mogu pridonijeti zajednici na djecu će djelovati ohrabrujuće i motivirajuće.

Sudjelovanje djece u kreiranju učeničkih časopisa

Prava sudjelovanja (participacije) uključuju one članke Konvencije koji omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem okružju, regionalnom/nacionalnom/svjetskom, koji ga pripremaju za ulogu aktivnoga građanina u budućnosti. Ova skupina prava opisana je u člancima od 12. do 17. Konvencije o pravima djeteta. Članak 12. Konvencije obvezuje sve države stranke da osiguraju djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje **pravo na slobodno izražavanje svojih stavova** o svim stvarima koje se na njega odnose te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. Također je preporuka Odbora UN-a za prava djeteta uključiti djecu u proces odlučivanja, kreiranja i provođenja programa koji se tiču njih samih.

Članak 13. Konvencije o pravima djeteta priznaje djetetu **pravo na slobodu izražavanja**. To pravo mora uključivati slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno, pismeno ili tiskom, umjetničkim oblikom ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta. Na koji način djeca sudjeluju u kreiranju učeničkih časopisa i ostvaruju li pritom doista svoja prava sudjelovanja (participacije)?

Iz razgovora s djecom-novinarima i urednicima učeničkih časopisa doznajemo da se u velikom broju slučajeva sva djeca ne mogu uključiti u novinarsku grupu, nego su to samo oni koje učitelji odaberu. Općenito je uočen nedostatak časopisa za djecu pripadnike nacionalnih manjina, unatoč mjeri Nacionalnog plana koji obvezuje na pokretanje časopisa za djecu, tisak i distribuciju i na jezicima nacionalnih manjina. Nepoštovanje dječjih participativnih prava posebno je izraženo u situacijama kada učitelji pišu i uređuju učeničke časopise te donose odluke o objavljivanju sadržaja bez sudjelovanja djece, a potpisuju se imena djece kao autora članka. Na taj način djeci ne dajemo priliku da istinski žive svoja prava i budu aktivni sudionici u zaštiti i promicanju svojih prava i prava drugih. No istodobno ima mnogo pozitivnih primjera gdje su djeca aktivni sudionici cijeloga procesa od pripreme do evaluacije časopisa. Ona su i kreatori sadržaja, novinari, istraživači, ilustratori, urednici, dizajneri, a učitelj je mentor, pratitelj, voditelj i partner.

Uloga učitelja, a posebno knjižničara, neosporno je važna u poticanju školskih učeničkih časopisa i sudjelovanju djece u kreiranju sadržaja školskih časopisa te općenito pružanju pomoći u radu školskih novinarskih skupina. Kako je djeci danas putem novih tehnologija dostupan velik broj različitih informacija, a učenički časopisi se pojavljuju i u elektroničkom obliku, nužno ih je prilagoditi potrebama novih naraštaja djece. Časopisi dobivaju novu ulogu, a poticanje i odabir zanimljivih, privlačnih i kvalitetnih časopisa za djecu prilagođenih novim zahtjevima života u suvremenom društvu veliki su izazov za učitelja/knjižničara.

Nitko ne vidi dječji svijet tako dobro kao djeca, zato je nužno dopustiti njima da sudjeluju i pomognu odraslima u odabiru forme i sadržaja učeničkih časopisa kako bi im bili privlačni i u njihovu najboljem interesu. Pritom je nužno uvažavati standarde dječjeg sudjelovanja/participacije koje je istaknula organizacija *Save the Children*. Standardi podrazumijevaju:

Etički pristup – On podrazumijeva jasnoću u podjeli uloga i odgovornosti između odraslih i djece, tretiranje dječjeg mišljenja s uvažavanjem, sudjelovanje djece od početka procesa odlučivanja, uz posjedovanje relevantnih informacija o određenoj temi.

Informiranost i relevantnost – Sudjelovanje djece treba biti temeljeno na njihovom znanju i uvidima, vezano za probleme, pitanja i teme koje su njima važne, a u vezi s kojima djeca dobrovoljno daju svoj osobni doprinos (bilo da je riječ o iskazanom mišljenju ili planiranju aktivnosti).

Primjerenost potrebama – Participiranje djece je važno osigurati u mjeri koja im odgovara, u skladu s njihovim kapacitetima i interesima, uz mogućnost povlačenja iz aktivnosti u trenutku kada i ako za to osjete potrebu.

Okružje – Participacija se treba odvijati u dobro namjernom i podržavajućem okružju, koji je podrška razvoju djetetove samosvijesti i samopouzdanja. Prostor u kojem djeca rade treba biti ugodan, pristupačan djeci s teškoćama u razvoju.

Jasnoća i djeci primjeren jezik – Djeci je važno govoriti njima razumljivim jezikom, što je potrebno naglasiti s obzirom na mogućnost sudjelovanja djece u grupama u kojima se nalaze i odrasle osobe.

Jednakost i nediskriminacija – Sudjelovanje treba biti omogućeno svoj djeci, neovisno o njihovoj dobi, spolu i drugim osobinama. Nije dopušten niti jedan oblik diskriminacije.

Educiranost odraslih – Jedan od važnih standarda koji trebaju biti ostvareni kad je riječ o poticanju participacije djece je da odrasle osobe koje rade s djecom posjeduju znanja i

vještine iz ovog područja, koje trebaju razvijati i unapređivati, uz osiguranu odgovarajuću podršku kroz superviziju, otvorenost i spremnost za samoprocjenu.

Sigurnost i zaštićenost – Djeca koja sudjeluju moraju biti sigurna i zaštićena od neugodnih reakcija zbog svoga doprinosa u procesu odlučivanja, što znači da ne smiju biti kažnjena, niti na bilo koji način neadekvatno tretirana za iskazano mišljenje ili stavove, koji su u neskladu s mišljenjem odraslih osoba ili druge djece.

Povratna informacija – Osobito je važno djeci dati povratnu informaciju o efektima njihova sudjelovanja, pri čemu im treba biti omogućeno da i sami prate provođenje planiranih aktivnosti i provode evaluaciju. Ako djeca izraze mišljenje i predlože aktivnosti koje nije moguće realizirati, važno im je dati otvorenu i poštenu informaciju o nemogućnosti njihova ostvarenja te im, primjereno dobi, protumačiti razlog.

Aktivnosti Ureda pravobraniteljice za djecu

Raznovrsnim oblicima suradnje s dječjim i učeničkim školskim časopisima Ured pravobraniteljice za djecu nastoji potaknuti zanimanje djece i mladih za teme iz područja dječjih prava. U uredu pravobraniteljice za djecu u Splitu savjetnica pravobraniteljice kontinuirano održava radionice s grupom učenika – školskih novinara o promicanju i zaštiti prava djece u učeničkim časopisima. Mnoge dječje novinske i radijske uredničke ekipe posjećuju urede pravobraniteljice u Zagrebu, Rijeci, Osijeku i Splitu želeći se upoznati s radom pravobraniteljice za djecu i njezinim ovlastima ili se zanimajući za pojedina posebna područja zaštite djece. Na međunarodni dan Konvencije o pravima djeteta, 20. studenoga 2007. organizirana je dječja *press* konferencija, na kojoj je sudjelovalo 15 dječjih redakcija iz osnovnih škola u Hrvatskoj, koje su tada bile najuspješnije na LiDraNu.

Tribina pod naslovom “Uloga dječjih i učeničkih časopisa u promicanju dječjih prava” bila je nastavak ovih aktivnosti te povod za upućivanje preporuka i prijedloga ministarstvima i drugim nadležnim tijelima te jedinicama lokalne uprave i samouprave da podrže nastojanja škola, nastavnika i učenika u izradi, izdavanju, prezentiranju i distribuiranju ovih časopisa. Na tribini je u izlaganjima i raspravi, u kojima su sudjelovala djeca, stručnjaci i pravobraniteljica za djecu, posebno istaknuto kako je potrebno:

- pružiti djeci mogućnost izravnog sudjelovanja u kreiranju i širenju informacija koje su im važne, a osobito informacija koje se tiču njihovih prava i aktivne participacije u društvu
- poticati sadržaje usmjerene na prosocijalna ponašanja
- razvijati kod djece kritički odnos prema medijima

- podjednako poticati vizualno, umjetnički i pedagoški kvalitetne medijske sadržaje
- afirmirati dječje medijsko stvaralaštvo
- poticati stvaranje novih i potaknuti aktiviranje “starih” učeničkih časopisa
- pružiti potporu učiteljima koji vode učeničke časopise (financijsku, vremensku, supervizorsku)
- dati veću potporu i prostor djeci i učiteljima za eksponiranje i prezentiranje rezultata rada
- koristiti se učeničkim časopisima radi senzibilizacije i edukacije svih onih koji sudjeluju u odgoju i obrazovanju djece za zaštitu njihovih prava i interesa
- evaluirati učeničke časopise i u evaluaciju uključiti djecu
- uvesti medijsku pismenost u obrazovni sustav
- razmjenjivati primjere dobre prakse.

Zaključak

Časopisi za djecu nedvojbeno su medij putem kojeg se mogu ostvarivati i promicati dječja prava. Izravnim sudjelovanjem djece u njihovu stvaranju oni dobivaju dodatnu vrijednost jer pomažu da se autentični dječji glas bolje čuje u školi i u društvu i da se djeca afirmiraju kao članovi društvene zajednice te ostvaruju aktivnu participaciju, što je važno dječje pravo i načelo Konvencije o pravima djeteta. Stoga je vrlo važno priznati vrijednost učeničkih listova u osnovnim i srednjim školama, uvažavajući njihov potencijal u senzibilizaciji i edukaciji za zaštitu prava i interesa djece te poticati njihovo objavljivanje i podizati njihovu kvalitetu. Radi poboljšanja kvalitete učeničkih časopisa nužno je provoditi njihovo vrednovanje. Da bi učenički časopisi ispunili svoju svrhu u ostvarivanju i promicanju dječjih prava nužno je uključiti djecu u cijeli proces njihova stvaranja i evaluacije. Bez društvene, stručne i financijske podrške učeničkim časopisima postoji realna opasnost od “izumiranja” ovoga vrijednog medija za djecu.

Literatura

- Konvencija o pravima djeteta (2007) Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006) Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
- Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu (2009) URL: <http://www.dijete.hr>
- Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu (2010) URL: <http://www.dijete.hr>
- www.dijete.hr
- www.savethechildren.org

Doc. dr. sc. Ivanka Stričević*

ČASOPISI ZA DJECU I MLADE: PRODUKCIJA, PERCEPCIJA I KVALITETA U DIGITALNOM DOBU I INFORMACIJSKOM OKRUŽJU

Dječji časopisi umnogome se razlikuju od drugih čitateljskih materijala. U “Međunarodnoj enciklopediji literature za djecu”¹ navodi se njihova prednost u odnosu na druge čitateljske materijale: sadržavaju raznolike sadržaje koji djeluju poticajno za čitanje, posebice onih čitatelja koji nisu spremni na čitanje poduljih knjiga, zatim sadrže različite literarne žanrove kao što su priče, popularna znanost, poezija, interaktivni sadržaji, crteži, fotografije i slično, brže mogu pratiti zbivanja i inovacije, pa su aktualni, omogućuju kontakt s uredništvom, nisu fiksni i statični jer se brzo mogu prilagoditi željama čitatelja, omogućuju djeci izražavanje, mogu istodobno biti i informativni i zabavni i obrazovni. Njihova je prednost i u tome što se mogu pročitati nabrzinu² jer sadržavaju kratke i kondenzirane informacije, trenutačno mogu reagirati na promjene, omogućavaju kroskurikularni pristup kad se rabe u nastavi jer povezuju različita područja znanosti i umjetnosti, mogu zadovoljiti različite interese, uključuju istodobno fikciju i stručne tekstove, obraćaju se djeci i mladima razumljivim jezikom i omogućuju čitanje čitateljima različitih razina pismenosti, a pritom su privlačni zbog ilustrativnih elemenata. Ono što časopise namijenjene djeci i mladima čini kvalitetnim čitateljskim materijalom jesu dobar sadržaj i grafički izgled, novinarski dobro obrađeni tekstovi, atraktivna rješenja naslovnice i posljednje stranice te zanimljiv dizajn.³

* Docentica na Odjelu knjižničarstva Sveučilišta u Zadru

1 Carus, M. Children's Magazines. // International companion encyclopedia of children's literature /ed. Peter Hunt. USA; Canada: Rottledge, 1998., 443-460.

Elektroničko izdanje iz 2005. godine djelomično je dostupno na: <http://books.google.hr> (16-04-2010)

2 Cullinan, B., 1994., prema Johnson, D. Online magazines for children and teens. Reading Online, 6, 2(2002.). URL: http://www.readingonline.org/electronic/elec_index.asp?HREF=webwatch/magazines/index.html (22-04-2010)

3 Primorac, B.; Šimeg, M.; Šojat, A. Novinarstvo u školi. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

Navedena obilježja časopisa kvalitetnih za djecu autori navode u opisu časopisa koje stvaraju djeca, ali osnovni kriteriji jednaki su i za one koje odrasli stvaraju za djecu i mlade.

Obilježja časopisa za djecu i mlade

O važnosti koju su dječji časopisi imali u povijesti govori činjenica da su mnoga danas poznata djela klasika prvi put bila objavljena u časopisima.⁴ Pojavljuju se još u 19. stoljeću i svojom su pojavom na neki način postavili standard za kvalitetnu literaturu za djecu i mlade. Poznati autori kao što su Rudyard Kipling i Jack London objavljivali su tada svoje brojne radove u časopisima. Primjerice Kiplingova “Knjiga o džungli” prvi je put bila objavljena upravo u časopisu za djecu.

Iako časopisi za djecu i mlade imaju dugu povijest i razvijali su se kao i druga literatura za djecu, pozornost koja im se pridaje u znanstvenoj i stručnoj literaturi u odnosu na onu koja se pridaje knjigama za djecu gotovo je zanemariva. Malo je istraživanja o njihovoj literarnoj, pedagoškoj i estetskoj vrijednosti, o čitanosti, o njihovu utjecaju na djecu i mlade. Još je manje znanstvene i stručne literature koja bi se bavila njihovom ulogom u promicanju prava djeteta, iako u ovom području imaju velike potencijale. Naime, oni su izvor sadržaja za učenje, pružaju informacije, omogućuju izražavanje mišljenja i potiču i promiču dječje stvaralaštvo, dakle omogućuju ostvarivanje prava sudjelovanja jer za aktivno sudjelovanje i djelotvoran odnos prema zbivanjima u okolini i društvu važni su informiranost i mogućnost izražavanja i afirmacije.

Časopisi za djecu razlikuju se po sadržaju i po formatu. Mogu biti primarno informativni i/ili edukativni, opći ili vezani uz određena područja znanosti i umjetnosti. Drugi su primarno zabavni/informativni. Česte su kombinacije jer suvremene strategije učenja upozoravaju na potrebu da učenje bude zabavno, pa se i edukativni sadržaji u časopisima kreiraju tako da budu zabavni i što atraktivniji.

S pojavom i širenjem interneta sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća osim tiskanih pojavljuju se i elektronički časopisi, koji se ne razlikuju samo formatom već novi medij utječe i na komunikaciju s čitateljima – interaktivnost s čitateljima postaje važnom komponentom elektroničkih sadržaja. Novi format utječe i na autorstvo, jer svi mogu postati čitatelji, ali i autori i kreatori sadržaja, posebice s pojavom Weba 2.0, koji omogućuje trenutačne komentare čitatelja koji postaju tekst samog časopisa. Kao i u slučaju drugih tiskanih materijala, postavlja se pitanje budućnosti časopisa za djecu u digitalnom dobu te na koji način oni odgovaraju potrebama i navikama tzv. Google generacije. Pripadnicima Google generacije⁵ nazivaju se djeca i mladi rođeni nakon pojave interneta (sredina devedesetih godina prošlog stoljeća), dakle oni kojima je tipkovnica bliža od tiskanog

⁴ Darigan, Tunnell, & Jacobs, 2002., prema Johnson, D., nav. dj.

⁵ Nazivaju se još net generacija, digitalni domoroci, G-generacija i dr.

teksta i koji se vješto služe novim tehnologijama, pa im je bliskije čitanje s ekrana nego s papira. Pojavom časopisa na webu povećavaju se mogućnosti za interaktivnost jer čitatelji mogu sudjelovati u raspravama, afirmirati svoje mišljenje, objaviti svoju priču, likovni rad, projekt, glazbu, film ili audiozapis, zatražiti savjet ili postaviti različita pitanja na koja se gotovo istog trena dobiva odgovor, igrati interaktivne igre ili slijediti poveznice na brojne dodatne sadržaje na webu.⁶

Unatoč nedostatku stručnih i znanstvenih radova na temu časopisa za djecu, zanimanje za njih postoji, posebice nakladnika, učitelja i knjižničara. Primarni je interes nakladnika pronaći tržište, pa se često događa da neki nakladnici na račun kvalitete nude mladim čitateljima vrijednosti potrošačkog društva, manipuliraju potrebama djece i mladih i nameću sustave vrijednosti koji nisu uvijek najbolji za dijete jer se vode komercijalnim interesima. Učitelji i knjižničari u časopisima za djecu i mlade nalaze još jedan medij koji postaje sredstvo učenja i promicanja čitanja i pismenosti. Kao i kod drugih medija namijenjenih djeci i mladima postavlja se pitanje kvalitete i kriterija za procjenu kvalitete časopisa namijenjenih ovim korisnicima. Iako se učitelji i knjižničari u radu s djecom i mladima služe časopisima, postavlja se pitanje koliko i kako oni mogu utjecati na recepciju i izbor te djelovati odgojno, odnosno pomoći u izrađivanju kriterija za kvalitetu časopisa. Naime, samo časopisi visoke kvalitete mogu ostvariti svoju društvenu, kulturnu, obrazovnu i zabavnu ulogu koja im je primarno namijenjena. Kvalitetni časopisi informiraju, odgajaju i obrazuju, razvijaju pismenost, senzibiliziraju za određenu problematiku, potiču komunikaciju, angažiraju, omogućuju afirmaciju i korisno ispunjavaju slobodno vrijeme.

Časopisi za djecu i prava djeteta

Članci 13. i 17. UN-ove Konvencije o pravima djeteta⁷ govore o obvezi države stranke Konvencije da djetetu osigura pravo na slobodu izražavanja, traženja, primanja i širenja informacija i ideja, usmeno, pismeno, tiskom, umjetničkim oblikom ili nekim drugim sredstvom, te naglašavaju da djetetu treba biti osiguran pristup informacijama i materijalima iz raznovrsnih izvora, i to posebice onih koji za dijete imaju društvenu i kulturnu vrijednost. To s jedne strane implicira pravo na pristup, a s druge strane ulazi u pitanja sadržaja vezanih uz prava djeteta. Kada je riječ o časopisima za djecu i mlade, pravo na pristup znači da postoji nakladništvo u ovom području te odgovarajuća distribucija koja časopise čini dostupnima. Međunarodne smjernice koje reguliraju područje knjižničar-

⁶ Johnson, D., nav. dj.

⁷ Konvencija o pravima djeteta. URL: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=107&Itemid=136&lang=hr (04-05-2010)

stva za djecu u narodnim i u školskim knjižnicama⁸ kao i Hrvatski standard za školske knjižnice⁹ navode časopise za djecu kao neizostavnu građu u knjižnicama, a kako je slobodan pristup informacijama osnovno načelo djelovanja knjižnica, zastupljenost časopisa govori o tome da se jasno sagledava uloga u osiguravanju prava na informacije dostupnošću djeci odgovarajućih materijala. Pristup čitateljskim materijalima omogućuje razvoj pismenosti, a pismenost je jedno od osnovnih prava pojedinca jer mu omogućuje učenje, razumijevanje, osobni razvoj i društvenu participaciju.

Pitanje prava djeteta vezano uz sadržaj časopisa zastupljeno je dvojako. Sadržaji mogu govoriti o pravima djeteta – upoznavati s pravima, pojedinim pravima ili Konvencijom u cjelini, problematizirati pojedine aspekte prava, govoriti o osnovnim potrebama djece i ostvarivanju tih potreba, o problematici koja pridonosi dobrobiti djeteta, pružati informacije važne za život djeteta (tzv. životno važne informacije ili informacije za život¹⁰ koje se pružaju putem ciljanih tekstova, dopisnog savjetovišta, *online* savjetovišta i dr.). S druge strane časopisi donose sadržaje koji afirmiraju dječji pogled na svijet na način da dijete, koristeći se materijalom, ostvaruje svoja prava na djelu – sudjelovanjem i izražavanjem mišljenja, dakle u interaktivnosti i utječući na sadržaj samog časopisa.

Naravno, kad se govori o tome da časopisi pridonose osiguravanju prava djeteta, bilo pristupom ili sadržajem koje nude, misli se na kvalitetne časopise koji zadovoljavaju određene literarne, pedagoške i estetske kriterije. U tom smislu i spomenuti članak 17. Konvencije o pravima djeteta govori o izvorima kojima je cilj promicanje socijalne, duhovne i moralne dobrobiti djeteta te njegova duševnog zdravlja.

Časopisi za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom radu

U odgojno-obrazovnom radu vrijednost se časopisa za djecu i mlade ponajprije sagledava kroz njihovu ulogu u poticanju čitanja i razvoju pismenosti. Učitelji su uvijek težili tome da pronađu odgovarajuće tiskane materijale koji uz udžbenike i knjige za djecu mogu potaknuti učenike na čitanje i pomoći u razvoju vještina čitanja. Časopisi za djecu i

8 Seatre, T. P. IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb: HKD, 2004.

Smjernice za knjižnične usluge za djecu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

9 Standard za školske knjižnice. Ministarstvo prosvjete i športa, 2000. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/272719.html> (02-05-2010)

10 Pod informacijama za život misli se na one informacije koje pomažu djeci i mladima da bolje razumiju sebe, komunikaciju s drugima i probleme s kojima se susreću u odrastanju, a za njih su životno važne. Potreba za tim informacijama je "produkt složenog međuodnosa između emocionalnog i kognitivnog stanja osobe u određenoj situaciji" (Walter, V. A. War & Peace: A Guide to Literature and New Media: Grades 4-8. Westport, Connecticut; London: Libraries Unlimited, 2007., 11). Više o informacijama potrebnim mladima za osobni razvoj vidi u: Stričević, I. Informacije potrebne mladima za osobni razvoj. // Slobodni pristup informacijama: 7. i 8. Okrugli stol: zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. 136-145.

mlade imaju u tome važnu ulogu.¹¹ Naime, istraživanja su pokazala da postignuća učenika u čitanju ne ovise samo o čitateljskim vještinama.¹² Važan je činitelj i motivacija. Učenici radije čitaju i provode više vremena čitajući ako su motivirani na čitanje. No nisu svi načini motivacije jednako učinkoviti. Nagrade u smislu boljih ocjena mogu biti motivirajuće, no mnogo trajniji učinci postižu se ako postoji intrinzična (unutarnja) motivacija za čitanje jer ona osigurava ne samo pozitivne stavove prema čitanju već i želju da se u toj aktivnosti provodi više vremena. Stoga djeci i mladima treba pomoći da prepoznaju vrijednost čitanja i razviju trajnu želju za čitanjem. Časopisi za djecu i mlade dizajnirani su upravo s tom idejom – privući na čitanje, motivirati i zainteresirati. Raznolikost sadržaja omogućuje odabir teme koja je za pojedinca najzanimljivija i osobno relevantna. Upravo zahvaljujući temama iz stvarnog života i mogućnosti odabira onih koje su za pojedinca važne, časopisi pomažu da djeca i mladi shvate da čitanje nije samo školska obveza već da je važno za život jer im omogućuje spoznaje o svakodnevnim temama i problemima s kojima se susreću.

Pedagoška vrijednost časopisa za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom radu vidljiva je u sljedećem:¹³

Konstruktivistička teorija učenja govori o tome da se znanje izgrađuje na prethodnom znanju, na onome što je pojedincu već poznato gradi se novo. Tekst se lakše razumije ako se zasniva na prethodnom znanju. Budući da se dječji časopisi zasnivaju na stvarnom svijetu i onome što je djetetu/učeniku poznato, oni omogućuju uporabu poznatog u stvaranju novog znanja i razumijevanja.

Časopisi pridonose bogaćenju rječnika – rječnik časopisa je moguće prilagoditi stupnju čitatelja, no, iako poznat, on uvijek proširuje kolokvijalne izričaje dnevne uporabe.

Časopisi omogućuju učiteljima primjenu različitih strategija za razvoj čitateljskih sposobnosti i vještina učenika, ne samo tehnike čitanja već i dubljeg razumijevanja značenja, komparaciju i kritičko mišljenje. Za razliku od drugih vrsta tekstova, tekstovi u časopisima su kraći, a sadržaji prepoznatljiviji iz stvarnog života te stoga prilagodljivi različitim razvojnim stupnjevima u razvoju mišljenja.

Čitanje postaje svrhovito jer svatko može pronaći nešto za sebe – sadržaj koji korespondira s njegovim životom.

Ilustracije pomažu u čitanju s razumijevanjem, posebice slabijim čitačima.

11 Fisch, S. Building Better Readers: What Research Says about Classroom Magazines and Literacy. Weekly Reader white paper (revised 11/23/05), 2005. URL: http://www.weeklyreader.com/teachers/resource/downloads/WhitePaper_ShalomFisch.pdf (05-05-2010)

12 Wigfield, A.; Guthrie, J.T.; Tonks, S.; Perencevich, K.C. Children's motivation for reading: Domain specificity and instructional influences. *Journal of Educational Research*, 97 (2004), 299-309.

13 Fisch, S., nav. dj.

Sadržaj časopisa najčešće je kroskurikularni, a ne usmjeren samo na jedan nastavni predmet. To omogućuje učenicima spoznavanje veza među različitim predmetima i područjima.

Samostalno učenje je lakše i zanimljivije uz časopise, pa oni omogućuju povezanost između učenja u školi i učenja kod kuće.

Časopisi su zabavni po svom sadržaju i po načinu prezentacije materijala, pa prenose poruku da čitanje i učenje, iako u funkciji nastave, mogu biti zabavni.

Zbog svega navedenog časopisi za djecu i mlade mogu biti dobra nadopuna drugim nastavnim materijalima, ponajprije stoga što će učenje učiniti zanimljivijim, a čitanje svrhovitim te stoga što povezuju razna područja nastave sa stvarnim, djeci i mladima bliskim životnim temama. Stoga se oni ponajprije sagledavaju kao nastavni materijal za različita područja i nastavne predmete i kao element primjene različitih strategija učenja. No, u hrvatskom Nastavnom planu i programu za osnovnu školu oni su zastupljeni i kao poseban sadržaj.¹⁴ U nastavi hrvatskog jezika u drugom razredu osnovne škole u okviru teme "Dječji časopisi" učenici uče prepoznavati i imenovati dječje časopise, razlikovati ih od dnevnog tiska, prepoznavati rubrike i časopise prema vremenu izlaženja, a cilj je poticati čitanje dječjih časopisa. U petom razredu osnovne škole učenici se upoznaju sa stručnim časopisima i kako se njima koristiti (pisati bilješke, sažetke i slično). U sedmom razredu osnovne škole upoznaju periodiku na raznim medijima, a cilj je ponajprije usmjeren na neke elemente informacijske pismenosti (uporaba podataka, citiranje i slično). Zsigurno je potrebno raditi na upoznavanju dječjih časopisa kao posebne vrste čitateljskog materijala, no znatno je važnije da se oni rabe i u nastavi i za izvannastavne aktivnosti te da se sustavno potiče njihova uporaba u slobodno vrijeme.

Kvalitetni časopisi za djecu i mlade

Kvaliteta časopisa za djecu i mlade složen je problem jer oni često ovise isključivo o tržištu (a rjeđe o nekim potporama koje omogućuju opstanak mimo komercijalnih uvjeta). Kao i drugi komercijalni sadržaji, i časopisi za djecu i mlade podložni su podilaženju nekoj imaginarnoj masovnoj publici, što često rezultira sadržajima koji nisu u najboljem interesu djeteta, ne odgovaraju njegovim razvojnim mogućnostima i ne proizlaze iz potreba djeteta, već nude trendovske obrasce i stereotype, katkad društveno neprihvatljivog ponašanja.¹⁵

¹⁴ Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.

¹⁵ Primjerice, u jednom hrvatskom časopisu namijenjenom mlađim tinejdžerima pod naslovom "Mali vodič za flert sa strancima" nude se savjeti kako na morskoj plaži prepoznati zavođenje Nijemca, Engleza, Slovenca... i kako lakše uspostaviti komunikaciju, a u drugom časopisu namijenjenom djeci nižih razreda osnovne škole kao nagrada uz časopis (reklama da bi se časopis kupio) daje se sat za skrivanje "šalabahtera", zajedno s porukom čemu služi.

Kvalitetnim čitateljskim materijalima za djecu i mlade općenito se smatraju oni koji pridonose socijalnoj, duhovnoj i moralnoj dobrobiti djeteta¹⁶, a kvaliteta se određuje prema literarnim, estetskim i pedagoškim kriterijima koji vrijede i za svu drugu literaturu namijenjenu djeci i mladima. No, kako su časopisi za djecu posebna i složenija vrsta čitateljskih materijala, jer su u njima zastupljeni tekst, likovna komponenta, oprema i komunikacija s čitateljima, i kriteriji kvalitete su složeniji. Interes znanstvenika i stručnjaka za kriterije kvalitete časopisa za djecu i mlade porastao je s pojavom *online* izdanja jer pitanje kvalitete informacija za djecu koje su dostupne na mreži općenito izaziva više pozornosti nego kvaliteta u tiskanim medijima. Danas se nude ne samo kriteriji za procjenu kvalitete elektroničkih časopisa¹⁷ nego i preporučne liste uz ocjene pojedinih časopisa¹⁸ jer se smatra da će to pomoći djeci, učiteljima, roditeljima i knjižničarima pri izboru. To omogućuje da se časopisi označe oznakom za kvalitetu koja je vodič i djeci i odraslima. Riječ je ponajprije o engleskom govornom području, a u Hrvatskoj takvih preporuka ili cjelovitih lista nema.

U procjeni kvalitete časopisa za djecu i mlade uzimaju se u obzir različiti elementi – sadržaj, funkcionalnost, autorstvo, dizajn i oprema te mogućnost komunikacije/interakcije s uredništvom i/ili čitateljima i tekstem.

Sadržaj: tekstualno i likovno vrijedna djela, aktualne, točne i za dijete/mladu osobu relevantne informacije, informacije/sadržaji koji odgovaraju tipu časopisa i dobi čitatelja kojima je namijenjen (tzv. dobno profiliranje), različite književne vrste, atraktivnost tema koje odgovaraju profilu i interesima čitatelja, sadržaji koji inspiriraju i potiču učenje i maštu, sadržaji koji potiču na interaktivnost – komunikaciju s drugim čitateljima i uredništvom, utjecaj na sadržaj časopisa i afirmaciju vlastitih radova

Namjena: jasno izražena politika časopisa i dosljednost (za koga je, s kojom svrhom...), jezik prilagođen dobi čitatelja kojima je časopis namijenjen, pristupačnost za djecu s posebnim potrebama (ili posebno njima namijenjen časopis)

Autorstvo: jasno navedeni podaci o odgovornosti (nakladnik i autori), mogućnost slanja poruka/primjedbi nakladniku/uredniku (dostupne adrese za kontakt), zaštita privatnosti djeteta (ne traže se osobni podaci djeteta, posebice kod elektroničkih časopisa)

16 Prema Konvenciji o pravima djeteta cilj izvora informacija za dijete je promicanje navedenih dobrobiti.

17 Lu, M. Evaluating and Selecting Online Magazines for Children. ERIC Digest, 2003. URL: <http://www.indiana.edu/~reading/ieo/digests/d180.html> (03-05-2010)

18 Children's Magazine Guide: A Subject Index to Children's Magazines & Web sites (CMG). Libraries Unlimited. URL: <http://www.childrensmag.com/AboutCMG.html> (27-04-2010)

Na mrežnoj stranici rangiraju se i ocjenjuju časopisi za djecu i mlade (šezdesetak časopisa), a lista je namijenjena školama, narodnim knjižnicama i obitelji. Svrha je pomoći djeci u pronalaženju odgovarajućih sadržaja za učenje, izradu projekata ili zabavu i unaprijediti njihove vještine istraživanja, pomoći roditeljima i učiteljima u pronalaženju materijala za učenje, te olakšati knjižničarima izgradnju zbirke i pretraživanje.

Dizajn i oprema: kvalitetne ilustracije (primarno estetski kriteriji), kvalitetna oprema i tisak, veličina i tip slova te način prezentacije sadržaja primjereni dobi čitatelja, tehnička kvaliteta tiska (boja)

Interaktivnost: mogućnost ocjene časopisa, poziv na suradnju (slanje priloga), mogućnost utjecaja na uređivačku politiku.

Sustav nagrada i oznake za kvalitetu časopisa za djecu i mlade zasigurno bi pridonijeli afirmaciji kvalitetnih sadržaja i olakšali izbor i djeci i odraslima.

Tiskani ili elektronički časopisi

S obzirom na sve veću raširenost interneta i njegovu stalno rastuću popularnost među djecom i mladima, može se očekivati sve veća uporaba elektroničkih, *online* dostupnih časopisa za djecu i mlade. Neki autori smatraju da su u smislu popularnosti elektronički časopisi superiorni u odnosu na tiskane te navode niz njihovih prednosti:¹⁹

Cijena: Nakladnici imaju manje troškove, a čitatelji ne plaćaju poštarinu.

Dostupnost: Isporuka je trenutačna i nije ograničena fizičkim udaljenostima.

Aktualnost: Moguće su trenutačne izmjene po potrebi kako bi informacija bila autentična i aktualna.

Sadržaj: Dok tiskani časopisi nude informacije linearno, elektronički omogućuju dublje bavljenje određenim temama uporabom poveznica na druge relevantne sadržaje te time proširuju izvore koji obrađuju pojedinu temu.

Interaktivnost i sudjelovanje čitatelja: Čitatelji mogu postati dio produkcijskog lanca, mogu plasirati svoje radove, zatražiti savjet, komunicirati s drugim čitateljima i slično. U osnovi, ključna razlika u odnosu na tiskane časopise je u mogućnosti za interaktivnost između raznih čitatelja, između čitatelja i autora te čitatelja i teksta.

Uključivanje drugih medija: Osim teksta, slika, grafikona, fotografija i slično, elektronički časopisi nude audiosadržaje i videosadržaje, što pridonosi boljem razumijevanju, atraktivnosti odabrane teme i povećanom uživanju u čitanju.

Kako čitanje elektroničkih časopisa ne završava na stranici samog časopisa, jer poveznice vode na internet, koji sadržava nekontrolirane informacije, osposobljavanje djece i

¹⁹ Lu, M., nav. dj.

mladih za učinkovito služenje ovim časopisima zahtijeva rad na informatičkoj pismenosti (vještine služenja tehnologijama), internetskoj/mrežnoj pismenosti (snalaženje i navigacija na mreži), digitalnoj pismenosti (korištenje i slanje/postavljanje digitalnih materijala – slika, filmova, audiozapisa i sličnog) te ponajprije informacijskoj pismenosti (svijest o informacijskoj potrebi, pretraživanje, pronalaženje, vrednovanje i korištenje informacija uvažavajući etička načela).

Časopisi za djecu i mlade u knjižnici

Knjižnice za djecu i mlade (narodne i školske), polazeći od svoje osnovne uloge u osiguravanju pristupa informacijama, učenju, kulturi i zabavi, u svoje zbirke tiskane i elektroničke građe uključuju i časopise za ovu populaciju, kao materijal potreban u obrazovnom procesu ili kao zabavno štivo za slobodno vrijeme. U tu svrhu daju časopise na uporabu, obično u čitaonici i bez mogućnosti kućne posudbe. No, osim individualnoga korištenja, koje često ovisi o interesima pojedinih čitatelja ili potrebi koja izravno proizlazi iz nastave, znatan dio rada vezanog uz časopise odvija se u organiziranim aktivnostima u knjižnici. One su vezane uz stvaranje i recepciju časopisa. Knjižnice su idealna mjesta za okupljanje interesnih skupina djece i mladih koji izrađuju priloge za neki časopis ili rade na stvaranju razrednoga ili školskog lista jer su bogate informacijskim materijalima, a knjižničari imaju znanja o literaturi i o organizaciji informacija, njihovu korištenju i kreiranju, koja su korisna i nužna pri korištenju i izradi časopisa. Knjižnice su i inače mjesta na kojima se njeguju slobodniji oblici rada od onih na nastavnom satu, pa je kreativan rad u takvom okruženju često produktivniji od rada u nastavi. Najčešće se navedene aktivnosti provode u suradnji knjižničara i predmetnih nastavnika, posebice hrvatskog jezika i književnosti. Osim za stvaranje časopisa knjižnice su dobra mjesta i za aktivnosti vezane uz recepciju – primjerice promocije novih časopisa ili pojedinih, najčešće tematskih brojeva, izložbe časopisa (tematske i retrospektivne), susreti s autorima i urednicima i slično.

Zaključak

Časopisi za djecu i mlade posebna su vrsta čitateljskog materijala koji se od knjiga razlikuje ponajprije po dinamičnosti, aktualnosti, raznovrsnosti formi, kratkim priložima o temama bliskima stvarnom životu i mogućnostima interakcije s kreatorima časopisa, čitateljima te mogućim utjecajem na sadržaj. Danas se mijenja i forma časopisa, pa je sve više elektroničkih, što odgovara navikama mladih – generaciji kojoj je draže čitanje s ekrana. No to zahtijeva i razvoj nekih vještina, posebice onih vezanih uz informacijsku pismenost.

Časopisi za djecu i mlade podržavaju ostvarivanje prava djeteta, ponajprije razvojnih i participativnih, na više načina, jer omogućuju pristup informacijama, potiču i razvijaju pismenost, omogućuju da se glas djece i mladih čuje i da se oni afirmiraju, a sadržajima vezanim uz prava djeteta mogu pridonijeti boljoj obaviještenosti djece i mladih o njihovim pravima i pravima drugih. Podložni zakonitostima tržišta, mnogi časopisi za djecu i mlade u prvi plan dovode komercijalnu svrhu na štetu kvalitete i razvojno primjerenih i za djecu i mlade životno relevantnih tema. Stoga je potrebna društvena promocija kvalitetnih časopisa za djecu i mlade, uspostava kriterija kvalitete i oznaka za kvalitetu kako bi se i djeca i odrasli mogli orijentirati pri izboru, zatim društvena promocija vrijednih časopisa te podrška onima koji rade na stvaranju, percepciji i recepciji kvalitetnih časopisa za djecu i mlade.

Literatura

- Carus, M. (1998) Children's Magazines. // International companion encyclopedia of children's literature / ed. Peter Hunt. USA; Canada: Routledge, 443-460.
- Children's Magazine Guide: A Subject Index to Children's Magazines & Web sites (CMG). Libraries Unlimited. URL: <http://www.childrensmag.com/AboutCMG.html> (27-04-2010)
- Fisch, S. (2005) Building Better Readers: What Research Says about Classroom Magazines and Literacy. Weekly Reader white paper (revised 11/23/05), URL: http://www.weeklyreader.com/teachers/resource/downloads/WhitePaper_ShalomFisch.pdf (05-05-2010)
- Johnson, D. (2002) Online magazines for children and teens. Reading Online, 6, 2(2002) URL: http://www.readingonline.org/electronic/elec_index.asp?HREF=webwatch/magazines/index.html (22-04-2010)
- Konvencija o pravima djeteta. URL: http://www.dijete.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=107&Itemid=136&lang=hr (04-05-2010)
- Lu, M. (2003) Evaluating and Selecting Online Magazines for Children. ERIC Digest, URL: <http://www.indiana.edu/~reading/ieo/digests/d180.html> (03-05-2010)
- Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006) Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Primorac, B., Šimeg, M., Šojat, A. (2010) Novinarstvo u školi. Zagreb: Školska knjiga.
- Seatre, T. P. (2004.) IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb: HKD.
- Smjernice za knjižnične usluge za djecu. (2003) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Standard za školske knjižnice. (2000) Ministarstvo prosvjete i športa, URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/272719.html> (02-05-2010)
- Stričević, I. (2009) Informacije potrebne mladima za osobni razvoj. // Slobodni pristup informacijama: 7. i 8. Okrugli stol: zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 136-145.
- Walter, V. A. (2007) War & Peace: A Guide to Literature and New Media: Grades 4-8. Westport, Connecticut; London: Libraries Unlimited.
- Wigfield, A., Guthrie, J.T., Tonks, S., Perencevich, K.C. (2004) Children's motivation for reading: Domain specificity and instructional influences. Journal of Educational Research, 97 (2004), 299-309.

Željka Horvat-Vukelja*

ULOGA NEKOMERCIJALNIH ČASOPISA ZA DJECU U MEDIJSKOM OSVJEŠĆIVANJU I SNAŽENJU DJECE

Današnja su djeca izložena višku svega, pa tako i višku medijske ponude. Kako u toj šarenoj šumi svega i svačega svoje mjesto nalaze časopisi za djecu?

Tema su ovog teksta nekomercijalni časopisi, oni koji se ne prodaju na kioscima, nego putem pretplate, i to ponajprije u školi.

U traženju svojega mjesta pod suncem nekomercijalni časopis za djecu mora se suočiti s oštrom konkurencijom:

- to su ponajprije komercijalni časopisi na kioscima, prepuni površnog šarenila i podilaženja čitateljima
- to su drugi mediji, mnogo dinamičniji i u prvi mah djeci privlačniji: internet, televizija, video, film.

Nekomercijalni časopis mora neprestano ekvilibrirati između želja i očekivanja svojih mladih čitatelja, poprilično razmaženih svekolikom ponudom, i nastojanja da im dade vrijedne i njihovoj dobi primjerene sadržaje. Stoga je nekomercijalnim časopisima itekako potrebna potpora nastavnika u školi, pa ako ona izostane, takav će časopis teško doprijeti do onoga komu je namijenjen.

Nekomercijalni tisak za djecu

U nekomercijalnom tisku za djecu razlikujemo:

- časopise leksikonskoga karaktera kao što su licencni časopisi “Drvo znanja” i “Junior National Geographic”
- specijalizirane časopise poput “Prirode” i “ABC tehnike”
- *kombinirane* časopise poput “Modre laste” i “Smiba”, u kojima ima i novinarskih i literarnih i enigmatskih priloga te stripova.

* Glavna urednica “Modre laste”, poučno-zabavnog časopisa za učenike osnovne škole

Zadatak kombiniranih časopisa jest **informirati, podučiti i zabaviti** čitatelje i pritom ih stalno i nenametljivo **odgajati**. To podrazumijeva izrazite prosocijalne komponente u izboru i sadržaju priloga te načinu njihova prezentiranja. To također podrazumijeva neprestano traženje najboljeg omjera između objektivnoga pristupa stvarnosti i djeci primjerenoga pogleda na svijet i život. Primjerice, učenicima viših razreda osnovne škole ne treba nuditi **ružičaste naočale** kroz koje će zamišljati idilični ili poluidilični svijet oko sebe, ali ih ne treba ni **sivim naočalama** navoditi da budu naoštreni dežurni mali kritičari s pesimističkim pogledom u budućnost.

Nadalje, ne treba ih držati podalje od izazova svakidašnjice i zatvarati im oči pred ponudom svega i svačega, ali ne treba ni rasplamsavati njihove potrošačke strasti i pretjerani avanturizam u iskušavanju svega novoga.

Umjesto toga treba neprestano tragati za novim i zanimljivim načinima da im se ponudi paleta konstruktivnih sadržaja koji će im pomoći da otkriju svoje dobre strane i nauče se obračunavati s onima manje dobrima. Takav će im pristup također pomoći da otkriju svoje sklonosti, talente, nagnuća te im tako olakšati put prema daljnjem školovanju i izboru zanimanja.

Afirmativni pristup kroz priču

Evo primjera iz “Modre laste” koji pokazuje kako se konstruktivnim prilozima djecu može usmjeravati prema afirmativnom stavu u rješavanju životnih problema. U školskoj godini 2008./2009. započeli smo sa serijom problemskih članaka u rubrici *On ona*. Piše ih apsolvent psihologije, koji čitatelje u problem uvijek uvodi uz pomoć priče, potom doda malo teorije i izloži nekoliko stručnih savjeta. Tako je u siječnju pisao o stidljivosti. Neovisno o tome, u ožujku smo imali nagradni natječaj u kojemu su čitatelji trebali dovršiti priču o dječaku Karlu, koji je iskompleksiran, jer je deblji i niži od većine svojih vršnjaka, pa se ne usuđuje pristupiti svojoj simpatiji, zbog čega počinje popuštati u školi. Na natječaj je stiglo više od 130 svršetaka priče. Zanimljivo je da su svi autori vrlo konstruktivno prišli rješavanju Karlova problema. Mnogi su gotovo doslovno slijedili primjer priča našega mladog psihologa, pa su Karla upisali na tečaj plesa, na sportsku aktivnost ili ga poslali u teretanu, te ga naveli da promijeni jelovnik, pri čemu smo primijetili inzistiranje točno na onim točkama na kojima smo i mi u svojim člancima inzistirali.

Poticanje stvaralaštva

Osim što svoje čitatelje informira, podučava i zabavlja, poželjno je da časopis za djecu **potiče i afirmira stvaralaštvo djece**. Opet ću se poslužiti primjerom časopisa u kojem radim: “Modra lasta” doslovno od prvoga dana njeguje stvaralaštvo djece. Konačno, nje-

zin prvi naziv, kada je osnovana u zagrebačkoj školi Trnjanska, bio je “Djeca za djecu”, a poslije je promijenjen, zato što u listu nisu više surađivala samo djeca nego i odrasli. Dakle, djeca su od prvoga broja u “Modroj lasti” pisala sastavke i pjesmice, sastavljala križaljke i druge enigmatske priloge. U ovih 55 godina, koliko časopis postoji, organizirane su stotine stvaralačkih natječaja iz različitih područja, kako bi što više djece različitih afiniteta moglo u njima sudjelovati. Osim klasičnih likovnih i literarnih natječaja bilo je natječaja s područja stripa, novinarstva, modnog dizajna, dijalektalnih istraživanja, promidžbenog oglašavanja, enigmatike, modeliranja nakita i sl.

Vjetar u leđa

Spomenut ću i ovom prilikom da su mnogi danas priznati umjetnici i istaknuti stručnjaci svoje prve radove, kojima su nagovještavali čime će se baviti, objavili baš u “Modroj lasti”. Nabrojiti ću samo neke: novinarka i sadašnja hrvatska premijerka Jadranka Kosor, pisac Stipe Čuić, književna teoretičarka i sveučilišna profesorica Dubravka Težak, književnica Božica Jelušić, novinarka i urednica Hrvatskog radija Branka Jelić, kazališna kritičarka i sadašnja ravnateljica ZKM-a (Zagrebačkog kazališta mladih) Dubravka Vrgoč, sveučilišna profesorica i zastupnica u saboru Vesna Pusić, filmski redatelj Hrvoje Hribar, književnik Miroslav Mićanović, pjesnikinja Vjekoslava Huljić, novinarka Željka Ogresta, skladatelj Rajko Dujmić i drugi. Baš to uporno nastojanje oko razvijanja kreativnih sposobnosti čitatelja jedan je od najznačajnijih činitelja koji su “Modroj lasti” priskrbili pravo korištenja **znaka izvorno hrvatsko**, što ga Hrvatska gospodarska komora dodjeljuje proizvodima nacionalne važnosti i najviše kvalitete.

Profesionalci i amateri na istom zadatku

U medijskom osvješćivanju djece osobito je dragocjena njihova suradnja u novinarskim rubrikama nekomercijalnih časopisa za djecu. U “Modroj lasti” to su rubrike *Gosti urednici*, *Lastaši putuju* i *On/ona*. Tu se učenik ili grupa učenika izravno ili uz pomoć svojega voditelja dogovaraju s profesionalnim urednicima kako će članak izgledati, kako će ga se opremiti, kakve su fotografije ili ilustracije potrebne. Čitatelji koji imaju sreće na takav način surađivati s profesionalcima izravno vide kako nastaju novinski prilozi: što znači redigirati tekst, kratiti tekst u završnoj fazi, opremiti članak, izabrati fotografije. To je također prilika nastavnicima da pobliže upoznaju rad u novinskoj redakciji.

Zadivljujuća kvaliteta školskih listova

Normalno je da je profesionalni časopis za djecu uzor školskim, dakle amaterskim listovima. No, isto tako valja reći da “Modra lasta” na svojim stranicama vrlo rado predstavlja

najbolje i najzanimljivije uratke iz školskih listova, ne štedeći na pohvalama svojih mladih kolega amatera i njihovih voditelja.

U posljednjih petnaestak godina u produkciji osnovnoškolskih i srednjoškolskih listova u Hrvatskoj postignut je izvanredno brz i očit napredak kao u malo kojem drugom području. Za to su svakako zaslužni i **LiDraNo** (smotra literarnog, dramsko-scenskog i novinarskog stvaralaštva učenika) i škola kreativnosti **Novigradsko proljeće**, i seminari i aktivisti koji ih organiziraju Agencija za odgoj i obrazovanje i voditelji županijskih stručnih vijeća za izvannastavne aktivnosti.

Sudjelovanje u izradi školskoga lista za učenika znači više od poluprofessionalnog iskustva i upoznavanja novinarske struke, u smislu profesionalne orijentacije: to je način da medije doživi s druge strane, da bolje upozna njihovu moć – pozitivnu i negativnu.

Istina i laž u medijima

Završit ću s primjerom iz vlastita iskustva. Za učenike šestoga, sedmoga i osmog razreda povremeno držim predavanja naslovljena *Istina i laž u medijima*: započnem s istinitom pričom o nastanku jednog postera iz vremena kada je Photoshop bio u začetku, nastavim s primjerima *make-overa* i manipuliranja čitatelja bombastičnim naslovima u žutom tisku, ali i u dnevnim novinama, da bih se u iznenadnom obratu osvrnula na tipični tinejdžerski sindrom – uspoređivanje sa zvijezdama s naslovnica (što često vodi prema frustracijama), te na kraju s dva edukativna postera i konkretnim primjerima pokažem što svatko od nas može činiti za sebe kako bi ostao svoj, mislio svojom glavom i iskoristio svoje sposobnosti i talente. Na kraju ispričam trominutnu priču koja mojim slušateljima poručuje da svatko od nas u sebi nosi svoju škrinju s blagom.

Iako nastupam uvijek u novoj sredini, iako sam učenicima nepoznata i nisam u poziciji da ih ocjenjujem i iako ih na predavanju ima mnogo (obično pedesetak ili šezdesetak), uspijevam zadržati njihovu pozornost i pridobiti njihove simpatije, jer tema zadire u srž njihovih tinejdžerskih preokupacija.

To je jedan od pokazatelja koliko je potrebno svaki dan s djecom razgovarati o onome što čitaju u novinama, gledaju na televiziji, saznavaju s interneta. To je ono što bi u hodu morali svakodnevno činiti roditelji, to je ono na što ne bi trebalo žaliti “žrtvovati” dio nastavnog sata, to je ono što bi morala biti uobičajena praksa na gotovo svakom satu razredne zajednice i na sastancima novinarske, literarne i medijske grupe. To je ono što bi pomoglo djeci da se snađu u prašumi svakojakih informacija i saznanja te da tako uče oblikovati svoje mišljenje i zauzeti svoj stav.

DJEČJA PRAVA I SLOBODNO VRIJEME
Zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice
za djecu